

SVOBODNA BESEDA

37 / REVIJA ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE /

70 LET
ZVEZE BORCEV

november 2018

cena 3 eur

Letnik IV

ISSN 2463-8218

9 772463 821805

Spomin in opomin

Kolumna / Jože Poglajen

**Občine
kot zasebna
podjetja**

STRAN 6

Kolumna / dr. Martin Premk

**Zgodovinarska
desnica,
brezbrižna levica**

STRAN 7

Spomini / Eduard Vedernjak

**Vranov let
pred 74 leti**

STRAN 23

Spominske slovesnosti na Hrvaškem, v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji

V Jasenovcu umrlo 282 Slovencev

Ob dnevu spomina na mrtve sta slovenska veleposlanica Republike Slovenije v Zagrebu dr. Smiljana Knez in član predsedstva ZZB NOB Slovenije Janez Alič položila venec v nekdanjem hrvaškem koncentracijskem taborišču Jasenovac.

V tem taborišču je bilo med drugo svetovno vojno zaprtih približno 400 Slovencev, 282 pa jih je tam umrlo. Sestavljeno je bilo iz skupine taborišč na sotočju Save, Une, Struge in Lonje. K Jasenovcu sta spadali tudi taborišči v Stari Gradiški in Lepoglavi. Taborišče se je razprostiralo na površini 210 kvadratnih kilometrov, prve stavbe pa so bile zgrajene junija 1941. V tem taborišču je umrlo, bilo zaklanih, ustreljenih ali kako drugače zverinsko pobitih več sto tisoč ljudi, po nekaterih podatkih najmanj 480.000. V muzeju v Jasenovcu so do zdaj zbrali podatke za več kot 90.000 umrlih, med njimi je bilo največ Srbov, Judov, Hrvatov, Romov in Slovencev.

Besedilo in foto: Boris Nemeč

Rižarna na krvavem zemljevidu

Ob dnevu spomina na mrtve je bilo tradicionalno polaganje vencev slovenskih delegacij pred spomenike padlim za svobodo v Trstu, Bazovici in Rižarni. V imenu odsotnega predsednika državn-

ga sveta Alojza Kovšce je to nalogo opravil sežanski župan Davorin Terčon ob prisotnosti slovenske konzulke v Trstu Tanje Mlač. Vence so položili h grobnici borcev na vojaškem pokopališču v Trstu, na grob bazoviškim žrtvam pri Sv. Ani, padlim borcem v Škednju in v tržaški Rižarni, podružnici koncentracijskega taborišča Auschwitz.

V Rižarni se je po kapitulaciji fašistične Italije leta 1943 poslopje rafinerije riža spremenilo v mučilnico s 17 samicami in krematorijem. Slovesnosti se je poleg županov in predstavnikov mejnih primorskih občin in veteranskih organizacij udeležil tudi tržaški župan Roberto Dipiazza. Slavnostni govornik je bil Davorin Terčon, ki je poudaril mračno zgodovino druge svetovne vojne, kakršna se ne sme več ponoviti. Izrekel je spoštovanje številnim žrtvam, ki niso in ne smejo biti zaman, saj so padle za našo svobodo.

Besedilo in foto: Olga Knez

V Gonarsu in Viscu skoraj deset tisoč Slovencev

Ob dnevu spomina na mrtve je delegacija Republike Slovenije, ki jo je vodila poslanka državnega zbora Meira Hot (na sliki v sredini), v njej pa so bili še predstavniki konzulata Slovenije v Trstu (ge-

neralni konzul Vojko Vouk in konzulka Tanja Mlač), ZZB NOB Slovenije (član predsedstva Janez Alič), Upravne enote Nova Gorica, občine Nova Gorica in novogoriške borčevske organizacije, 30. oktobra položila vence v nekdanjem koncentracijskem taborišču Visco, pred kostnico v Gonarsu, kjer so pokopane jugoslovanske žrtve koncentracijskega taborišča v tem furlanskem kraju, ter k spomeniku padlim protifašistom z obeh

strani nekdanje slovensko-italijanske meje na goriškem pokopališču, k spomeniku padlim jugoslovanskim vojakom med drugo svetovno vojno in k spomeniku protifašistu Lojzetu Bratužu na pokopališču v Gorici. Na spominski slovesnosti v Gonarsu so zbrane nagovorili župan Gonarsa Marino del Frate, Meira Hot in predstavniki hrvaškega konzulata v Trstu, deželnega sveta FJK, nekdanji taboriščnik iz Hrvaške ter predstavnik italijanskih partizanov. V Gonarsu je bilo več kot 5000 Slovencev, več kot 400 jih je umrlo, v taborišču Visco je trpelo 4200 Slovencev, 24 pa jih je tam tudi umrlo.

Besedilo in foto: Janez Alič

Polaganje vencev v Kamporju na otoku Rabu

30. oktobra je bila slovesnost ob dnevu spomina na mrtve tudi v nekdanjem ta-

borišču Kampor na otoku Rabu. Komemoracije so se udeležili tudi predstavniki slovenskega ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, veleposlaništva Republike Slovenije v Zagrebu in poslanca državnega zbora Republike Slovenije ter borčevske organizacije z Raba. Slovensko borčevsko organizacijo sta predstavljala predsednik taboriščnega odbora Rab - Gonars Herman Janež ml. in član odbora Dušan Zamida (na sliki). Zbrane so na spominski slovesnosti nagovorili Nikola Grgurič, župan mesta Rab, poslanka DZ R Slovenije Mateja Udovč in Herman Janež.

Slovenske delegacije so se ob dnevu spomina na mrtve poklonile umrlim tudi v nekdanjem koncentracijskem taborišču Šarvar na Madžarskem in na pokopališčih v Avstriji. ●

Besedilo: Janez Alič

Fašistična zver še vedno živi

// PIŠE: **Srečko Križanec**, veteran vojne za Slovenijo

Dokaz naslovu mojega članka je zadnji shod neofašistov v Trstu. Ne bom se spuščal v število fašistov in protifašistov na tej manifestaciji. Bolj se sprašujem, zakaj so kljub velikosti sosednje Italije izbrali prav Trst.

Da je to popolno naključje, me bodo težko prepričali. Tudi zahteve o vračanju našega in hrvaškega ozemlja Italiji je bilo slišati med vpitjem fašistov. Sicer pa itak vemo, kako podlo so ga v preteklosti pridobivali. Že leta 1915 je predsednik britanske liberalne vlade Lloyd George izjavil, da je Italija najbolj požrešna, spolzka in perfidna sila. Dokazi za to trditev so v vsej zgodovini več kot očitni.

Oglasil se je tudi naš premier Marjan Šarec in podal izjavo o tem shodu. Še posebno pa so se shodu uprli člani društva TIGR. Vse čestitke njim za pokončno in neomajno držo! Ne bom se spuščal v podrobnosti, katero društvo oziroma organizacija je ali ni podala kakšno izjavo, pa bi jo po vsej zdravi kmečki logiki morala. Glede na izkušnje, ki smo jim v zadnjih letih pričeli, pričakujem kakšen odziv od naših evropskih poslancev Slovenske demokratske stranke. Zakaj ravno od njih? Ti so bili vedno med prvimi, ki so svojo domovino blatili z določenimi predlogi v Bruslju. Samo spomnim se poslanca Milana Zvera, nekdanjega člana Zveze komunistov, ki se je pritoževal nad izdajo kovanca za dva evra, ker je bil na njem upodobljen lik partizanskega komandanta Franca Rozmana - Staneta s peterokrako zvezdo! Taisti Milan Zver je predlagal, da bi se v prostorih Evropskega parlamenta postavila spominska plošča v obsodbo komunizma v Sloveniji.

Evropska poslanka Patricija Šulin je vso krivdo v znani zgodbi o vinu teran pripisala takratnemu ministru za prehrano in kmetijstvo Dejanu Židanu. V bran mu je stopil celo direktor kmetijske zadruga in vinske kleti v Sežani, Marjan Colja, ki je bil v pogajalski skupini. Resnično me zanima, ali bo zdaj obsodila fašistični shod v Trstu.

Bo molčala tudi evropska poslanka Romana Tomc? V oddaji na Tretjem programu Televizije Slovenija pred nekaj dnevi je kolegico poslanko LM-Š-ja Jerco Korče nenehno prekinjala ter ji dajala razne nasvete in pridigala. Bo tudi tokrat tako zgovorna in obsodila shod neofašistov v Trstu? Morda so moja pričakovanja prevelika. Če bi vsi trije omenjeni v Bruslju obsodili shod neofašistov v Trstu, bi bil nanje ponosen celo veliki Slovenec, pokojni Jože Pučnik.

Slovenija je pred izjemnimi izzivi: prodaja bank, nakup (pre)dragih 48 osemkolesnikov, ki jih za slovenske potrebe sploh ne potrebujemo. Njihov nakup zagovarjajo v glavnem samostitisti, ki bodo v žepe pospravili visoke provizije, sicer zakonite, vendar nepotrebne. Sindikati zahtevajo svoje. Upokojenci smo tako kot vedno odrinjeni na stranski tir. Arbitražni sporazum je trenutno v zatonu.

Prihodnje leto poteče veljavnost Trianonske pogodbe iz leta 1919 glede Prekmurja. Bajke madžarski nacionalisti sanjajo o povrnitvi nekdanjih ozemelj. O vrnitvi slovenskega Porabja matični domovini sanjamo tudi mi. Leta 2020 pa bo minilo sto let od nesrečnega koroškega plebiscita za Slovence.

To navajam izključno zato, da se ne bi spet našli novodobni zgodovinarji in kvazipolitiki ter nas prepričevali, da je od takrat minilo samo 28 let. ●

SVOBODNA BESEDA

8: Komentar

Dr. France Križanič:

Ozadje prodaje Nove Ljubljanske banke

9-11: Aktualno

Cvetka Hedžet Toth:

O živih vrednotah antifašizma

Srečo Knafelc:

Medijev dogodek ni zanimal

12-13: Intervju

Dr. Maca Jogan: Pogovor z varuhinjo pravic poslušalcev in gledalcev

16-17: Zločini okupatorjev

Rok Uršič: Čedadske partizanske žrtve

18-19: Obletnice

Ladislav Lipič:

50 letnica ustanovitve TO Slovenije

Fotografija na naslovnici:

Na osrednjem pokopališču v kraju Sansepolcro v Toskani je kostnica, v kateri so pokopani umrli jugoslovanski taboriščniki koncentracijskega taborišča Renicci in padli znani in neznanji jugoslovanski partizani. Med njimi je tudi več kot 100 Slovencev z imeni in priimki. Foto: Janez Alič

SVOBODNA BESEDA je revija ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Tit Turnšek, predsednik

Uredniški odbor: dr. Maca Jogan, Božo Kovač, Mitja Meršol, Franc Štibernik

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

Cena: 3 €

letna naročnina: 36 evrov,

trimesečna naročnina: 9 evrov

ISSN 2463-8218.

Transakcijski račun: SI56 0201 0001 8541 225

Davčna številka: SI 84151714

Tisk: Schwarz print, d. o. o., Ljubljana

Listina o pobratenuju

Na Trgu Evrope v Novi Gorici sta mestni organizaciji partizanov Nove Gorice in Gorice 13. oktobra slovesno podpisali listino o pobratenuju. Zgodovinsko sodelovanje med našima organizacijama v obeh mestih, ki ju ne deli več meja, je tako dobilo svojo potrditev. V imenu krajevnih organizacij borcev za vrednote NOB Nova Gorica (KO Boris Kidrič, KO Ivan Cankar, KO Karel Lavrič, KO Rastislav Delpin, KO Vetrišče, KO Grčna, KO Ledine, KO Pristava, KO Kromberk - Loke in KO Rožna Doli-

na), ki sestavljajo mestno koordinacijo ZB Nova Gorica, je listino o pobratenuju podpisal častni predsednik OZB NOB Nova Gorica Vladimir Krpan, v imenu ANPI - VZPI Gorica pa predsednica Anna Di Gianantonio. Prisotne je na tej slovesnosti, ki sta jo obogatila Mladinski pevski zbor Osnovne šole Frana Erjavca v Novi Gorici in Mešani pevski zbor Lipa iz Šempasa, pozdravil podžupan Mestne občine Nova Gorica Marko Tribušon. Predsednica Anna Di Gianantonio je opisala zgodovino sodelovanja obeh organizacij, posebej pa je poudarila pomen sodelovanja v zadnjem obdobju, ko se v Evropi, zlasti pa v Italiji vedno bolj krepijo razne fašistične organizacije. Predsednica OZB NOB Nova Gorica Katjuša Žigon pa je prebrala listino o pobratenuju, ki pomeni nadaljevanje prijateljskih odnosov med obema nacionalnima združenjema partizanov.

S podpisom te listine o pobratenuju se oboji obvezujemo, da bomo poglobljali medsebojne odnose z vsestranskim sodelovanjem z naslednjimi cilji: skrbeli bomo za dobre medsebojne odnose, varovali bomo zgodovinski spomin in nadaljevali boj proti novim oblikam nacizma in fašizma, sodelovali bomo na kulturnem in družbenem področju ter se zavzemali za mir.

Besedilo in foto: Miloš Ložič

Protifašistično zborovanje v Trstu

V Trstu je 3. novembra potekal shod neofašističnega gibanja Casapound, in sicer v počastitev 100. obletnice konca prve svetovne vojne in v spomin padlim italijanskim vojakom. Mi-

roljubne parole neofašistov, češ da gre za praznik, pa so bile seveda zgolj uradna krinka in politični manever, da shod ne bi bil prepovedan, čeprav sta tržaška deželna in mestna oblast zatrjevali, da za prepoved nimata pravne podlage.

Kruta stvarnost na samem shodu je bila seveda drugačna. Na transparentih so bila namreč številna gesla, ki so presejala kvazimirovniško držo, kot denimo »Italija, bojuj se in zmagaj«. Sramotnega shoda se je po nekaterih ocenah udeležilo približno 2500 črnosrajčnikov iz vse Italije.

Protifašističnega zborovanja, ki je potekalo istega dne prav tako v Trstu, so se udeležila gibanja iz Slovenije, Hrvaške, Italije in Avstrije. Več kot 5000 udeležencev je dokazalo, da za fašizem v Trstu ni prostora.

Kljub trudu neofašističnih gibanj, da bi razvrednotila narodno-osvobodilni boj in promovirala njihove vrednote, kot so rasizem, ksenofobija in lažni patriotizem, z optimizmom zremo v prihodnost. Protestniki so se strinjali, da se bodo ob vnovični provokaciji zbrali v še večjem številu in še bolj odločno odgovorili nanjo.

Besedilo: Jan Ukmar, foto: Ana Marinšek

Prenovljeno in razširjeno pokopališče Sostro

V Sostrem pri Ljubljani so 25. oktobra odprli prenovljeno in razširjeno pokopališče, na katerem so zagotovili več kot 700 novih pokopnih mest. Območje pokopališča so razširili v smeri proti vzhodu. Zgradili so nov poslovnili objekt z vežico, čajno kuhinjo, sanitarijami in prostori za upravljavca pokopališča ter uredili poslovnili ploščad in pripadajočo komunalno ureditev. Na pokopališču so uredili park z več kot 80 na novo posajenim drevesi in zagotovili prostor za več kot 700 novih pokopnih

mest (za klasični in talni žarni pokop ter kolumbarij) ter parkovno površino za pokop z raztrosom. Novi del pokopališča so povezali s starim delom, ob novem glavnem vhodu pa so uredili še parkirišče z 32 parkirnimi mesti.

Besedilo: Mestna občina Ljubljana, foto: Nik Rovani/STA

120 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Zgodovinski arhiv Ljubljana letos praznuje 120-letnico svojega delovanja. Na začetku zgodbe o našem arhivu stoji ljubljanski župan Ivan Hribar, ki je ob koncu 19. stoletja prevzel vodenje mesta. Tedaj je opazil, da je mestni arhiv, za katerega se je dobro zavedal, da predstavlja temelj poznavanja zgodovine mesta, močno zanemarjen in neurejen. Zato je uvedel delovno mesto mestnega arhivarja in nanj sprejel znanega pesnika in duhovnika Antona Aškerca, ki velja za prvega poklicnega arhivarja na Slovenskem. Čeprav so tedaj od marsikod prihajale opazke,

da je Aškerčeva arhivarska služba le nekakšna sinekura, se je ta v resnici z vso resnostjo lotil urejanja arhivskih dokumentov. Delo je začel 15. julija 1898, zato Zgodovinski arhiv Ljubljana praznuje ta dan kot svoj rojstni dan. Zgodovinski arhiv Ljubljana je namreč nastal iz ljubljanskega mestnega arhiva.

Zgodovinski arhiv Ljubljana je danes največji slovenski regionalni arhiv. Deluje na območju nekdanje Kranjske – torej današnje Slovenije od Jesenic na severu do Metlike na jugu. Ima pet organizacijskih enot s sedeži v Ljubljani, Kranju, Novem mestu, Škofji Loki in Idriji. ZAL hrani skupaj približno 16 teko-

čih kilometrov arhivskega gradiva. To je gradivo z vseh področij človekovega ustvarjanja od 14. stoletja pa vse do danes (uprava, pravosodje, šolstvo, zdravstvo, gospodarstvo, kultura, zasebno gradivo). V arhivskih depojih so varno shranjeni zgodovinsko pomembne listine, različno spisovno gradivo, razglednice, fotografije, načrti, avdiovizualno gradivo, elektronsko gradivo in drugo. Najstarejša ohranjena listina, ki se vsebinsko nanaša na Ljubljano, je iz leta 1320.

Besedilo: mag. Mitja Sadek, foto: arhiv ZAL

Nova telovadnica in učilnice

Učenci, učitelji in drugi sodelavci Osnovne šole narodnega heroja Maksa Pečarja so se ob 80-letnici šole razveselili nove telovadnice in učilnic. Večjo kakovost učnega okolja so zagotovili še z energetsko prenovo šole. Ob stavbi so zgradili novo šolsko telovadnico, nekdanjo telovadnico pa so preuredili v šest novih učilnic, učilnice za individualni pouk, knjižnico in novo zbornico. Obe stavbi, v katerih deluje šola (na Črnuški 9 in na Dunajski 390), so v okviru javno-zasebnega partnerstva med Mestno občino Ljubljana ter konzorcijem družb Petrol in Resalta energetsko prenovili. Dela so obsegala prenavo fasade, posodobitev ogrevanja in osvetlitve, na Črnuški 9 pa so zgradili tudi novo streho. Prenova šole spada v okvir pametnih rešitev Ljubljana, pametno mesto, s katerimi povečujemo kakovost življenja v našem mestu in skrbimo za okolje. Učencem, učiteljem in drugim sodelavcem šole je s pre-

novi tako zagotovljeno kakovostno učno okolje, hkrati pa s tem privarčujejo in varujejo okolje. Z energetskimi prenovami stavb prihranijo kar milijon evrov na leto, do zdaj so ohranili že 150.000 dreves, z drugim delom projekta, v okviru katerega bodo prenovili še enajst stavb, pa bo ohranjenih še nadaljnjih 22.000 dreves.

Prireditev, na kateri je sodelovalo skoraj 200 učenk in učencev, je potekala v novi telovadnici. V pisanem in zelo lepem programu so učenci pokazali svojo izjemno nadarjenost.

Besedilo: Mestna občina Ljubljana, foto: Nik Rovar

100. obletnica konca prve svetovne vojne

Pri kostnici žrtev prve svetovne vojne na pokopališču Žale v Ljubljani je bila 9. novembra osrednja slovenska slovesnost ob 100. obletnici konca prve svetovne vojne. Slavnostni govornik je bil predsednik Republike Slovenije Borut Pahor, ki se je na povabilo predsednika Francije Emmanuela Macrona udeležil tudi svetovne slovesnosti ob 100. obletnici konca prve svetovne vojne v Parizu. Predsednik je med drugim poudaril, da naj bodo vojne opomin, vendar glejmo in negujmo lepoto miru. Zbrane v Ljubljani je nagovorila tudi dr. Petra Svoltjšak, podpredsednica Nacionalnega odbora za obeleževanje obletnic prve svetovne vojne in predstojnica Zgodovinskega inštituta Milka Kosa – ZRC SAZU.

V kulturnem programu sta sodelovala orkester Evropskega kariernega centra za mlade Triple Bridge in sopranistka Zala Hodnik pod vodstvom dirigentke Žive Ploj Peršuh. Letos julija so z umetniškimi dogodki Generacija '99 počastili 100. obletnico konca prve svetovne vojne ter spomnili na številne mlade, ki so s svojimi srci in telesi tkali vojni mozaik, ki še zdaleč ni pozabljen. Lena Kurat, dvanajstletna glasbenica, članica

Evropskega mladinskega simfoničnega orkestra, je prebrala Zavezo za mir, ki jo je letos avgusta v Kobaridu v okviru glasbenega projekta Bobni miru podpisalo 11 mladih iz 11 držav. Skozi slovesnost sta zbrane popeljala dramska igralka Alida Bevk z odlomki iz Cankarjevega dela Očiščenje in pomlajenje in Orkester Slovenske policije. Prisotna je bila tudi garda Slovenske vojske.

9. septembra 2014 je bila na istem mestu državna komemoracija v spomin žrtvam ob 100. obletnici začetka prve svetovne vojne; z njo smo na Slovenskem začeli številna obeleževanja kolektivnega spominjanja in zavedanja o tem, da je imela prva svetovna vojna trajne posledice, o tragedijah vojn in pomenu zavzemanja za trajni mir.

Besedilo: Jan Ukmar, foto: Danijel Novakovič/STA

Jože Poglajen

Občine kot zasebna podjetja

Pred letošnjimi občinskimi volitvami so nas nekateri prepričevali, da so lokalne volitve vrhunec, tako rekoč biser demokracije, odgovorni urednik Dnevnika Miran Lesjak pa je v komentarju kampanje pred občinskimi volitvami brez sprenevedanja zapisal, da se od Pirana do Hodoša vije sejem politične beavosti.

Resnica ali vsaj njen približek je – kot običajno – neke vmes. Da so politične stranke sol demokracije, na kateri državi stoji ali pade, so nam govorili tudi, ko je na naših tleh nastajala samostojna država. V teoriji se je vse zdelo lepo in prav, čeprav s tem v kolektivnem spominu nismo imeli kaj prida konkretnih izkušenj. Govorili so nam, da bo Slovenija kot Švica.

Toda zelo hitro se je izkazalo, da gre pravzaprav predvsem za oblast strankokracije in precej manj ljudstva. Da torej novopečenim strankarjem ni šlo za narodov blagor, kot so na glas trdili, ampak predvsem za svoje interese priti na oblast, jo sprivatizirati in primerno tako ali drugače unovčiti.

Pomemben del te operacije je bila reforma lokalne samouprave. Dokaj dobro delujočih 60 občin so v imenu nove demokracije ukinili in leta 1995 ustanovili 147 novih. Tri leta pozneje je »županski lobi« v parlamentu – skoraj tretjina poslancev je bila hkrati tudi županov – nekatere občine še bolj razdrobil in njihovo število je naraslo na 193, pri čemer so množično pohodili načelo, da mora občina imeti najmanj pet tisoč prebivalcev. Zdaj je takih občin z manj kot pet tisoč prebivalci kar 110. A županskemu in drugim interesnim lobijem, ki so se tudi že začeli kazati, to ni zadoščalo. Strankokracija na čelu s SLS in ob mešetarski daj-dam asistenci tako rekoč vseh drugih strank je tri leta pozneje število občin pripeljala na 211. Poskrbeli so seveda tudi za ustrezne finančne vire, kajti zlasti manjše občine same ne bi zmogle preživeti brez državne pomoči. Poleg tega, da v njihove blagajne steče polovica naše dohodnine in drugi prihodki, mora veliko večino občin država še dodatno sofinancirati. Natančnih podatkov, koliko denimo stane množica občinskih funkcionarjev in uprav, ni. Vsekakor to ni drobiž.

Kakorkoli že, piko na i nebrzdanega ustanavljanja novih občin mimo vseh meril je postavilo še ustavno sodišče, ki je kar samo ustanovilo še eno, to je 212. občino. Nadaljnje cefranje občin je pre-

prečila z veliko muko sprejeta novela zakona, ki je ločila župansko in poslansko funkcijo, in od takrat naprej čudežno tudi ni nobenih predlogov več za nove občine. Na to, da lokalna samouprava – vsaj v očeh ljudstva – ni ravno vrhunec demokracije, nazorno kaže upadanje volilne udeležbe. Ta je bila na teh volitvah resda nekoliko višja kot na prejšnjih, vendar to, da se volitev udeleži le polovica polnoletnih državljanov, najbrž ni ravno podatek, s katerim bi se lahko hvalili. A vendar, 50 tisoč »novih« volivcev je gotovo dobra novica teh volitev.

Morda gre ta obrat pripisati tudi temu, da so občine sčasoma začele uhajati izpod strankarskega patronata, čeprav to seveda

ni nujno pozitivno. Občine kaj lahko postanejo zasebni plen posameznikov, zlasti županov, od katerih marsikdo ne zna prepričljivo pojasniti izvora dokaj velikega premoženja. Župani imajo v resnici veliko večjo moč, kot to javno govorijo. Zato imamo že opraviti s pojavi, ko izkušeni župani – ni jih malo, ki v občinah vladajo ves čas od njihove ustanovitve – pod krinko uresničevanja interesov občanov v resnici občino vodijo kot zasebno podjetje. S tujim denarjem seveda.

No, na »osamosvajanje« občanarjev od politike jasno kažejo tudi letošnji prvi volilni izidi. Čeprav se denimo SDS hvali, da je zmagovalka volitev, podatki kažejo, da so se (spet) najbolje odrezale županove in razne druge liste državljanov. Skupaj so v prvem krogu osvojile 87 županskih mest, prva za njimi je SLS (23 županov, sledi SD 14 in šele četrta je SDS z 12 župani (od 80 predlaganih). Nekoliko bolje je SDS šlo pri občinskih svetnikih, čeprav so tudi tu zmagovalke omenjene (vsaj formalno) nestranskih list, ki so pobrale 41 odstotkov vseh sedežev v občinskih svetih, in šele daleč za njimi je SDS s 17 odstotki svetnikov. No, nestranskarstvo v lokalni samoupravi ni od včeraj. Opazno je že precej časa, vendar se, kot že rečeno, kaže v različnih oblikah, a ne vedno tudi demokratičnih. Nekaj se tu dogaja, zato ne bi bilo slabo, če bi aktualna oblast temu namenila vsaj toliko pozornosti, kot jo namenja večnemu jamranju o denarju, ki ga menda ni. Odgovor, da v občinah stranke pač niso ravno v modi, ni ravno prepričljiv. Potrebna bi bila temeljita analiza, v kaj se je občinska samouprava v resnici razvila. Lahko pa seveda zgolj opazujemo dogajanje »na sejmju politične beavosti«.

Župani imajo v resnici veliko večjo moč, kot to javno govorijo. Zato imamo že opraviti s pojavi, ko izkušeni župani – ni jih malo, ki v občinah vladajo ves čas od njihove ustanovitve – pod krinko uresničevanja interesov občanov v resnici občino vodijo kot zasebno podjetje.

Martin Premk

Zgodovinarska desnica, brezbrizna levica

Zgodovina je poleg kulture, jezika in ozemlja eden od temeljev naroda in njegove skupne zavesti ter povezanosti. Zato je zgodovina pomembna v vsakem političnem boju. Pri nas, kjer se politični prostor deli na »levico« in »desnico«, čeprav je ta meja danes težko določljiva, se tega dejstva očitno zavdajo samo na »desnici«. A njej je žal zgodovina predvsem predmet zlorab v politične namene, ki so skrbno načrtovane, dosledne in vztrajne. Vsa »sredstva javnega obveščanja«, ki jih nadzoruje »desna« stran politike, zbrana predvsem okoli »najbolj poštene stranke« in edine zveličavne Cerkve, nenehno načrtno brišejo in spreobračajo vso narodno zgodovino od praveka do sodobnosti. Spreobračanje se začne že v času rimskih cesarjev ali še prej, ko naj bi tu živeli »naši predniki Veneti«. Nadaljuje se z brisanjem slovanskih korenin in z zaničevanjem protestantizma do obdobja, ki so najbolj na udaru glede potvarjanja in spreobračanja: druge svetovne vojne, obdobja socializma in obdobja osamosvajanja. Posebno druga svetovna vojna je trn v peti »desnici« in Cerkvi, ki bi na vsak način radi pred ljudmi in zgodovino izbrisali pečat gnusne izdaje naroda v najtežjih trenutkih. V ta namen je desna politika že pred več kot desetimi leti ustanovila nekakšen »študijski« center za narodno spravo. Ta ustanova naj bi preučevala »vse totalitarizme na Slovenskem« in ustvarila »pogoje za narodno spravo«. A do zdaj je ta center preučeval le en »totalitarizem« na Slovenskem in ustvarjal le razmere za rehabilitacijo domobranstva, kar nikakor ni pripomoglo k »narodni spravi«, ki je nihče več ne potrebuje in ki se tako nikoli ne bo zgodila. Je pa zato »študijski« center ves čas usklajeno deloval v povezavi z »najbolj pošteno stranko« in s tem dokazoval, da je na »desnici« močna želja po popolnem nadzoru nad zgodovino. Tudi nadzor nad zgodovino naj bi prinesel čim več glasov in jih postavil na oblast, čeprav včasih z že prav neverjetnimi zgodovinskimi umotvori iz »desnih zgodovinarskih delavnic«, vendar očitno nekateri volivci verjamejo prav vse. Toda na oblasti je trenutno »levica« ali pa vsaj »sredina«, ki pa ne kaže ravno velikega zanimanja za zgodovinske teme ali pa vsaj za to, da bi zgodovino kot enega od temeljev nekega naroda postavili na svoje mesto. Trenutno se

za pravo »levico« razglašata dve stranki, ena velja celo za naslednico pri nas dolgo vladajoče Zveze komunistov. Pustimo ob strani vprašanje, ali je »levica« stranka, ki je vpeta v vse kapitalske povezave in aktivno sodeluje pri vseh sumljivih poslih, od prodaje banke do gradnje megalomanskih pralnic denarja, uradno označenih kot termoelektrarna. In da je nekdanji voditelj te stranke človeček, ki polaga vence ustaškimi »junakom« in ki hodi na paravojaške postroje, a ima še vedno vso podporo svoje stranke. Pustimo ob strani vprašanje, ali je »levica« stranka, ki se najbolj zanima za zavetišča za živali, cene damskih vložkov ali pravi-

ce istospolnih, ob vseh krajah skupnega premoženja pa morda zgolj previdno opozori na »nepravilnosti«. Razumljivo je, da je oblast sladka, in razumljivo je tudi, da trenutno ni čas za levico, ki bi se zavzemala za revolucionarne spremembe, kot je podružbljanje proizvodnih sredstev ali razlastitev cerkvenih posesti. Je pa težko razumljivo, zakaj je naša »levica« tako brezbrizna do vsega nasilja, ki se počne nad našo zgodovino. Je že res, da »levi« strankarski predstavniki radi

Niti enkrat še nismo v parlamentu slišali omembe zakona o prepovedi nacističnih in fašističnih simbolov, katerega pobuda je pripravljena. V Avstriji jim je na tak način že skoraj uspelo utišati dretje privržencev ustaške »kvizlinške vojske pod poveljstvom.

občasno govorijo ali se pokažejo na kakšni partizanski slovesnosti, a tu gre predvsem za nabiranje glasov volivcev. Večine njih, ko jih politika izrabi in izpljune, na proslavah ne vidimo več. Treba pa bi bilo narediti mnogo več in tisto, kar politične stranke, posebno tiste na oblasti, lahko naredijo. Niti enkrat še nismo v parlamentu slišali omembe zakona o prepovedi nacističnih in fašističnih simbolov, katerega pobuda je pripravljena. V Avstriji jim je na tak način že skoraj uspelo utišati dretje privržencev ustaške »kvizlinške vojske pod poveljstvom Adolfa Hitlerja« pri Pliberku. Mar bi bilo res preveč pričakovati od naše »levice«, če se res zavzema za svobodo, enakopravnost in poštenost, ki so vrednote partizanskega boja, da partizansko izročilo vključi v svoje politično delovanje? A seveda ne le v ljude, temveč da začnejo tudi »leve« politične stranke aktivno delovati proti spreobračanju in zlorabi zgodovine, katerim smo žal še vedno skoraj vsak dan priče. A bo verjetno težko, da katerega koli politika, tudi »levega«, prepričamo, da začne govoriti resnico, tudi o zgodovini. Kajti če bi nekoč vsi politiki začeli govoriti resnico, bi vse postalo lepše in lažje. Toda cilj »levih« in »desnih« je zmagati na volitvah, ne pa govoriti resnico.

KOMENTAR

Ozadje prodaje Nove Ljubljanske banke

dr. France Križanič

Leta 2004 je v Sloveniji dobila mandat desna vlada in s svojo gospodarsko politiko pospešila inflacijo, poslabšala zunanjetrgovinsko konkurenčnost, znižala davčne stopnje ter ustvarila razmere za nastanek dolžniške krize. V letih od 2004 do 2008 se je slovenski bruto zunanji dolg povečal s 15 na 39 milijard evrov in postali smo neto dolžnik do tujine za 27 odstotkov svojega bruto domačega produkta. Neto dolg poslovnih bank do tujine se je povečal z 2,7 na 8,8 milijarde evrov, razmerje med depoziti in krediti pa se je poslabšalo s stabilnih 1 : 1 na visoko tveganih 1 : 1,6. Vlada je vodila projekt umika države iz gospodarstva in povzročila še »tajkunsko krizo«.

Konec leta 2008 je nastopila leva vlada in v spopadu s posledicami svetovnega finančnega zloma povečala socialne izdatke, spodbujala povečevanje investicij v raziskave in razvoj ter sprejela ukrepe za krepitev bančnega sistema. V okviru slednjih je država prevzela neomejeno poroštvo za hranilne vloge v bankah, poroštvo pri zadolževanju bank na medbančnem trgu, poroštvo za bančne kredite podjetjem in prebivalstvu. NLB je bila dokapitalizirana z 250 milijoni evrov, SID s 160 milijoni evrov in NKBM s 104 milijoni evrov (privatna sredstva). Dokapitalizacija kapitalne družbe (KAD) in Slovenske odškodninske družbe (SOD) v vrednosti 180 milijonov evrov je omogočila dodatno dokapitalizacijo NLB v letu 2012. Država je z depoziti bančnemu sistemu zagotovila od 2 do 3 milijarde evrov sredstev in nadomestila odliv kratkoročnih kreditov iz bank na začetku leta 2009. Skupen obseg ukrepov slovenske gospodarske politike za blažitev učinkov finančne krize na bančni sistem je stal dobrih osem milijard evrov.

Sledilo je obdobje od februarja leta 2012 do septembra 2014, v katerem je slovenska gospodarska politika z zakonom o uravnoteženju javnih financ povzročila novo recesijo, z odločitvijo o prodaji petnajstih ključnih državnih podjetij ter z bančno sanacijo, izvedeno decembra leta 2013, pa nova neravnovesja.

Posvetimo se bančni sanaciji decembra leta 2013. Banka Slovenije je v povezavi z drugimi izvajalci tega leta opravila tri stresne teste (to je preverjanje, ali banka obvladuje tveganja v zvezi z morebitno gospodarsko krizo: upadom BDP, rastjo brezposelnosti, ipd.):

- interni stres test Banke Slovenije je pokazal 2,7 milijarde evrov primanjkljaja,
- test Ronalda Bergerja je pokazal 3,3 milijarde evrov primanjkljaja,
- test Oliverja Wymana je pokazal 4,8 milijarde evrov primanjkljaja.

Banka Slovenije je za meritornega izbrala rezultat Oliverja Wymana. Ta je za obdobje treh let predpostavljal upad slovenskega BDP za 9,5 odstotka ob dejanskem povečanju za 4,2 odstotka. Slabe terjatve so bile torej izračunane na osnovi fiktivnih in zgrešenih predpostavk. Oliver Wyman je zahteval 70-odstotni odpis nominalne (pogodbene) vrednosti terjatev, ki jih je ocenil za slabe. To je bil z naskokom naj-

večji odpis v EU. Za izvajalca stresnega testa je bil izbran brez javnega razpisa. Za delo je prejel 11,2 milijona evrov od Banke Slovenije, NLB, NKBM in Abanka pa so mu plačale še 10 milijonov evrov. Banke pod nadzorom so ugotovile, da je med izvajanjem stresnega testa spreminjal metodologijo.

V projektu sanacije bank je država razlastila delničarje in lastnike podrejenih obveznic v NLB, NKBM, Abanki in Banki Celje s sklicevanjem na sporočilo Evropske komisije, ki je začelo veljati šele 1. januarja 2016. NLB je državo zaprosila za pomoč januarja leta 2013, NKBM junija 2013, nova regulacija EU za državne pomoči (z ostrejšimi zahtevami do saniranih bank) pa je veljala šele po 1. avgustu 2013. Vlada se pred tem ni odzvala. Decembra leta 2012 in junija 2013 je država prepovedala dokapitalizacijo NKBM. Ko je rezultat ene od revizij sredi leta 2013 pokazal, da ima Nova Ljubljanska banka pozitiven kapital, je Banka Slovenije naročila ponovitev ocene revizijski hiši Deloitte, ki pa je navedla, da s strožjo (slabšo) oceno odstopa od računovodskih standardov.

Odločbe o izbrisu lastnikov podrejenih terjatev so bile izdane 19. decembra 2013 (ali še kakšen dan pozneje), ob vedenju, da bo ustavno sodišče odločalo o zadržanju izvrševanja izbrisa, je Banka Slovenije

Oliver Wyman je zahteval 70-odstotni odpis nominalne (pogodbene) vrednosti terjatev, ki jih je ocenil za slabe. To je bil z naskokom največji odpis v EU. Za izvajalca stresnega testa je bil izbran brez javnega razpisa.

odločbo antedatirala na 17. december. V odločbi, datirani na 17. december, se je Banka Slovenije sklicevala na odločbo Evropske komisije o dovoljenju za državno pomoč slovenskim bankam, izdano 18. decembra 2013.

V tem okviru je bila sprejeta zaveza o prodaji nacionaliziranih bank. Pri prodaji NKBM smo izgubili milijardo evrov. Banka, vredna 436 milijonov evrov, je bila dokapitalizirana za 870 milijonov evrov, zanjo pa je kupec plačal 250 milijonov evrov. Enak izračun za NLB kaže, da bi minimalna še sprejemljiva cena NLB znašala njeno knjižno vrednost v letu 2011 (976 milijonov evrov), povečano za vrednost dokapitalizacije 2013 (1551 milijonov evrov), torej 2527 milijonov evrov. To predstavlja 1,53 knjižne vrednosti iz leta 2017 (1654 milijonov evrov). Pod to ceno se delnice ne bi smele prodajati.

O živih vrednotah antifašizma

»Silovita moralna rast Slovencev«

Priznani slovenski filozof, univ. prof. dr. Vojan Rus (1924–2015), ki je bil tudi partizan, je v svoji krajši knjižici z naslovom *Žive vrednote antifašizma* in ob petdeseti obletnici zmage nad fašizmom spregovoril o pobudah za njeno nastajanje in opozoril na to, kako je doživljal osvobodilni boj v letih od 1941 do 1945. Njegovo osebno doživljanje je bilo zelo močno predvsem zato, ker ga je čutil kot »silovito moralno rast Slovencev«.

// BESEDILO: Cvetka Hedžet Tóth // FOTO: arhiv SB

To je nemajhen razlog, zakaj je petdeset let po koncu vojne in vse do konca svojega življenja v svojih razmišljanjih poudarjal moralno problematiko dobe, ki nas je kot narod trajno zaznamovala – bolj kot katerakoli druga prej.

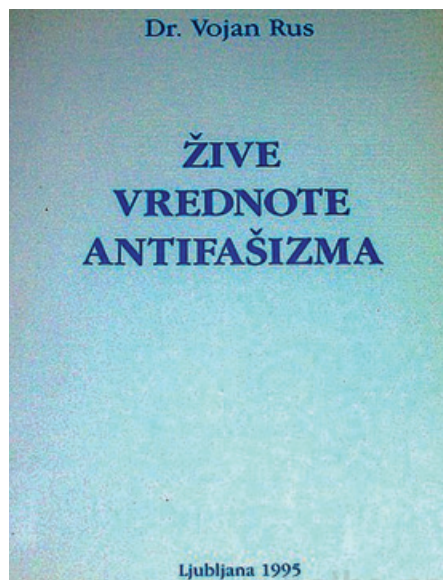
Iz vsake vrstice njegovega dela prepričljivo zveni trditev, da je odločitev ljudi za sodelovanje v osvobodilnem boju bila izrecno in najprej etična odločitev – etizacija sveta, kakor bi dejali danes. Tako poudarja, »da je svetovni antifašizem sprožil možnost takih antropološkovrednostnih in socialnovrednostnih sprememb človeštva, ki jim ni para v zgodovini, in da je antifašizem porodil žive in nove realne vrednote, ki bodo morda pomenile novo zgodovino človeštva«. Zato takratne množične soudeležbe ljudi nikakor ne moremo presojati najprej politično, še manj seveda ideološko. Etična odločitev je pomenila načelno odločitev za povsem določene vrednote.

Tako nam ta krajša knjižica že s svojo naslovno obliko postavlja vprašanje, kaj so sploh vrednote in kaj njihovo bistvo. Avtor nas prepričuje, da je njihova vsebina zelo dolgo poznana nam ljudem. Temu vsekakor velja pritrditi, saj je že nekoč, davno pred nami, bilo antičnim Grkom jasno, da imeti vrednote pomeni imeti določeno držo. Vrednota je namreč nerazvezljiv spoj med določeno idejo, tj. vednostjo (znanjem), in delovanjem, kot taka vrednota pomeni spoznanje, ki prehaja v delovanje. Vrednote so nekaj delujočega, učinkujejo povezovalno, tvorijo pristno človeško skupnost. Jaz povezujejo s ti in vse nas v mi.

Pri nastajanju dela *Žive vrednote antifašizma* je avtorja spremljala »sorodnost med osvobodilnimi, krščanskimi in socialističnimi vrednotami in da so

tako poudarjene vrednote Združenih narodov«. Skratka, pristne vrednote so občečloveške, s svojo humano naravnostjo ne delujejo izločevalno, nasprotno, naravnane so povezovalno in ne poznajo meja in omejitev. Tukaj bi se mu lahko starosta francoskega odporniškega gibanja, rojen v Berlinu, in eden izmed tvorcev Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki so jo Združeni narodi sprejeli 10. decembra 1948 v Parizu, Stéphane Frédéric Hessel (1917–2013), samo spoštljivo priklonil.

Kot ugotavlja Vojan Rus, je antifašizem pomenil novo razpotje človeštva. Dal je nove in realne vrednote v tre-

nutku ene najbolj izrazitih alternativ v sodobni zgodovini, saj je bilo razpotje »med globalnim, vsečloveškim dobrom in globalnim zlom« močnejše kot kadarkoli prej v zgodovini. Vendar povojni čas antifašističnih vrednot ni vedno potrjeval v tem smislu, da bi te pomenile tudi novo zgodovino človeštva – žal ne. Ni malo dejstev iz povojnega razvoja, ki kažejo na to, da je antifaši-

zem opešal, in zmagoviti pohod liberalizma na določenih področjih že skoraj dokazuje pokončanje antifašizma. Ostaja vprašanje, za kakšen konec gre dejansko, če se posebej sprašujemo o vrednotah antifašizma.

Že takoj na začetku knjižice *Žive vrednote fašizma* je avtor vrednote borcev proti fašizmu opredelil z motivi resnične svobode, resnične pravičnosti in človečnosti. Zato kritično postavlja vprašanje, ali je čas po zmagovitem boju antifašizma s fašizmom te vrednote zares nadaljeval in ali polstoletno

Sprejmi za trajno vrednoto svojega življenja to, da ne boš počel krivic in hudega drugim, čeprav si sam vse to moral skusiti na lastni koži.

obdobje od konca vojne vse do danes smemo opazovati kot dejansko nadaljevanje teh vrednot. Podane so bile nove zgodovinske možnosti za prevlado tistih humanih vrednot, ki so v zavesti posameznikov že zelo dolgo učinkovale kot idealne, svetle točke duhov posameznikov, žal pa ne kot realizirana človeška skupnost. Kljub temu »so družbene posledice zmage antifašizma nekaj izjemnega v vsej preverljivi in pisani svetovni zgodovini zadnjih sedem ali osem tisoč let«.

Ko iz že več kot polstoletne razdalje skuša spregovoriti o smislu žrtev antifašističnega boja, zelo odločno pove: »Za junaštvo in moralno čistost milijonov padlih antifašistov ni nobena knjiga in noben bronast kip niti od daleč zadosten spomenik. Njim je edini dostojni spomenik postavilo življenje sodobnega človeštva – žive sodobne vrednote.« Pri tem Vojan Rus izrecno poudarja še potrebo po dialoški, odprtosti, strokovnosti in pluralizmu. Če označujemo za bistvo duha pluralizma duh razlik, potem gre tukaj predvsem za to, da naj bo vse to živo in pristno živeto, tako kot je to skušala generacija pripadnikov OF.

Jezik, v katerem piše Vojan Rus, je zelo komunikativen, stil prijeten in prepričljiv. Prav vsaka tema daje čutiti in

vedeti, da vse, o čemer je pisal, ni zgolj teoretsko naravnano, ampak da gre za živo in živeto življenje, ki je avtorja vedno preverjalo v njegovi človečnosti, tudi takrat, ko je v določenih trenutkih kot pogumen partizan zrl smrti naravnost v oči. Iz tega soočanja izhaja njegovo trajno sporočilo, ki je po svoji vsebini pretresljivo, a tako zelo zgledno: sklenil je, da nikdar in nikomur ne bo storil tega, kar so drugi njemu, v najbolj nečloveških razmerah, takrat v zaporu in koncentracijskem taborišču, z nečloveškim mučenjem, zatiranjem, poskusom kratenja najosnovnejšega človeškega

Dr. Vojan Rus

dostojanstva. Skratka, sprejmi za trajno vrednoto svojega življenja to, da ne boš počel krivic in hudega drugim, čeprav si sam vse to moral skusiti na lastni koži. Samo še z znanim latinskim rekom »Neminem laede, imo omnes, quantum potes, iuva!« (Nikomur ne škoduj, temveč pomagaj vsem, kolikor moreš!) je mogoče opisati vsebino te moralne vrednote, ki je in ostaja – po mnenju zelo številnih – resnična in prava vsebina vse morale.

Kako nelagodno je počutje človeka danes, ko zre in presoja liberalizem, saj je ta nekoč mnogo premalo podpiral antifašizem. Stéphane Frédéric Hessel je sredi septembra 2011 v Ljubljani, ko je imel predavanje v Cankarjevem domu – in navdušil nas je v svojem štirindevetdesetem letu – z ogorčenostjo poročal o ogroženih in izgubljenih idealih francoskega medvojnega odporiškega gibanja. Načela in vrednote tega

časa potrebujemo še naprej! Nikakor ni sprejemljiva družba, »v kateri pokojnine in prejemki iz socialne blagajne niso samoumevni; družba, v kateri so mediji v rokah bogatunov«, celo »svoboda tiska je danes ogrožena«, poudarja v svoji drobni knjižici z naslovom Dvignite se!. Ta je prevedena tudi v slovenščino in je pri nas izšla s pripisom na naslovnici, da to besedilo prebujajo milijone bralcev po svetu, kajti ne moremo se izogniti pozitivnemu vplivu Hesselovih ugotovitev, da so »socialne pridobitve, ki jih je izbojevalo odporiško gibanje, danes v temeljih ogrožene«.

Vprašajmo se, kaj je ogroženo. To, da je prišlo do ločitve med politično in socialno svobodo, ki sta v sodobni demokraciji neločljivi. Brez najširše uveljavljenih socialnih pravic pa tudi političnih pravic ne moremo udejanjati. Takrat ko so ljudje revni, nimajo zadosti sredstev za dostojno življenje, skratka, ko ne morejo uveljavljati svojih socialnih pravic, takrat ne morejo uveljavljati tudi ene najpomembnejših potreb človeka, namreč potrebe po svobodi. Zapomnimo si: svobode ni onkraj urejene in varne sociale na vseh ravneh in iz 22. člena Deklaracije o človekovih pravicah tudi izrecno izhaja, da ima vsak človek »kot član družbe pravico do socialne varnosti«. 23. člen pa poudarja tole: »Vsakdo ima pravico do dela in proste izbire zaposlitve, do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev in do varstva pred brezposelnostjo.« Hej, liberalizem z vsemi svojimi zaklinjalci, ne samo da si uspel izenačiti fašizem s socializmom (komunizmom), češ da je vse skupaj totalitarizem, še socialno varnost si sesul. To je malo čudna kombinacija, če je – tako po liberalno – demokracija tam, kjer so siromaštvo, brezposelnost, hiranje upokojencev in še kaj bi se našlo.

Knjižica Žive vrednote antifašizma apelira na potrebo po obnovi vrednot, ki jih je antifašizem zato negoval, da bi ljudje zares razvili presežek dobrega v človeku in človeštvu, ter zato, da bi v tem našem svetu dejansko domovali in ga spremenili v nam vsem prijazno domovanje. ●

O, bog

*Slišal sem za zgodbo
ponižanih ljudi.*

*Starejša gospa pristopi:
»Gospod, vas lahko nekaj vprašam?«*

»Kar izvolite, gospa!«

»Ne vem, kako naj začnem . . .«

Čez čas zašepče:

»Lačna sem!«

*Zdaj te žalostne oči
kar naprej zrejo vame,
da me srce boli!*

*O, bog, je mogoče,
smo res tako daleč prišli!*

**Jože Sevljak, Litija
(Iz zbirke Pesmi jeze in upora I)**

Hannover

*So avioni prihrumeli,
jih polno je bilo nebo,
svoboda, ti nad nami
sprožila si roko.*

*Smo v bunkerju čepele,
prosil smo boga,
da naj odvrne šibo
in reši nas gorja.*

*Veliko smo trpele,
hrane malo smo imele,
a prestale smo vse to,
ker zaupale v borbo smo.*

*Avioni po nebu so bleščali,
topovi vanje so streljali,
ko smo se v bunkerju tiščale
in o svobodi premišljevale.*

*Vse slabotne in zaničevane
smo bile v Nemčiji do zdaj,
a prišla bo rešitev,
svoboda, zmaga kdaj!*

**Francka Jurjevič Jamnik,
12. december 1944**

Konferenca ZZB NOB glavnih mest republik nekdanje Jugoslavije

Medijev dogodek ni zanimal

V Ljubljani je 20. oktobra potekala 4. konferenca predstavnikov ZZB NOB glavnih mest republik nekdanje Jugoslavije in sedanjih glavnih mest novonastalih držav. Tema konference je bila »Skupaj proti novemu fašizmu«. Konference se je udeležilo približno 20 predstavnikov oziroma vodilnih ljudi borčevskih generacij z vseh koncev nekdanje Jugoslavije razen iz Srbije in Makedonije.

V preddverju dvorane je pred začetkom konference Partizanski pevski zbor zapel tri pesmi, ki so bile res čustveno sprejete, pri Bilečanki pa so prisotni tudi sami zapeli. Samo srečanje so s svojo prisotnostjo počastili tudi veterani druge svetovne vojne dr. Marko Vrhunc, Franc Sever - Franta, Albin Pibernik (edini še živeči udeleženec igmanskega marša), Bogo Gorjan in Valerija Škrinjar - Tvrz. Udeležence je pozdravil tudi ljubljanski župan Zoran Janković, ki se je kar nekaj časa zadržal v prijateljskih pogovorih z udeleženci.

Konferenco je vodila tovarišica Julka Žibert, uvodni referat pa je imel tovariš Milan Gorjanc. Poglobljeno in analitično je predstavil stanje po razpadu komunizma v vzhodnoevropskih državah in po pojavu sil in idej, ki so bile poražene v drugi svetovni vojni. Temu so sledile

razprave skoraj vseh udeležencev konference. Od slovenskih predstavnikov naj predvsem opozorim na nastope Bojana Pahorja iz Sežane, Janeza Butare, Rudija Vavpotiča in Jožeta Hartmana. Iz razprav je bilo lahko razbrati vse dileme in težave, s katerimi se ukvarjajo predstavniki organizacije, ki se trudijo ohraniti spomin in izročilo narodnoosvobodilnega boja. Na žalost so posledice zadnje vojne na Balkanu, predvsem v Bosni, zelo očitne. Država, ki jo skupaj drži sporazum iz Dayton, v resnici vse bolj čuti realno razdeljenost med dve entiteti in na osrednji del s Sarajevom. To se je na žalost čutilo tudi na konferenci, kjer je ena od delegacij zastopala stališča, ki zaradi poudarjanja statusa »najmlajše republike« v BiH niso v skladu z enovito državo BiH in ne v duhu ohranjanja izročila NOB. Zelo nazorna so bili tudi izvajanja vseh treh bošnjaških predstavnikov, ki so po vrsti naštevili težave, s katerimi se vsak dan ukvarjajo. Tako je Senad Đulić iz Mostarja slikovito predstavil dva Mostarja – tistega, kjer izginjajo imena ulic in spomeniki, in tistega, ki ga on in njegovi sonarodnjaki za zdaj uspešno branijo pred takimi dejanji.

Tudi politika se skuša vmešavati v zadeve, in to s poskusi vzpostavljanja odvisnosti organizacij in posledično s politič-

nim trgovanjem. Zato so toliko bolj pomembni odgovorni posamezniki v organizacijah, ki s svojo pokončno in moralno držo preprečujejo take odklone. Posledica tega pa so, na žalost, težave s financiranjem dela organizacij, z najemom prostorov in še kje. Nujno pa moram spet opozoriti na odnos medijev – seveda ne tistih z desne, od katerih tega niti pričakovati ne gre – ampak javnih in drugih objektivnih medijev, od osmih obveščevalnih o dogodku se ni odzval niti eden, kar pomeni, da je strah pred stigmatizacijo še kako prisoten! Zato je še kako na mestu ugotovitev župana Zorana Jankovića, da je Ljubljana mesto heroj in se zato pač ne more in ne sme sramovati organizacij, ki negujejo izročila NOB.

V tem smislu se je konferenca tudi končala s sklepi, usmerjenimi k nadaljnjemu aktivnemu delovanju vseh društev in organizacij za ohranjanje izročila NOB ter povezovanju med vsemi enotami nekdanje Jugoslavije. Najpoznejše do konca leta se bo tudi določilo gostitelja naslednje, 5. konference. Vsekakor je bilo to zelo koristno in vsebinsko srečanje z močnimi sporočili, da je ideja o tovarštvu, solidarnosti in svobodoljubju še zelo živa in tudi aktualna! ●

Srečo Knafelc

Pogled v dvorano med konferenco. Foto: Ibrahim Dujo

Ilinka Todorovski, varuhinja pravic poslušalcev in gledalcev

»Nasprotujem, da bi ulica kadrovala in ukazovala«

Generalna skupščina OZN je 10. decembra 1948 sprejela Splošno deklaracijo človekovih pravic, ki v 19. členu določa: »Vsakdo ima pravico do svobode mišljenja in izražanja, všteti pravico, da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja, in pravico, da lahko vsakdo išče, sprejema in širi informacije in ideje s kakršnimi koli sredstvi in ne glede na meje.« Tehnološka sredstva za uresničevanje te pravice so se v 70 letih od razglasitve deklaracije izjemno povečala. Čeprav so se z modernimi pripomočki zelo razširile možnosti množičnega komuniciranja, v slovenskem prostoru radijski in televizijski programi javne RTV še vedno močno učinkujejo na oblikovanje vsakdanje zavesti. V tej ustanovi že vrsto let deluje varuh pravic poslušalcev in gledalcev (PPG), ki predstavlja vmesni člen med (bolj ali manj ozaveščeno in raznovrstno) javnostjo in »producenti informacij«. Zdaj je na tem mestu varuhinja Ilinka Todorovski, s katero smo se pogovarjali o tem, kako se pri nas uresničuje ta člen deklaracije.

// BESEDILO: Dr. Maca Jogan // FOTO: arhiv TVS

Dovolite, da začneva pogovor z vprašanjem, na katere pravne akte (v okviru RTV in na ravni države) se opirajo vaše pristojnosti!

Številni javni in tudi zasebni mediji v svetu imajo varuha pravic občinstva, povsod pa njegove naloge opredelijo nekoliko drugače. Običajno opravlja vlogo nekoga, ki bdi nad nepristranskostjo medija, ki zarohni, ko gre kaj narobe, in v imenu javnosti pove, kako popraviti napako ali nastaviti kompas. Največkrat gre za kombinacijo teh vlog, za katere v anglosaškem svetu uporabljajo slikovite izraze: watchdog, barkingdog in public editor, torej pes čuvaj, pes, ki laja, in javni urednik. Tudi varuh pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija združuje dve vlogi: je zaveznik javnosti in nosilec slabe vesti programskih ustvarjalcev. Prvič je bil omenjen v Poklicnih merilih in načelih novinarske etike RTV Slovenija leta 2000, ko naj bi bil predvsem varuh teh meril in načel. Po zapisu varuha v hišni statut leta 2006 in zlasti s Pravilnikom o delovanju varuha iz leta 2016 pa je ta neodvisni in avtonomni institut dobil današnjo podobo.

Povedali ste, da se je vloga PPG razvijala. Kako se je torej spreminjala in utrdila?

Prva je vlogo varuha od leta 2008 opravljal Miša Molk, leta 2013 jo je nasledil Lado Ambrožič, januarja 2017 pa je programski svet RTV Slovenija (PS) med devetimi kandidati izbral mene. Pot, ki sta jo moja predhodnika dobro uhodila, nadaljujem v skladu z vizijo, s katero sem prepričala svetnike: varuh mora biti zagovornik kakovostnega javnega servisa, korektiv samopašnosti in

samozaverovanosti, angažiran posrednik med uporabniki in ustvarjalci, podpornik profesionalizma brez tabu tem, zaupanja vreden pomočnik v izboljšavah, hišni vogal, ki podpira zavezanost javnosti, in borec za dostopnost, javnost, preglednost, bližino.

Ali ste katerim vidikom pripisali (oz. pripisujete) prednost in zakaj?

Nikoli mi ni škoda časa in energije za pojasnjevanje občinstvu, kaj je vloga javnega medija, in za opominjanje vodstva in ustvarjalcev na dolžnosti, ki jih imamo do javnosti. RTV-prispevka ne razumem kot samoumevnega vira prihodkov, ampak kot pogodbo s 600 ti-

soč gospodinjstvi, s katero se zavezujemo, da bomo javno medijsko službo opravljali odgovorno, kakovostno in po najboljših močeh. Pritožbam, ki pridejo na varuhov naslov, ni treba pripisovati ozadij in jih demonizirati, ampak jih je treba razumeti natanko takšne, kakršne so: z njimi javnost RTV Slovenija sporoča, kakšna so njena pričakovanja. Dobro pa je, če tudi javnost razume, da RTV Slovenija niti približno ni samo ena napaka ali oddaja, ki ni bila vsem všeč, ampak orjaški medijski servis, ki pripravlja največ radijskih, televizijskih in spletnih vsebin v državi ter edini opravlja številne storitve, od dostopnosti vsebin za gledalce z okvaro vida in sluha prek

oskrbe prizemnega digitalnega omrežja do podpore neodvisni filmski produkciji in digitalizacije filmskega arhiva.

Katera področja množičnega komuniciranja so najpogosteje predmet kritične presoje poslušalcev oz. gledalcev? Ali so razlike med radijsko in televizijsko javnostjo?

Najbolj je na očeh televizija, zato ji je tudi namenjenih največ kritičnih mnenj, pritožb, predlogov: od poglobljenih vsebinskih, z etično ali žanrsko dilemo, v povezavi s kulturo govora in nastopanja ter programsko shemo, do mimobežnih, denimo o videzu nastopajočih. Pri radijskih programih je veliko vprašanj o glasbi in o tem, kako je bilo kaj povedano. Po vsebini so v ospredju informativni programi in oddaje. Pritožbe velikokrat zrcalijo vrednote, opredelitev, svetovni nazor pritožnika. Dobro je, ker se v odzivih kaže pluralnost naše družbe, škoda pa, ker se odslikava tudi namišljen ali dejanski razkol na »naše« in »vaše«. Če se kdo pritoži zgolj z zatrjevanjem, da je bil neki program preveč levi ali desni, takšne pritožbe ne morem obravnavati, pritožnik mora najmanj povedati, kaj je bilo po njegovem mnenju konkretno narobe. Pri spletu pa je največ odzivov na komentarje uporabnikov: nekateri se sklicujejo na svobodo govora in zatrjujejo, da imajo pravico zapisati prav vse, kar se jim zazdi, spet drugi pa zahtevajo neusmiljeno brisanje vsega, kar bi lahko štel za neprimeren govor. Vseh odzivov na letni ravni je okoli 1500. Potrudim se, da vsako vprašanje dobi odgovor, posebej pa se posvetim vsebinskim pri-

tožbam, ki jih je treba pogledati z vidika Poklicnih meril in načel novinarske etike ter Programskih standardov.

Koliko je vaše sprotno delo skladno s pričakovanji; ali bi morebiti lahko primerjali svojo sedanjo vlogo s svojimi prejšnjimi (novinarskimi) dejavnostmi?

Od leta 1985, ko sem v Ljubljani začela študirati novinarstvo, sem v stiku z mediji, sem strastna gledalka, poslušalka in bralka medijskih vsebin, tri desetletja sem bila tudi novinarka, urednica in vodja medijskih projektov. Na neki način se mi zdi, da gre po vsebini za naravno nadaljevanje mojega dosedanjega dela. V praksi pa je kar nekaj zadev, na katere nisem bila dobro pripravljena; pri pritožnikih me denimo osupneta napadalnost in medijska nepismenost, pri novinarskih kolegih pa nepoznavanje etičnih kodeksov in nerazumevanje koncepta samoregulacije.

Ali bi lahko razvrstili sporočila javnosti tudi po merilu kulture sporočanja?

Preseneča me vdor nekulturnega načina sporočanja in besednjaka – v mislih imam zahtevke brez prosim in hvala, brez repa in glave, nepodpisane in s prepričanostjo o svojem prav, z žuganjem. Kot bi bilo v komunikaciji vse dovoljeno! S tem se ne morem strinjati. Javnost ima pravico, da se pritoži in opozori na napake, ustvarjalci RTV-vsebin in drugi sodelavci pa imajo pravico do spoštljivega odnosa, naslavljanja in komunikacije. Nasprotujem kazanju s prstom, blatenju ali poskusu, da bi ulica kadrovala in ukazovala, kaj kdo sme delati in kakšen naj bo program. Vulgarne in žaljive pritožbe zavrnem.

Kakšen je vaš stik z neposrednimi »producenti_kami« raznovrstnih informacij, z njim nadrejenimi in vodilnimi na RTV – kako učinkovita so vaša sporočila in morebitna priporočila?

V odnosih se zatakne, če kdo pomeša vloge. Nekateri bi si želeli, da bi bila njihova javna zagovornica in da bi pred javnostjo ubranila vse, kar gre v eter, tudi če ni bilo dobro; nemalo pa je taktih, ki so prepričani, da pravila veljajo le za druge in nikoli zanje. Po drugi strani pa je tudi nekaj nerealnih pričakovanj, da bo varuh deloval kot nadurednik, častno razsodišče ali rezervni direktor. Ko se sporazumemo, kaj so moje pristojnosti in da sta moji glavni orodji mnenje in priporočilo, se napetosti običajno sprostijo. Radikalnih premikov varuh ne more doseči, lahko pa sproži brbotanje in samospraševanje: kaj je prav in kaj

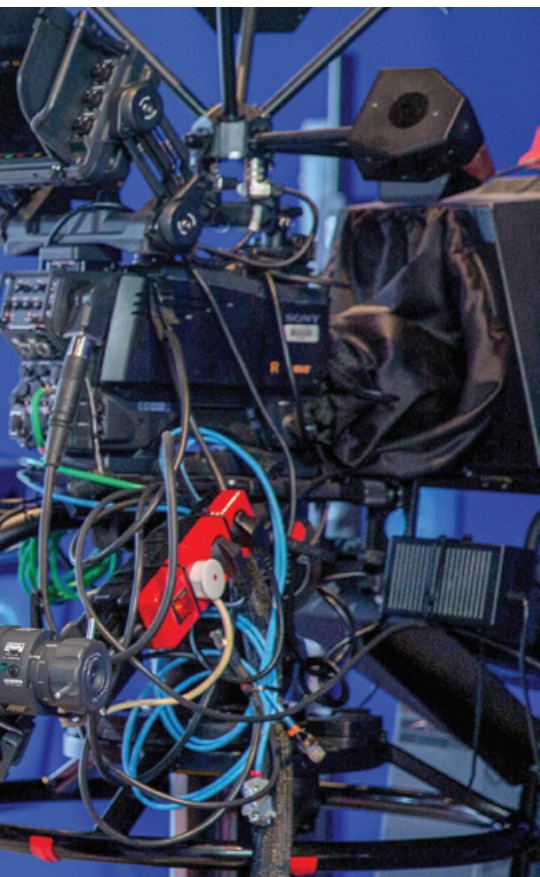
narobe, kaj so naloge javnega medija, kakšna je odgovornost vsakega posebej.

Kolikokrat ste svoja poročila že predstavili programskemu svetu RTV in kakšen je bil sprejem; kako vi zaznavate (ne)odgovornost članstva PS RTV za vsebinsko usmeritev te javne ustanove?

Pravilnik me zavezuje, da programskemu svetu poročam enkrat na leto, vendar se, odkar sem postala varuhinja, »moja točka« redno uvršča na dnevni red sej, kar mi omogoča, da ustno predstavim poudarke iz mesečnih poročil o odzivih javnosti ter pojasnim mnenja in priporočila. Menim, da je o tem, kaj v programu in storitvah ni bilo najbolje, kaj bi bilo treba popraviti in kako ravnati, da se slabe prakse ne bi utrdile in ponavljale, treba govoriti, vendar odgovorno, z upoštevanjem meril, načel in standardov, nikakor pa ne pavšalno in osebno. Programski svetniki morajo vedno znova tehtati, kako pomagati ujeti javni interes v programske sheme in vsebine ter izvajati programski nadzor, ne da bi pri tem posegali v uredniško in novinarsko avtonomijo.

Kako bi vi ocenili prevladujoče razumevanje »svobode mišljenja« v sedanji slovenski družbi, kolikšna je raztegljivost tega pojma, od kod do kod segajo meje njegove uporabe in zlorabe? S kakšnimi ovirami se srečujete pri varovanju pravice RTV javnosti do resnicoljubnega, objektivnega obveščanja?

Razmišljam, da je ena od težav tudi v tem, da smo nekje na poti iz prejšnjega sistema, ki je poznal zloglasni verbalni delikt, v današnjo demokratično in odprto družbo svobodne javne besede izgubili ali založili pojme, kot so strpnost, kulturnost, spoštljivost, bonton, dialog. V javnem prostoru ni vse dovoljeno, s svobodo mišljenja ni mogoče upravičiti laži, sovražnosti, posmehovanja ali ščuvanja h kršenju človekovih pravic. Medtem ko se tradicionalni mediji – radio, televizija, tisk – v veliki meri trudijo slediti etičnim novinarskim postulatam, pa so družbeni mediji odprli polje neslutene »svobode«, skupaj z nasiljem in celo kriminalom. Lastniki teh medijev – velike svetovne korporacije – šele v zadnjem obdobju poskušajo zauzdati zlorabe. Tudi sovražni govor in lažne novice, ki so v kombinaciji z neetičnim novinarstvom velika nevarnost za demokracijo. Bilo pa bi narobe, če bi se osredotočili le na ta pojav in če bi ob tem prezrli klasično nevarnost cenzure in samocenzure ter nasploh »lomljenja« neodvisnih medijev ali poskusov njihove zlorabe. ●

Ponujena sprava s kolaboranti je nesprejemljiva

Militantna slovenska Katoliška cerkev

Rod borcev NOB izgineva. Od njegovega začetka, aprila leta 1941, je minilo 77 let. Redki so prvoborci med še živečimi. Zadovoljni smo pa, da je bilo dovolj napisanega in še več je dokumentov, da jo bodo tisti, ki iščejo resnico o tem času, vedno našli. Pri nas in na tujem.

// BESEDILO: **Bogo Gorjan** // FOTO: **arhiv Svobodne besede**

Prizadetost med preživeli povzroča uničevanje partizanskih spomenikov, zbledelost napisov na njih. Po drugi strani imamo vse bolj pogosto posejane spomenike kolaborantom. Zlati napisi krasijo cerkve, znotraj in zunaj, z imeni »žrtev ali samo komunizma ali treh totalitarizmov«. Izdatna je podpora države in Cerkve sicer nujno pietetnih pokopov in prekopov. Zamolčujejo pa spomin na kolaboracijo z okupatorjem, zamolčujejo njeno dejansko vlogo, čeprav sem pa tja uide misel o zgodovinski resnici, da so vse okupatorske sile delale za to, da uničijo slovenski narod. Njegov boj za svobodo in težko pridobljeno slovensko državnost pa nenehno pripisujejo »zločinskemu komunizmu«.

Že leta 1988 sem kot predsednik slovenske borčevske organizacije sporočil: »Prav je, da imajo vsi padli dostojen grob. Spoštujemo žalost vsake matere, ko se spominja padlih sinov.« To je bil takrat moj odziv na plemenito zavze-manje dr. Spomenke Hribar za spravo med Slovenci. Ocenili pa smo, da sprava pomeni sprejemanje dveh strani v državljanski vojni. Državljske vojne pri nas ni bilo. Na Štajerskem, v Prekmurju, na Koroškem ni bilo niti vaških straž niti domobranskih SS-bataljonov. Šele 1944. leta, ko je nemški vojaški stroj oslabil, so jim pod strogim vodstvom SS-poveljstev dovolili, da branijo komunikacije, strateško pomembne v bojih proti zaveznikom. Pri nas smo imeli samo okupacijsko in narodnoosvobodilno vojsko. Borci smo zato bili za »državljsko pomiritev«, beseda sprava je pomenila izenačenje ali celo prevlado ene strani nad drugo, ki se mora pokloniti žrtvam zločinov, se pokesati. Rimskokatoliška cerkev tudi ponuja spravo, a je do današnjega dne

zamolčala svojo vlogo pri organizaciji in vzdrževanju oborožene kolaboracije. Pozneje, ko se je temu spravnemu pozivu pridružil predsednik republike Borut Pahor, je bilo jasno, da taka sprava pomeni le izenačenje dveh strani: ene, ki je sprejela orožje za osvoboditev, z drugo, ker je od okupatorja sprejela orožje, da bi to osvoboditev preprečila. Pozabljam, kar zamerim predvsem državnim organom, da smo bili del zavezniškega upora pro-

Bogo Gorjan

ti nacifašizmu. Sprejemanje ponujene sprave bi pomenilo, da se spravljamo s tistimi, ki so v drugi vojni bili proti zaveznikom, na strani Hitlerja in Mussolinija, od njega sprejeli uniforme, orožje, njima prisegli in bili od njiju vodeni.

Spominska obeležja kolaborantom

Vendar se danes dogaja prav to: spravljajo se s klerofašizmom in nacizmom, postavljajo jim spominska obeležja. Pri tej obsežni dejavnosti se poslužujejo velike laži. William Deakin, britanski zgodovinar in Churchillov sodelavec, je odkril nemške dokumente, v katerih je govor, da je treba vsak upor nem-

ški vojski, pa ne glede na to, od kod je spodbujan, ali od radia London ali iz Moskve, označiti kot komunizem. Cerkveni predstavniki in kolaboranti so v času vojne celo ponavljali, da se bojujejo proti mednarodnemu judovstvu, kateremu da služijo komunisti. Že od ustanovitve vaških straž pa do prisega Hitlerju na Plečnikovem stadionu Rim-

Očitno so pravni pozivi Cerkve in predsednika države nestvarni. Razdvajajo že tretji rod Slovencev. Služijo samo političnim ciljem in hotenju po oblasti.

skokatoliška cerkev ponavlja to veliko laž, da so žrtve iz vrst kolaboracije žrtve komunizma.

NOB je bila ukinjena že aprila 1945, Jugoslovanska vojska je ob osvoboditvi prevzela nadzor nad državo. V vsaki državi, kjer je bil organiziran upor proti nacifašizmu, so ob koncu vojne potekali krvavi obračuni s kolaboracijo. Zato ker je bila Cerkev v Ljubljanski pokrajini organizatorica kolaboracije, jo še v današnjem času slavi in na njej gradi politični obračun z demokratičnimi strankami in organizacijami.

Predsednik republike je dal postaviti spomenik z dvema stebroma, od katerih je na enem lep napis pesnika Otona Zupančiča, posvečen osvoboditeljem, drugi steber čaka na nove razlage. Predsednik države je pietetno prisostvoval prekopolu žrtev, ob insignijah domobranstva in ustaštva je nato poslušal politične govore predstavnikov kolaboracije. Prisostvoval je odkrivanju nekega spomenika, na katerem so na levi strani zapisani padli v NOV, na drugi strani (desni) pa padli kolaboranti. Tak naj bi bil spraven spomenik. Namesto enotnosti na braniku svobode imamo na cerkvenih zidovih in na kamnitih spomenikih za vedno zapisano delitev Slovencev.

Rimskokatoliška cerkev je vedno bolj militantna. Pred časom so na ljublj-

Streljanje talcev v celjskem Starem piskru

skem pokopališču odkrivali spomenik L. Ehrlichu. Padel je pod krogami Varnostnoobveščevalne službe, potem ko se je s poslanico obrnil na italijanske okupacijske oblasti, v kateri jih je sicer ostro ocenil zaradi nasilja nad slovenskim narodom, ki ga je označil kot «nekrščansko in barbarsko», istočasno pa je prosil za ustanovitev avtonomne varnostne službe »za boj proti rastočemu komunističnemu nasilju«. To je bil začetek oborožene kolaboracije ljubljanske nadškofije z okupatorjem. Govornica ob odkritju kipa, gospa Helena Jaklitsch, je povedala: »Ehrlich je bil že leta 1938 (!) ustanovitelj protikomunistične skupine študentov na ljubljanski univerzi, imenovani Stražarji.« V svojem programu o zedinjeni Sloveniji je sicer dopuščal sodelovanje s komunisti, kar je zanimivo zato, ker je sicer Cerkev vsako sodelovanje s komunizmom že takrat in pozneje razglasila kot grešno.

Blagoslavljanje domobrancev

Kardinal dr. Franc Rode je pred leti v vasi Šentjošt dejal: »Komunizem je tragično zaznamoval našo preteklost. To je sovraštvo brez ideologije, ker je brez Boga. Komunisti so izkoristili upor slovenskega naroda za nekaj najpodlejšega, zavrženega, kar lahko nekdo zagreši nad svojim narodom. Protikomunistom ni ostalo drugega kot odločitev za protinasilje, za oborožen upor proti revoluciji ...«

V ljubljanski stolni cerkvi je papeški nuncij osebno blagoslovil ploščo ob 25. obletnici osamosvojitve, posvečeno vsem žrtvam, padlim za katoliško vero. Tudi ob tem je bilo treba napisati tudi »žrtvam treh totalitarizmov«. S tem zadnjim so zajeti tudi kolaboranti iz vrst Hitlerju zapri-seženih slovenskih domobrancev. Posve-

titvi so prisostvovali vsi slovenski škofje in predstavniki politične desnice. Janez Janša se je zahvalil še posebno duhovnikom za pomoč in sodelovanje ter Cerkvi, ki povezuje krščansko občestvo, to pomeni s Cerkvijo organizacijsko povezanih vernikov. Govornika sta bila tudi Ivan Hojs, predsednik združenja za vrednote osamosvojitve, in državni sekretar Igor Senčar, ki je verjetno predstavljal državo.

Ob vseh spominskih obletnicah za protikomunistične žrtve po pravilu govorijo najvišji predstavniki slovenske Cerkve, kar pomeni, da so žrtve pojmovane kot del katoliškega slovenskega občestva, čeprav so bili pod poveljstvom okupatorja. Po besedah L. Ehrlicha je bil ta okupator po svojih metodah vladanja »nekrščanski in barbarski«. Sedanji ljubljanski nadškof dr. Stanislav Zore pa je nedavno dejal: »Kristijan mora biti prvi, ki bo storil korak čez strahote in odpustil neodpustljivo.« Takšna naj bi torej bila tolikokrat ponovljena beseda »sprava«. Borci NOB naj bi bili komunisti, dosežena svoboda in zavezniška zmaga v štiriletni vojni krvavi komunizem. Kot borec v tej štiriletni vojni pa trdim, da so na Štajerskem, Koroškem, Primorskem, Dolenjskem in drugod v narodnoosvobodilnem boju sodelovali večinoma verni ljudje. »Krvavi in zločinski komunizem« naj bi nato vladal še petdeset let, po osamosvojitvi leta 1991 in vse do danes pa smo v »tranziciji«, ko naj bi vladali »udbomafija« in nekdanji komunisti.

Cerkev in predsednik razdvajata Slovence

Očitno so spravni pozivi Cerkve in predsednika države nestvarni. Razdvajajo že tretji rod Slovencev. Služijo samo političnim ciljem in hotenju po oblasti. To

bi Slovincem – po njihovem – lahko zagotovila edino zmaga »prave stranke«, zagovornikov kolaboracije, borcev za zmago »katoliškega občestva«. Zato še vedno ni pravega partnerja za spravo. Predsedniku države in slovenskim škofom ostaneta samo še odkrivanje novih spominskih oznak in sprava s posamezniki, tako kot si je nedavno partnerja za spravo izbral predsednik sam.

Mladi rodovi so medtem pozabili na čase komunizma, zato imamo novega sovražnika: na tisoče emigrantov, barbarov, »ki čakajo pred trdnim obzidjem demokracije in protikomunizma«. Iz zgodovine poznamo, da skrajni nacionalizem rodi fašizem, ki nujno potrebuje sovražnika. To je bil v naši domovini narodnoosvobodilni boj, organiziran po slovenskih komunistih, krščanskih demokratih, z liberalnimi Sokoli in množico slovenskih izobražencev. V narodu pa je našel široko podporo vernih ljudi, tudi številnih duhovnikov.

Zato ker je Cerkev na Slovenskem potrebovala lastno organizacijo, ne za obrambo naroda in vere, ampak za obrambo oblasti Katoliške cerkve, vzdržuje sovraštvo do komunizma živo. Zato, ker tega pri nas že dolgo ni več, pošiljajo nove levičarje v Venezuelo in Latinsko Ameriko. V vzdušju sovraštva je treba prekopati vsaj še šeststo grobov, kar je dovolj za še nekaj volitev. Medtem ko Cerkev in desnica ustvarjata trajno nezaupanje med nami, pa demokratične stranke, z njimi pa tudi veliko vernikov, svobodno izbirajo med bolj strpnimi demokratičnimi strankami. ●

(Viri za citate: Wikipedija, tednik Demokracija, Družina)

V športnem parku Mučencev svobode

Čedadске partizanske žrtve

Padli partizani in podporniki NOB ležijo po vsem etičnem ozemlju našega naroda. Spomin nanje ohranjamo z obiskovanjem njihovih grobov in krajev, kjer so padli ali so bili ubiti. Veliko je neznanih.

// BESEDILO: Rok Uršič // FOTO: arhiv Svobodne besede

Občina Čedad ne glede na politično barvo vodstva občine vsako leto okoli 20. decembra pripravi komemoracijo v spomin na pobite meščane in partizane med nemško okupacijo. Sprevod z mestnimi prapori in prapori ANPI (Associazione nazionale partigiani d' Italia – VZPI – Vsestržavno združenje partizanov Italije), ki se jim pridružita tudi prapor in venec naše organizacije iz Goriških brd in Tolmina, ter z mestno godbo na pihala na čelu krene izpred mestne lože in se ustavi najprej ob vhodu v športni park, ki se imenuje Mučenci svobode. Ob vhodu je spominska plošča osmim ustreljenim partizanom. Tu sprevod pričaka vod italijanskih vojakov, se postroji in izkaže čast padlim, spregovori predstavnik VZPI, položijo se venci, nato pa sprevod krene v vojašnico Francescatto, kjer posebej za to priložnost odprejo stranska vrata, saj tamkajšnji spomenik sicer ni dostopen javnosti, ker je v vojašnici. Navzoče pozdravi župan mesta Čedada, vojaški pozdrav in »silencio« izvede častni vod, položijo vence in nato spre-

Umbertu, kjer je bil prej sedež italijanske brigade Re iz 1. pehotnega polka. Na južnem delu vojašnice, na desnem bregu Nadiže, kjer so bili pred vojno vrtovi za pridelovanje zelja »čamp des verzis«, so Nemci od oktobra leta 1943 do aprila 1945 ustrelili veliko ljudi brez kakršnega koli postopka, ne samo partizanov in vojakov, ampak tudi civilistov. Trupla so pokopali v jame, ki so si jih morale žrtve same izkopati. Najdenih je bilo 105 trupel, verjetno pa je bilo število ustreljenih še večje. Leta 1947 so bila trupla izkopana in prenesena na pokopališče v Čedad, v kostnico v Videm (Tempio Orsario di Udine), v kostnico v Domodossoli, na vojaško pokopališče na beneškem Lidu ali na domača pokopališča. Šele v sedemdesetih letih je bil postavljen spomenik v njihov spomin.

18. decembra 1944 so Nemci ob vhodu na športno igrišče, ki se danes imenuje Športno igrišče mučencev svobode (Martiri della liberta), ustrelili osem partizanov. Igrišče je nasproti vojašnice in glavni komisar posebnega sodišča za javno varnost operativne cone Jadransko

vojno obdelovali »flančnike«, zemljišča za vzgojo sadik zelenjave, predvsem zelja, zato so jim rekli tudi zelniki – fosse del Natisone. Vanje so nemški vojaki zakopavali pobite partizane, aktiviste, somišljenike in pomagače OF ter italijanskemu osvobodilnemu gibanju in talce.

Stojan Terpin iz Vipolž v Goriških brdih

Večina ni znana, zato tudi ni znano, koliko je bilo Slovencev – Benečanov med pobitimi in zagrebenimi prebivalci Čedada in okolice, prav gotovo pa jih je bilo med njimi kar nekaj, saj ni mogoče, da ne bi bili med najmanj 105 žrtvami tudi talci slovenske narodnosti ali rodu. V Čedadu in okolici je pred vojno živelo vsaj 30 odstotkov ljudi, ki so se deklarirali za Slovence ali pa so vedeli, da so slovenskega rodu. Vemo, da so Nemci v Čedadu večkrat streljali ujete slovenske partizane. Poleg naštetih na spominski plošči v športnem parku so 8. marca 1944. leta ustrelili dva neznana briška partizana in partizanko Marico Železnik iz Anhovega, ki so jih zajeli na severu Brd.

Terpin, Marinič, Pahor

Na plošči ob vhodu v športni park Mučencev svobode v Čedadu so poleg štirih Italijanov imena štirih ustreljenih Slovencev, napisana v predvojni fašistični poitalijančeni maniri. Ti so: Stojan Terpin, rojen 29. marca 1925 v Vipolžah v Brdih, Anton Marinič – Antonio Mari-

Nemci so v Čedadu večkrat streljali ujete slovenske partizane. Poleg naštetih na spominski plošči v športnem parku so 8. marca 1944. leta ustrelili dva neznana briška partizana in partizanko Marico Železnik iz Anhovega, ki so jih zajeli na severu Brd.

govori govornik. Nagovore imajo razni predstavniki javnega življenja, najpogosteje župan Čedada. Drugega programa razen godbe na pihala na prireditvi ni. Župan po dogodku povabi navzoče na okrepčilo v lokal, da se ogrejejo, saj je običajno to najhladnejši čas v letu.

Nemci v Čedadu

V Čedadu se je poveljstvo nemških sil po kapitulaciji Italije nastanilo v vojašnici Udine v ulici, poimenovani po princu

primorje je to streljanje razglasil za javno na posebnem plakatu, ki so ga lepili po Čedadu. Po ustrelitvi so trupla dva dni ležala na prostem kot opozorilo čedadskemu prebivalstvu, kaj prinaša nespoštovanje nemškega reda. Trupla so potem pokopali v eno od jam za vojašnico, kjer so pokopavali tudi druge ustreljene.

Čedadski zelniki

Nad sončnim obrežjem Nadiže ob robu Čedada so prebivalci mesta pred drugo

ni, rojen 23. januarja 1926 v Dobrovem v Brdih, Franc Pahor – Francesco Pecorini, rojen 26. maja 1924 v Selah na Krasu, in Rudolf, Doro, Boštjančič – Rodolfo Bastiani, rojen 16. novembra 1912 v Krminu. Dosedanja prizadevanja, da bi poleg plošče v italijanskem jeziku postavili tudi ploščo s slovenskim besedilom, kljub obljubam že prejšnjega župana Čedad niso obrodile sadu.

Stojan Terpin je bil sprva partizan Briško-beneškega odreda, po 11. septembru 1944, ko sta se Idrijsko-tolminski odred in Briško-beneški odred pripojila 17. Gregorčičevi brigadi, ki ji je poveljeval Operativni štab za zapadno Primorsko, pa je prešel v eno izmed enot Kobariškega vojnega območja (KVP), ki je imela v decembru skupaj z italijanskim garibaldinskim bataljonom Manara brigade Bruno Buozzi poveljstvo v vasi Gorenji Tarbil (tudi Tarbilj, italijansko Tribil di sotto) nad reko Idrijo, ki leži nasproti vasi Kambreško in je danes v Italiji. Zgodaj v deževnem jutru 12. decembra je po prepričanju borcev prišlo do izdaje, saj so Nemci iznenada prišli v bližino vasi. V zmedu ob nenadnem napadu in umiku partizanov iz vasi so Nemci ubili tri garibaldince, dva pripadnika voda vojske državne varnosti (VDV) in 8 borcev poveljstva KVP pa so ujeli in zaprli k drugim ujetnikom v Vidmu. Del teh ujetnikov, skupaj 14, so ustrelili v noči s 17. na 18. december, in sicer osem v Čedadu, šest pa v Huminu (Gemona). Podatki o vseh zajetih slovenskih partizanih

niso znani, poznamo samo tiste, ki so jih ustrelili, saj so jih objavili na posebnem plakatu. Na plakatu sta napisana tudi dva talca očitno italijanske narodnosti, verjetno garibaldinca, ki pa sta živela na slovenskem nacionalnem ozemlju: eden z Mosta na Soči, prej Sveta Lucija, in eden iz Medane v Goriških brdih. Anton Marinič in Franc Pahor sta bila ujeta borca briškega voda 1. bataljona 2. brigade VDV. Ustrelitve naj bi imele zastraševalni pomen in naj bi pokazale prebivalstvu, kaj bo doletelo tiste, ki bodo šli v partizane, in tiste, ki jim pomagajo. Terpinova mati je imela sestro, ki je bila poročena s civilistom v službi pri Nemcih. Ta je skušal posredovati in se je dogovoril, naj se napiše prošnja za pomilostitev, vendar so tisti dan, ko so jo nesli v Čedad, že viseli po mestu plakati, ki so oznanjali izvršeno ustrelitev.

Rudolf Doro Boštjančič

Rudolf ali krajše Doro Boštjančič se je rodil v Krminu (Cormons) v številni družini briških kolonov, ki so delali za razne zemljiške lastnike, zato se je družina pogosto selila, bratje in sestre so rojeni v raznih krajih po Brdih. Rodil se je v tistem delu vasi Plešivo v Brdih, ki je danes v Italiji in upravno spada pod bližnji Krmin (Cormons). Nazadnje in najdlje je bila družina v vasi Višnjevnik, kamor se je v letu 1942 priselila v zapuščeno hišo italijanskega kolona, zato se včasih navaja ta kraj kot njegov rojstni kraj. Doro je bil bolehen, zato je šel v partizane šele poleti 1944. leta, njegov starejši brat Jožef, rojen 1898. leta v Medani, pa je že pred tem, 22. maja, postal žrtev nemškega streljanja na skupino fantov in mož, ki se je pred prihodom Nemcev v vas Višnjevnik umaknila na obronke hriba Korade, ni pa slutila, da je vas že obkoljena. Takrat so Nemci v široki ofenzivi na desnem bregu Soče, predvsem v Brdih, izvršili tudi zločin pri domačiji Peternel v dolini potoka Kožbanjšček, ko so zaradi maščevanja nad partizansko akcijo, v kateri so partizani ubili pet nemških oficirjev, v hišo zaprli 27 domačinov in jo zažgali. Kot borec Briško-beneškega odreda in potem enote Operativnega štaba za zapadno Primorsko je bil Doro v decembru v Benečiji v bližini vasi Oborča (Oborza). Med nemško ofenzivo in čistko terena so se partizani potuhnil v bližnji dolini, Doro pa je odšel v vas po hrano. Tam so ga zajeli Nemci, prepeljali v Čedad in ustrelili 18. decembra. Po vojni so svojci ustreljene prekopal na domača pokopališča. ●

Spomenik

*Izgradil si je homo sapiens
nenavaden in veličasten spomenik
kot nemljiv, zunajčasovni
in brezzgodovinski pomnik.*

*Vanj je postopno vkoval
mного drobnih naravnih stvari,
Vietnamce, kite in Indijance
ter toliko drugih ljudi.*

*V spomeniku je pesem sinic,
drozgov in črnih kosov okamenela,
metuljev lahna, nežna krila
pa so za vselej skrepnela.*

*Bukve, spominčice in marjetice
so v sivkasto gmoto trdno vgrajene,
družno z njimi tudi živalice
in večerne zarje ognjene.*

*Na vse strani se blešči in naprej
gradi mogočni spomenik smeti;
zanamcem pa v nemem jeziku
o vrli moderni dobi govori.*

Maca Jogan

Prihajajo in odhajajo

*Prihajajo soborci,
vstopajo tovariši,
odhajajo prijatelji.*

Vsak dan.

Vsako noč.

Vsak trenutek.

Prihajajo.

Vstopajo.

Odhajajo.

Moji in tvoji soborci, tovariš.

Moji in tvoji tovariši, soborec.

Sinovi moje in tvoje Domovine.

Prihajajo iz zasužnjene Evrope.

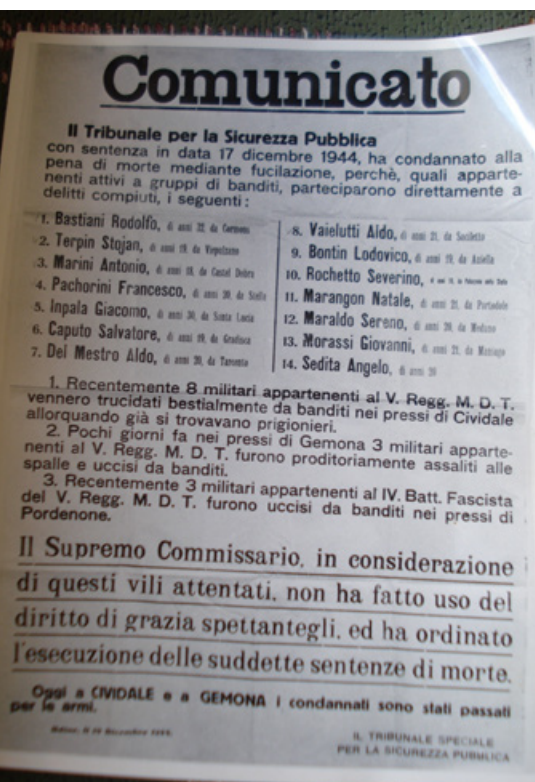
Vstopajo v krematorij, da bi se pogreli.

Vstopajo v plinske celice, da bi se okopali.

Odhajajo v pepel in oblake.

Morebiti tkejo novo življenje.

**Vlastimir Stojanović,
27351 Buchenwald
(Prevedel Milan Vogel)**

Plakat, ki je oznanjal ustrelitev

50–letnica ustanovitve Teritorialne obrambe Slovenije – 2. del

TO ni bila partijska vojska za obrambo režima!

» **O**dnos mednarodne skupnosti je bil ambivalenten, odvisen od poznavanja razmer in od interesov posameznih držav glede ohranitve ali razpada Jugoslavije. Glede na poznavanje razmer in odnosov v Jugoslaviji so bili po naših ocenah možni zavezniki zlasti Nemci in Avstrijci, ki so bili gospodarsko in politično močno prisotni v Jugoslaviji že prej. Za čuda zavezniki v prvem obdobju niso bili Italijani. Države, tiste bolj odmaknjene od Jugoslavije, Francija, ZDA in severnjaki nasploh pa razpadanja nikakor niso mogli razumeti in niti podpreti.« (Kučan)

Za razmere tistega časa je bilo to razumljivo, saj je bil enostranski akt razdružitve slab zgled za Sovjetsko zvezo in Češko-slovaško. Ravno na to dejstvo je opozoril minister za zunanje zadeve Italije De Michelis, ki je bil na obisku v Sloveniji 1. decembra 1990. Ogromne količine nakopičenega orožja in nezadovoljna vojska, ki se je morala umakniti iz dokaj dobrih razmer za življenje domov v Sovjetsko zvezo, so predstavljale realno nevarnost, ki so jo voditelji navedenih držav morali imeti v mislih. Iz raznih držav EU so prihajala opozorila, da Slovenije ne bo nihče priznal, če se bo enostransko odločila za osamosvojitve. Vendar so se stališča počasi spreminjala in pri tem so bili velikega pomena tako izid plebiscita kot razglasitev samostojnosti in agresija JLA. V osnovi pa je Zahod vendarle podprl enotno Jugoslavijo, čeprav le demokratično, v kakršno naj bi se preobrazila z odgovornim ravnanjem Slovenije.

Poglabljanje konfliktov na političnem področju je seveda vplivalo tudi na nacionalno varnost. Po mitingih v podporo srbski politiki, predvsem v Srbiji, so konflikti dosegli vrhunec po napovedi gospodarske blokade Sloveniji zaradi podpore kosovskim Albancem v Cankarjevem domu januarja leta 1989. Ob koncu leta so se še zaostri in pripadniki takratne slovenske milice so 1. decembra 1989 v akciji, ki so jo poimenovali Sever, preprečili prihod srbskih mitingašev na miting resnice v Ljubljani. Sprejeti zakoni so omogočali naši republiki nekatere pristojnosti na področju

nacionalne obrambe, posebno še pri določanju služenja vojaškega roka in poveljevanju v TO (Kacin).

Poskus odvzema orožja TO

Priprave na odvzem orožja so se začele v Republiškem štabu za TO Slovenije že januarja leta 1990 z zbiranjem informacij o količinah in vrstah orožja. Ukaz o takojšnji premestitvi orožja, streliva in minsko eksplozivnih sredstev je bil izdan 15. maja 1990, kar je povzročilo buren odziv med pripadniki TO kakor tudi v slovenski politiki in javnosti nasploh. Posledica je bila zaustavitev odhajanja orožja, kar pomeni, da slovenska TO ni bila razorožena in je to bil neuspešen poskus razorožitve. Zato je zgodovinsko netočno in zavajajoče pisanje o razorožitvi TO, kajti razorožitev ni bila izpeljana, je pa ta poskus sprožil pomembne organizacijske in politične procese. Po moji oceni je bila najpomembnejša ugotovitev in dokaz, da se JLA pripravlja na oborožen poseg v slovensko samostojnost, kar nam je narekovalo tudi sprejem ustreznih ukrepov.

Organiziranje vojaške strukture, pozneje poimenovane MSNZ, je bilo neposredna posledica poskusa odvzema orožja TO. Organiziranje takšne strukture je omogočal takratni Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti (Zakon o SLO in DS). Gotovo pa so izkušnje iz NOB, ko je s sklepom vodstva Osvobodilne fronte slovenskega naroda (OF), ki je na začetku združevala vse protifašistične sile v Sloveniji, bila oktobra leta 1941 ustanovljena Narodna zaščita, močno pripomogla k iskanju ustreznih rešitev, ki so bile nato zapisane v Zakonu o SLO in DS. Ta struktura je v obdobju od poletja do imenovanja novega RŠTO 4. oktobra 1990 zagotavljala obrambno sposobnost Slovenije.

Skupščina RS je 28. septembra 1990 s sprejetjem ustavnih amandmajev in ustavnega zakona predsedstvu RS dala pristojnost za poveljevanje TO v miru in izrednih razmerah. Na ta dan je bil imenovan novi vršilec dolžnosti načelnika RŠTO in zastopnik poveljnika TO RS in RŠTO je bil podrejen predsedstvu

RS. 3. oktobra 1990 je bila ukinjena NZ, enote in sredstva pa so bili podrejeni TO. Naslednji dan, 4. oktobra 1990, so naloge prevzeli novi poveljniki pokrajinskih štabov TO.

Oblikovanje učnih centrov TO in pekrski dogodki

V obdobju od imenovanja novega RŠTO do ustanovitve učnih centrov na Igu in v Pekrah so bile izvedene številne dejavnosti za pripravo normativnih aktov, usposabljanje poveljstev in enot ter opremljanje TO. V obeh učnih centrih so potekale številne dejavnosti, da se je usposabljanje 15. maja 1991 lahko

Predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenije (Foto: Platiše)

začelo. Dogodek, ki je pokazal, da se bo začela uporaba vojaške sile, s katero je takratno jugoslovansko vodstvo name-ravalo onemogočiti osamosvojitve Slovenije, se je zgodil 23. maja 1991 v dopoldanskih urah v Pekrah pri Mariboru. JLA je zahtevala izročitev nabornikov in demonstrirala svojo silo, vendar pa vodstvo učnega centra, ki so ga podpirali slovensko in mariborsko politično vodstvo in sile TO Vzhodnoštajerske

pokrajine (VŠP), predvsem pa Pekarčani in Mariborčani z množičnimi protesti, ni popustilo. Začela so se pogajanja, ki so se končala z ugrabitvijo poveljnika TO VŠP in njegovega spremljevalca, a sta bila naslednji dan izpuščena. Enote JLA so se umaknile v vojašnice, pod kolesi oklepника pa je padla prva smrtna žrtev.

Slovenska skupščina je 25. junija 1991 sprejela ustavni zakon o grbu in zastavi ter Temeljno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. 26. junija 1991 je bila na slovesnosti pred slovenskim parlamentom razglašena samostojna in neodvisna Slovenija. Istega dne se je začela agresija na Slovenijo (na Primorsko dan prej).

Navedene dogodke označujem kot prelomne, ker so pokazali dvoje, in sicer da se Slovenija in njeno politično in vojaško vodstvo načrtno in učinkovito pripravljata na uresničitev na plebiscitu izglasovane odločitve o samostojnosti in neodvisnosti in da z gotovostjo lahko pričakujemo, posebno po pekrskih dogodkih, da bo uporabljena vojaška sila, kar se je 26. junija 1991 tudi zgodilo.

Namesto zaključka

V svojem opisu sem se namerno izognil opisovanju političnih dogodkov v procesu osamosvajanja predvsem iz razloga, ker je o teh dogodkih veliko napisanega. O dogodkih na vojaško-obrambnem področju je zapisov veliko manj, čeprav jih po pomembnosti postavljam ob bok političnim dogodkom. Druga značilnost, na katero moram opozoriti, je bolj obse-

žen opis nastanka, razvoja in delovanja TO, veliko manj pa sem omenjal vlogo takratne slovenske milice, katere pripadniki so svoje naloge odlično opravili.

Danes, 27 let po osamosvojitveni vojni in 50 let od nastanka TO, se pojavljajo nekatere teorije, ki prikazujejo TO kot takratno partijsko vojsko, vojsko, ki je bila sestavni del JLA, in za »posladek« trditev, da je v osamosvojitveni vojni sodelovala neka druga, nova TO. Naj odgovorim tudi na te trditve: TO ni bila partijska vojska za obrambo režima, medtem ko je JLA to bila. V Zakonu o obrambi in družbeni samozaščiti, obrambni strategiji in doktrini ni bila predvidena bojna uporaba TO za preprečevanje nemirov znotraj države, ampak le za uporabo v primeru zunanje ogroženosti. TO tudi ni bila nikoli sestavni del JLA, ampak le Oboroženih sil SFRJ.

Opisani čas in dogodki, v katerih sem imel priložnost in privilegij sodelovati, so bili nekaj izjemnega. Ne zaradi tolikokrat poudarjene enotnosti, temveč zaradi tovarištva, velike stopnje samozavesti, izražene samoiniciative ter medsebojnega sodelovanja in spoštovanja. Vse našete vrednote so počasi izginjale in danes so le bled spomin na tisti čas, kajti danes nas obkrožajo sovražnost, medsebojno nespoštovanje in posledično nezaupanje ter popolnoma druge vrednote.

Našim voditeljem je neukrepanje za odpravo družbenih anomalij postalo vrednota, ki so jo nadgradili z vrednoto pometanja težav pod preprogo in čakanja, da se težave odpravijo same od sebe. Sovražni govor je postal del našega vsakdana, formiranje paravojaških enot za nedemokratično odpravljanje nakopičenih težav, risanje kljukastih križev ter metanje molotovk, zažiganje knjig, metanje svinjske glave na gradbišče džamije, potvarjanje zgodovine, načrtovanje strankarske vojske, katere že danes oblačijo v vojaške uniforme in jih urijo – in na takšne pojave se nihče od odgovornih ne odzove.

In kot je zapisal dr. Andraž Teršek v svojem knjižnem prvencu Brutalci:

»Takrat, ko postane vse skupaj tako neokusno, nedostojno, žaljivo, ne nazadnje pa tudi politično primitivno in prebadajoče neintelektualno, si morda več ljudi večkrat postavi vprašanje, ali se še izplača.«

Da, izplača se, zaradi vseh poštenih in dobromislečnih in še posebno zaradi vseh tistih, ki so za domovino dali svoje življenje! ●

Ladislav Lipič, predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenijo
(Konec)

Mene ni

*Izbrisan sem,
kam naj grem,
v Bosno ne morem,
tu ostati ne smem!*

*Čeprav sem še živ,
iz mesa in krvi,
gledano pravno,
mene ni!*

*Nimam službe,
hudo sem bolan,
pogrešam družbe,
vse dneve sem sam.*

*Me je žena rotila,
naj ubijem oba,
potem se je odločila,
z drugim je šla.*

*Zdaj na črno stanujem,
časti me Žan,
se policije varujem,
da nisem izgnan!*

Jože Sevljak, Litija
(Iz zbirke *Pesmi jeze in upora I*)

Žar svobode

*Mladina, ti v noč si utonila,
ko čez meje je naše navalil bandit;
A v temi tej strašni se nisi izgubila,
nezlomljena pognala si v boj se srdit.*

*Jekleni so strelji iz gozdov zadoneli,
na glavi občutil jih okupatorski vran,
obrazi ljudstva so zažareli –
»To je naš maščevalec partizan!«*

*Partizanska puška maščevalka ti,
vžgala si v srcih maščevalno kri;
Do zarje svobode vodiš ti nas,
da bi lepše uživali zasluženi klas.*

V. Vrabec, 1. četa
2. tankovskega bataljona

75. obletnica 1. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze v Dobrniču

Pomen ženskega gibanja za prihodnost Evrope

Društvo Dobrnič iz Ljubljane, Občina Trebnje in Združene borce za vrednote NOB Trebnje so 14. oktobra letos pripravili spominsko prireditev ob 75. obletnici 1. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze v Dobrniču.

Prireditev, na kateri se je zbralo približno 3000 ljudi, je potekala pri gasilskem domu v Dobrniču. Med drugim so se proslave udeležili evropska poslanka Tanja Fajon, poslanka v državnem zboru Violeta Tomič, državna sekretarka Tanja Strniša in častni predsednik Zveze borcev Janez Stanovnik. Prireditev je odlično vodila Petra Krnc, proslava pa se je začela z nastopom Občinskega pihalnega orkestra Trebnje. Najprej je vse zbrane v imenu lokalne skupnosti pozdravil župan občine Trebnje Alojzij Kastelic, za njim pa predsednica Društva Dobrnič iz Ljubljane Vera Klopčič, ki je sprejela tudi poročilo ženske spominske čete Dobrnič.

Slavnostna govornica, dolgoletna predstavница slovenske manjšine v italijanskem parlamentu Tamara Blažina, je med drugim poudarila, da je prvi kongres SŽPZ pomemben predvsem zara-

Udeleženke in udeleženec kongresa (od leve proti desni): Maca Jogan, Bruna Olenik, Boštjan Sladič, Tamara Blažina in Vera Klopčič.

di zagotovitve ženske enakopravnosti v družbi, zato je treba skrbno čuvati dosežene pravice. Opozorila je na nestrpnost in diskriminacijo kot globalne probleme sodobne družbe: »Če pa se ozremo okoli sebe, lahko z grenkobo ugotovimo, da doživljajo ženske v raznih krajih sveta še veliko krivic in diskriminacij, predvsem zaradi verskega fanatizma. A tudi tu, na razvitem Zahodu, ni vse, kot bi moralo biti: po eni strani gospodarska kriza z naraščanjem brezposelnosti, predvsem med ženskami, po drugi strani nasilje nad njimi.« Omenila

je, da se v številnih državah krepijo nacistična in fašistična gibanja ter naraščata ksenofobija in načrtno spodbujan strah pred priseljenci: »Pod vprašajem je sama prihodnost Evropske unije, ki nam je kljub nekaterim nedorečenostim in pomanjkljivim ali celo zgrešenim izborom sedem desetletij zagotavljala mir, napredek in uživanje človekovih pravic. Če izhajam iz lastne italijanske izkušnje, moram izraziti veliko zaskrbljenost, še posebno po zadnji volilni preizkušnji v državi in v deželi Furlanija - Julijska krajina. Prav zaradi vsega tega danes ni

Spomin na preteklost je treba čuvati tudi zato, ker je zgodovina najboljša učiteljica.

več časa za brezbriznost, oklevanje in opravičevanje. Ne, današnji čas znova terja od vsakogar od nas večjo angažiranost, večje zavedanje in odgovornost. Še zlasti velja to za mlajše generacije, ki so poklicane, da vzamejo lastno usodo v svoje roke. Spomin na preteklost je treba čuvati tudi zato, ker je zgodovina najboljša učiteljica.«

Nato je nastopila mlada glasbenica iz Metlike Nikita Galuh Kapušin, za njo pa še tri učenke Podružnične šole Dobrnič, kar je prispevalo k utrjevanju medgeneracijske podobe proslave. Proslavo je z izborom pesmi upora sklenil odličen nastop Ženskega pevskega zbora Kombinat.

Udeleženci proslave so si lahko ogledali razstavo »Že skoraj pozabljeno« v Kulturnem domu v Dobrniču, ki sta jo pripravila Društvo likovnikov Trebnje in Kulturno-turistično društvo Dobrnič. Razstavljenega likovna dela so nastala septembra na Ex-tempore Dobrnič 2018. Tako kot prejšnja leta je Kulturno turistično društvo Dobrnič pripravilo 19. pohod po kraku Evropske pešpoti E7, imenovanem Pot Mare Rupene. ●

Položitev cvetja pri spomeniku padlim borcem NOB in talcem na pokopališču v Dobrniču (Foto: Ladislav Zupančič)

Vera Klopčič

120. obletnica rojstva duhovnika Edvarda Ferjančiča - Tarasa

Z dovoljenjem nadškofa ohranil stike z OF

O bmočno združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica, Občina Brda, krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Dobrovo, Medana in Kojsko ter Zavod za turizem, kulturo, mladino in šport Brda so 6. oktobra v Vili Vipolže v Goriških brdih pripravili slovesnost ob 120. obletnici rojstva duhovnika Edvarda Ferjančiča - Tarasa.

Glavnina prireditve je temeljila na strokovnih prispevkih, ki sta jih pripravila ugledna primorska zgodovinarja dr. Branko Marušič in prof. dr. Egon Pelikan. Kot izjemna poznavalca zgodovine goriškega območja in avtorja številnih pomembnih del sta razgrnila in predstavila ključna dejstva, ki so spodbudila k aktivizmu tako duhovnika Ferjančiča kot številne druge zavedne državljane. Egon Pelikan se je posvetil političnim razmeram, ki so vladale v času med drugo svetovno vojno in po njej v samem političnem vrhu Evrope in so le deloma odkrite ali so zamolčane. Branko Marušič pa se je posvetil ovrednotenju duhovnika Ferjančiča kot osebe, ki se je dvignila nad političnostjo in je delovala v sozvočju s človečnostjo.

Edvard Ferjančič se je rodil 14. marca 1898 v Vipavi. V Brda je prišel, ko je postal župnik v Šlovrencu leta 1934. Od tam se je marca 1944 umaknil v Kojsko. Kasneje ga je nadškof imenoval za župnika, kar je tudi ostal, dokler se ni smr-

predsednika okrajnega NOO. Odmeven je bil njegov nastop na predvolilnem zborovanju Bricev v vasi Kožbana 7. julija 1944. Ko je nadškof Margotti 30. oktobra 1944 prepovedal, da bi duhovniki opravljali službe političnega, civilnega in upravnega značaja, je odstopil. V zasebnem razgovoru z nadškofom pa je dobil privolitev, da neuradno lahko ohrani stike z OF »na verski in nikakor ne na politični ravni«. Pozneje je sprejel mesto verskega referenta pri PNOO in predsednika OF za Zapadnoprimorsko okrožje. Postavil pa je pogoj, da mu ne bo treba iti zdoma in da bo lahko tudi v

marca 1946 je v župnišču v Kojskem gostil medzavezniško komisijo, ki je zaradi razmejitve pregledovala Brda, in ji obrazložil zahteve briškega prebivalstva, zlasti še ruskemu delegatu Gorošenku.

Slavnostni večer so podkrepile videoprojekcije z impresijami iz Brd, ujete v fotografski objektiv v času pred drugo svetovno vojno, portreti Ferjančiča pri opravljanju ljubljene duhovniškega poklica, njegova odmevna udeležba na volilnem zborovanju v Kožbani leta 1944 in njegova zadnja pot. Glasbo sta ob tem prispevala Moški pevski zbor Srečko Kumar iz Kojskega pod vodstvom Bog-

SPOMINSKA SLOVESNOST OB 120-LETNICI ROJSTVA DUHOVNIKA EDVARDA FERJANČIČA - TARASA

Edvard Ferjančič - Taras na volilnem zborovanju v Kožbani leta 1944 (Foto: Vasja Bašin)

Med vojno je Ferjančič pripravil tudi Predlog za rešitev kolonskega vprašanja, in sicer za župnijo Šlovrenc.

tno ponesrečil pri krašenju cerkve ob pripravi na birmo 19. septembra 1957.

V obdobju med NOB in pozneje v času ZVU (1945–1947) je Ferjančič pustil v Brdih močan pečat. Med ljudmi je užival neizmerno zaupanje in spoštovanje. Marca 1943 je z ilegalnim imenom Taras začel sodelovati z OF in bil jeseni izvoljen najprej za tajnika in nato za

prihodnje ostal kot župnik v Kojskem.

Ferjančiča je nepopisno pretresla tragedija 22. maja 1944, ko so Nemci pri Peternelu v hišo zaprli 22 ljudi in nato vse skupaj požgali. Takrat je tudi pokopal žrtve na pokopališču v Hruševlju.

Med vojno je Ferjančič pripravil tudi Predlog za rešitev kolonskega vprašanja, in sicer za župnijo Šlovrenc. Menil je, da bi podoben zgled lahko veljal tudi za nekaj drugih vasi, razen za vzhodna in severna Brda. To dokazuje njegovo skrb za briškega kmeta, ki je kot kolon živel v revščini in sanjal o tem, da bo na svoji zemlji tudi gospodar. To se je po vojni uresničilo. Tudi v času pod ZVU je bil politično in družbeno aktiven. 28.

dana Kralja in duet, violinistka Katarina Gomiršek in violončelistka Gaja Tadić, učenki z Glasbene šole Nova Gorica.

Sklepni del prireditve je predstavljalo pričevanje dveh domačinov, Viljema Mišigoja z Brdic pri Neblem in Ane Štekar iz Kojskega, ki se Edvarda Ferjančiča spominjata kot dobrega duhovnika in človeka, ki je bil vedno pripravljen pomagati ljudem, tudi med drugo svetovno vojno. Celotna prireditev pa je razširila znanje in razumevanje naše polpretekle zgodovine na večplasten način s primerom, ki se ga še drži meglica skrivnostnosti. ●

Milena Beguš

Mladi nemški raziskovalci na obisku pri slovenskih internirankah

Dragocena osebna pričevanja

Ljubljano so pred dnevi obiskali mladi člani posebne raziskovalne skupine iz nemškega Grüneburga. Vodila jih je Ruth Barbara Schlenker, evangeličanska pastorka, ki je vodja projekta, v katerem mladi raziskujejo zgodovino svojega mesta, še posebno obdobje druge svetovne vojne. Schlenkerjeva je v Ljubljano pripeljala tri dijake in študentko, pri nas pa so se srečali s štirimi preživeli taboriščnicami iz nekdanjega koncentracijskega taborišča v njihovem kraju. To so bile Dana Valič, Fani Deisinger, Ivica Ulčnik in Rozalija Steklarčič.

// BESEDILO IN FOTO: Jožica Hribar

Ruth Barbara Schlenker, ki je v Grüneburg prišla pred nekaj leti, je tam naletela na skupino mladih, ki si je prizadevala raziskati zgodovino svojega mesta. Pred tem so naleteli na tablo z napisom, da naj bi bilo v tem kraju med drugo svetovno vojno koncentracijsko taborišče. A v zgodovinskih zapisih kraja niso našli tako rekoč ničesar, prav tako pa si niso mogli pomagati s spomini starejših prebivalcev. Zato so se mladi povezali med seboj in se lotili raziskovanja. Pri tem jih podpirajo mestne oblasti in evangeličanska cerkev. Z brskanjem po arhivih in spletu so ugotovili, da je bilo med vojno v Grüneburgu res koncentracijsko taborišče, ena izmed podružnic Ravensbrücka. S pomočjo spleta so v enem izmed tamkajšnjih časopisov

naleteli na pogovor z interniranko Dana Valič iz leta 2001, v katerem je pripovedovala o svoji izkušnji v tem taborišču. S pomočjo Valičeve in Taboriščnega odbora Ravensbrück so v Sloveniji našli še tri preživele taboriščnice.

Mladi nemški raziskovalci in njihova mentorica so prišli v Slovenijo dobro pripravljene. S seboj so prinesli skice in risbe ter nekaj fotografij iz taborišča, ki so jih do zdaj že našli. V pogovorih so želeli preveriti svoje podatke, hkrati pa jih je zanimalo vse, česar so se nekdanje interniranke lahko spomnile. Sogovornice, čeprav že vse gospe v častitljivih letih, vse so stare več kot 90 let, so se izkazale z izjemnim spominom. Zelo natančno so opisovale taborišče, razpored barak, opremo, bivalne razmere, odhode in prihode na delo v tovarno

streliva, prehrano in razmere v taborišču. Opisale so najbolj znano in okrutno paznico, ki je ženske ustrahovala z udarci in psom, in se spomnile, da so za psa, ki jim je prizadejal toliko gorja, v taborišču pripravili pogreb, ko je poginil, paznica pa se je od njega poslovila v joku.

Obiskovalce je zanimalo, kakšen je bil odnos domačinov do taboriščnic, saj so na delo hodile skozi mesto. Povedale so, da so morale med zelo hitro hojo ves čas gledati v tla, vsako ustavljanje je bilo kaznovano z udarci ali pasjim ugrizom. Na delo in z dela so praviloma hodile, ko

Pogovor z Dana Valič

je bilo že temno. In kot so priznale, sploh niso vedele, kje so. Med zapornicami so bile v glavnem Jugoslovanke, pretežno Slovenke, in Rusinje. Opisovale so zelo težko delo v tovarni streliva, delo s kemikalijami brez zaščitnih sredstev, brez počitka, tudi dovoljenja za odhod na stranišče niso imele. Spomnile so se zelo borne hrane in številnih drobnih dogodkov, ki jih tudi po tako dolgem času še vedno hranijo v spominih. Vprašanja, ki so jih mladi postavljali, so bila zelo natančna, skupaj so si ogledovali in komentirali fotografije in risbe, saj so si spraševalci želeli ustvariti čim bolj jasno sliko o tem, kaj se je v resnici dogajalo v njihovem kraju.

Mladi so se ustavili tudi v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije. Tam so se glede na svojo mladost znova izkazali z odličnim znanjem, saj so vedeli ogromno o 20. stoletju, posebno o prvi in tudi drugi svetovni vojni, vključno s sarajevskim atentatom junija 1914 in z vzroki za začetek vojne. ●

Fani Deisinger, Ivica Ulčnik in Rozalija Steklarčič v pogovoru z nemškimi obiskovalci

Čez okupirano ozemlje do svobodne Bele krajine

Vranov let pred 74 leti

Na partizanskem letališču v Otoku pri Metliki je bila 30. septembra slovesnost v spomin na dogodke iz leta 1944, ko so partizani iz nemškega ujetništva rešili več kot sto zavezniških ujetnikov in jim omogočili pot čez okupirano območje do osvobodene Bele krajine, od koder so jih zavezniki prepeljali v italijanski Bari. Vrsta udeležencev se je pred osrednjo slovesnostjo udeležila spominskega pohoda od Semiča do Otoka, po zadnjem odseku »Mednarodne spominske poti zavezništva Vranov let«, kjer so leta 1944 številni rešeni vojni ujetniki in letalci pešali na partizansko letališče Otok. Po prihodu v Semič so se v tamkajšnjem oporišču, imenovanem tudi »amerikanski hotel«, umili, najedli in preoblekli ter se pripravili na polet v zavezniško oporišče v Italiji.

Na slovesnosti sta prisotne pozdravila Darko Zevnik, župan Občine Metlika, in Tit Turnšek, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije, slavnostni govornik pa je bil Eduard Vedernjak, predsednik Društva za ohranjanje spomina na reševanje zavezniških vojakov v času NOB – Vranov let v svobodo.

Letališče Otok je začelo delovati takoj zatem, ko je sredi septembra leta 1944 sovražnik zavzel partizansko letališče Nadlesk. Letalsko stezo, dolgo 800 metrov, so uporabljali večinoma ponoči. Ko je promet presegel zmožnosti, je začelo delovati, večinoma podnevi, še letališče Krasinec z dvakrat daljšo stezo.

Posebno spoštovanje si ob tem zaslužijo vaščani Črešnjevca pri Semiču, je poudaril Vedernjak. Tam je bilo evakuacijsko oporišče, partizanska bolnišnica Topolovec, edina vas – bolnišnica. Vaščani so ranjencem odstopili svoje sobe, tudi postelje, zdravnikom pa pomagali pri negi. Govornik je spomnil tudi na transport 2800 ranjencev in bolnikov v zavezniške bolnišnice v južno Italijo in več kot 2000 civilistov v Dalmacijo prav s teh letališč. »Društvo za ohranjanje spomina na reševanje zavezniških vojakov v času NOB – Vranov let v svobodo« je nestransko in nepolitično. To pa ne pomeni, da nismo kritični do stanja v družbi in naravnem okolju. Izražam upor do razvoja razmer, ki omogočajo izkoriščanje ljudi in uničevanje življenja na planetu. To je stanje, ki omogoča zaslužjevanje, omo-

goča razvoj neofašizma in neonacizma ter neti nove vojne. Svet je slep celo za genocid ne tako daleč od nas,« je še dejal slavnostni govornik.

Društvo Vranov let je od letos pridruženo mednarodnemu društvu »WW2 Escape Lines Memorial Society«, društvu za ohranjanje spomina na poti pobega v drugi svetovni vojni iz Harrogatea v Angliji s člani iz 27 držav. Plod stikov od poletja 2015 dalje je film »The Crow's Flight« – Vranov let, ki so ga premierno predvajali lani septembra na kanalu Channel 4. Zelo zanimiv je odmeven članek o filmu, ki je izšel letos, 15. mar-

tevo britanskih oblasti morali podpisati obvezo molka, ko so prispeli na varno, z utemeljitvijo, da bi varovali tajnost poti v svobodo? Bolj verjetno je za to vzrok hladna vojna, ki je bremenila svet po drugi svetovni vojni.

To pomeni, da je Zahod imel bolj malo časa za zgodbe, ki so priznavale Josipa Broza Tita in njegove komunistične partizane, pa čeprav so bili med najbolj uspešnimi borci odpora v tej vojni. Po vojni je Tito postal predsednik komunistične Jugoslavije. Kar se tiče Zahoda – v hladni vojni je bil na napačni strani. Ni pomembno, očitno je, da so njegovi

ca, v avstralskem časopisu »The Sydney Morning Herald«. Novinar Tony Wright je med drugim zapisal: »To je bil največji pobeg v drugi svetovni vojni, ki ga je vodil Avstralec, in najverjetneje niste nikoli slišali za to, niti o organizatorju Ralphu Churchesu, znanem pod imenom Vran. Vranov let pa je tudi vsakoletna slovesna prireditev v Sloveniji. In zakaj ne bi tako bilo? 120 britanskih, angleških, novozeleskih in francoskih vojnih ujetnikov, ki jim je Churches pomagal pobegniti leta 1944, so ščitili gverilci, slovenski partizani in jih vodili od južne avstrijske meje preko okupirane Slovenije na varno.

Vendar pa Hollywood ni nikoli posnel filma, ki bi postal predmet uspešnice, tako kot so zgodbe o drugih velikih pobegih. Tisti, ki so to doživeli, so večinoma svojega življenja ostali v tihi anonimnosti. Krivite Zakon o uradnih tajnostih, po katerem so ubežniki na zah-

partizani v treh in pol letih druge svetovne vojne v Jugoslaviji rešili približno 3.500 pripadnikov zavezniških vojaških sil, vključno s približno 1.800 pripadniki ameriških in britanskih letalskih posadk in okoli 1200 vojnih ujetnikov.« Komentari o članku so zelo različni. Toliko desetletij po vojni zahodnjaki ne vedo, da so partizanske enote delovale v koaliciji z zavezniki, celo prepričani so, da so bili partizani njihovi sovražniki. DrugEGA ne moremo reči kot to, da so jim v času hladne vojne dobro oprali možgane.

V kulturnem programu so sodelovali ženski pevski zbor Društva upokojencev Metlika, mladinski pevski zbor Osnovne šole Podzemelj, Nikita Galuh Kapušin iz Šole harmonike Smart up, z recitacijami pa sta nastopila Elizabeta Šegina iz Osnovne šole Podzemelj in dijak Simon Bajuk. ●

E. V.

Stane Pečar, Aktivist, partizan, taboriščnik, kustos in pravnik

Nepozabne počitnice z otroki, rojenimi med vojno

Stane Pečar, rojen pred 90 leti na Vrhniki, je bil mladinski aktivist, partizan in taboriščnik. Pred 70 leti je postal tudi član borčevske organizacije, kateri je zvest še danes. Veliko je delal z mladimi, se posvetil raziskovanju obdobja med NOB na škofjeloškem območju, zbiral gradivo o padlih italijanskih partizanih, ki so se bojevali v Poljanski in Selški dolini. Je dobitnik številnih priznanj in odlikovanj. Izjemno je ponosen na medaljo, ki jo je prejel od ANPI-ja. S Stanetom Pečarjem smo se pogovarjali ob njegovem okroglem jubileju in izvedeli marsikaj zanimivega. »Rodil sem se v delavski družini kot tretji od desetih otrok očetu Adolfu in materi Mariji Dobrovoljc. Leta 1952 sem se poročil s Franciško Kristan, doma iz Puštala pri Škofji Loki. V zakonu sta se nama rodili dve hčeri, vsi pa živimo v Škofji Loki.«

// BESEDILO: Milena Sitar // FOTO: Janez Alič

Delovali ste v mladinski organizaciji in ves čas agitirali proti vključevanju v italijansko fašistično organizacijo GILL. Od kod vam takšen pogled na dogodke tistega časa?

»V Ljubljani sem končal malo maturo na prvi državni realni gimnaziji. Oktobra leta 1942 sem bil sprejet v mladinsko organizacijo OF. S sošolcem Marjanom Gučkom sva med sošolci začela akcijo proti vključevanju v GILL in bila dokaj uspešna. Manj razumevajoči pa so bili v vodstvu šole. Dobila sva ukor ravnatelja in fašističnega profesorja te lovadbe. Svoje delovanje sem razširil še na mladinsko organizacijo v Spodnji Šiški, kjer je stanoval moj prijatelj Pavle Dvoržak, in na Vrhniko. Čez italijanski mejni blok sem v kanglici za kisló zelje pretihotapil šest ali sedem ročnih francoskih bomb in dva revolverja z naboji, hkrati pa sem prenašal v Ljubljano propagandno gradivo iz partizanske tiskarne v okolici Vrhnike.«

Kdaj ste se pridružili partizanom?

»Maja 1943 sem bil na Vrhniki sprejet v SKOJ in s pomočjo treh mladincev iz okolice smo v eni od akcij pozimi leta 1943/44 vlomili v nemško skladišče orožja in drugega vojaškega materiala v prostorih vrhniške mežnarije. Zasegli smo nekaj orožja in streliva ter druge vojaške opreme. Bili pa smo izdani. Nemci so nas na domovih aretirali, odgnali na zaslišanje in pretepli ter na srečo nagnali domov.

Cilj vrhniških mladincev je bil pridružiti se partizanom, vendar je vodstvo SKOJ odločilo, da še ni pravi čas za to, saj bi s svojim odhodom preveč oslabili delovanje na terenu. Meni se je uspelo pridružiti partizanom septembra leta

1944. Oborožen s kratko puško »italijanko« sem se priključil Ljubljanski brigadi. Še isti mesec so me domobranci zaradi izdaje zajeli na Notranjskem in nas približno dvajset ujetnikov izročili Nemcem. Do konca vojne sem bil nato v zaporih in taboriščih.«

Po vrnitvi iz vojske ste nadaljevali delo v mladinski organizaciji. katerim nalogam ste namenili največ pozornosti?

»Ob delu na terenu sem nadaljeval šolanje na srednji ekonomski šoli in diplomiral na prvi stopnji pravne fakultete v Ljubljani. Najprej sem služboval v organih za notranje zadeve, leta 1954 pa sem se preselil v Škofjo Loko in se zaposlil kot kustos za NOB v Loškem muzeju in knjižničar Mestne knjižnice. Velik del prostega časa sem namenjal mladim. Poleti leta 1955 sem v Rovinju vodil tritedensko kolonijo otrok padlih borcev in žrtev okupatorjevega nasilja iz takratnih občin Kranj in Škofja Loka. Bilo jih je 110 in mnogi od njih, če ne večina, so prvič videli morje. Vsi, ki še niso znali plavati, so se naučili te veščine. To so bile nepozabne počitnice najstnikov, rojenih med vojno. Naslednje

“ “

Poleg tega, da je dovršen del življenja posvetil raziskovanju zgodovine NOB, je Stane pisal tudi pesmi, predvsem domoljubne na temo NOB, in jih objavjal, največ v reviji Sejalec.

Stane Pečar in Milena Sitar

poletje sem vodil pohod otrok padlih borcev in žrtev okupatorjevega nasilja po partizanskih poteh pretežno takratne občine Škofja Loka. V dobrih dveh tednih je 22 pohodnikov prepešalo loške in cerkljanske hribe ter Žirovski vrh. V spremstvu znanih partizanov in ob seznanjanju s pomembnimi dogodki iz NOB smo med drugim obiskali bolnico Franja in Dražgoše ter se zadržali pri spominskih obeležjih na trasi pohoda. Padlim smo se na teh točkah poklonili s cvetjem, ki smo ga nabrali ob poti. Ni pa manjkalo tudi družabnih iger, petja, iskrenega tovarištva.«

V pogovoru ste omenili raziskovalno delo v muzeju. kaj je obsegalo?

»Službeno sem se zdaj posvetil raziskovanju obdobja NOB na širšem škofjeloškem območju. V muzeju so uvedli novo metodo skupinskega raziskovanja terena in tako sem vodil petčlansko ekipo, ki je v 18 dneh prečesala območje desnega porečja Sore od Žirov do Medvod. Rezultat naporenega dela je bilo obsežno zgodovinsko in etnografsko gradivo. Posnetih je bilo nad 300 fotografij, narejenih več kot 100 risb, pridobljenih veliko etnografskih predmetov, partizanskega tiska in arhivskega gradiva. Urejeni podatki so bili zbrani v dveh snopičih Gradiva za topografijo NOB, ki sta še danes pomemben vir informacij za raziskovalce. Potem ko sem se zaposlil na občini Škofja Loka, kjer sem do upokojitve vodil oddelek za notranje zadeve, sem se z raziskovanjem zgodovine NOB ukvarjal ljubiteljsko.«

Kaj vse ste naredili kot ljubiteljski raziskovalec zgodovine NOB? Ali je to vaše delo tudi zapisano in shranjeno?

»Vztrajno, dosledno in sistematično sem zbiral in urejal podatke o domobranstvu na Škofjeloškem, obsežno gradivo je shranjeno v zgodovinskem arhivu v Škofji Loki, pa o 50 talcih, pobitih za Kamnitnikom 9. februarja 1944, o okupatorjevem uničevanju domačij, o partizanskih akcijah. Svoje izsledke sem objavljaval v Loških razgledih, revijah in časopisih. Organiziral sem popis vseh spomenikov na območju takratne občine in pisanje življenjepisov padlih borcev in žrtev okupatorja. Raziskal in popisal sem streljanje v Škofji Loki, objavil raziskavo o 340 objektih, ki so jih

Odlikovanje ANPI-ja

okupatorji in njegovi pomočniki uničili na Loškem, sodeloval pri nastajanju knjige Škofjeloško okrožje avtorja Ivana Križnarja in knjige Pomniki NOB na Škofjeloškem.«

Posebej omenjate gradivo o padlih italijanskih partizanih in postavitve spomenika italijanskemu heroju Tordu.

»Zbiral sem gradivo o pripadnikih brigade Antonia Gramscija in partizanske udarne divizije Garibaldi Natisone, ki so se marca 1945, v času zadnje nemške ofenzive, bojevali na širšem območju Poljanske in Selške doline. Skupaj z enotami 9. korpusa so se skušali prebiti iz sovražnikovega obroča, vendar zaradi nepoznavanja terena in močnega nasprotnika preboj ni uspel vsem. Številni so padli, med njimi tudi komisar brigade Manfredi Mazzocca Tordo. Italijanska država ga je po vojni odlikovala z zlato medaljo in razglasila za heroja. Na pobudo ANPI (protifašistična organizacija italijanskih partizanov) so mu leta 1987 postavili spomenik pri Sv. Lenartu, v bližini kraja, kjer je padel. Sam sem vodil odbor za postavitve obeležja.«

Poleg tega, da je dobršen del življenja posvetil raziskovanju zgodovine NOB, je Stane pisal tudi pesmi, predvsem domoljubne na temo NOB, in jih objavljaval, največ v reviji Sejalcec. Recitali so jih na številnih partizanskih proslavah in žalnih slovesnostih. Vse življenje sta ga zanimala tudi lov in kinologija. Bil je ustanovni član Lovsko-kinološkega društva Gorenjske in častni član Lovske družine Škofja Loka. Med številnimi priznanji, ki jih je dobil za svoje delo, je še posebno ponosen na odlikovanja nekdanje skupne države SFRJ. ●

Neznanim padlim junakom

*Nihče Tvojega imena ne pozna,
padli partizan,
nihče ne ve, od kod si bil doma,
nihče, kako izkrvavel si daleč stran.*

*Ena krogla bila zate je usodna,
in kri Tvojo vsrkala je zemlja plodna,
po njej svobodni poti danes hodimo,
za brati padlimi se ne oziramo.*

*Zadela krogla Te je v srce,
ko vzkliknil si: Juriš, za svobodo vse!
Sovrag v smrt omahnil je s Teboj,
divizija Tvoja uspela je preboj.*

*Na Tvojem grobu nič ne piše,
o bitki težki učenec v šoli nič ne riše,
nikomur danes mar ni,
da svojci Tvoji še danes ne vedo, kje si.*

*A izdajalci črni, ki v smrt so Te pahnili,
danes vstali iz svojih so grobov,
spomenike z imeni svojimi so si izborili,
zopet Tvojo srčno kri prelili.*

*Naj juriš Tvoj zopet v naših srcih
se razlega,
naj krik močan bo in strašan,
povsod, kjer gadja izdajalska je zalega,
vstane duh naj hrabri iz trpečih ran!*

*In Ti, ki za svobodo vse si dal,
s pogumom življenje žrtvoval,
ponos najdražjim svojim boš postal!*

*Moč neskončna vsem bo krila
pod svobodnim soncem razprostrila,
da partizan, ki padel je neznan,
heroj bo večno v srcih znan!*

Ana Horvat

V krajevni organizaciji ZB Lj Vič - Rožnik

Jože Pirjevec in partizani

V organizaciji Krajevne organizacije ZB Ljubljana - Vič Rožnik in njenega neutrudnega predsednika Toneta Ipavca je 23. oktobra na sedežu Četrtna skupnost Rožnik v nabito polni dvorani potekala okrogla miza z naslovom »Partizani« z glavnim gostom, zgodovinarjem Jožetom Pirjecom.

Iz tega zanimivega pogovora povzemam nekaj poudarkov.

Za predvojno razporejanje političnih moči, ki je tako usodno zarezalo med dve domači ideološki strani med drugo svetovno vojno v Sloveniji, je vsekakor imela veliko težo enciklika papeža Pija XI. Divini Redemptoris (19. marca

ogrevanimi vojašnicami, delovno dobo, podporo za člane njihovih družin, slovesnimi vojaškimi pogrebi padlih) in med drugim družno z okupatorjem napada partizane ter celo vestno brani strateške železniške komunikacije med rajhom, Balkanom in Italijo.

Tito se je v Jugoslaviji uprl Stalinu že leta 1941, ko je slednji želel le domovinsko vojno (da se ne zameri zahodnim zaveznikom), ne pa revolucije, »proletarskih« brigad, partizanskih simbolov upora. Krščanski socialist Edvard Kocbek je med vojno razmišljal o lastni gverilski organizaciji, a s predlogom mu ni uspelo. (Poznejša pripomba med srečanjem: tudi leta 1991 je Zmago Jelinčič že imel lastno dobro oboroženo skupino, a mu tedanje slovensko osa-

membnejši, ker ni konservativen in je državotvoren.

In poudarki iz razprav po uvodni predstavitvi:

Gibanje OF je edino imelo v svojem programu skrb za osvoboditev slovenskega prebivalstva na vseh zasedenih in vsaj de facto priključenih ozemljih (Prekmurje, spodnja Štajerska, Gorenjska, Primorska), medtem ko je kvizlinška stran ob dobrem sodelovanju na tihem upala na milost okupatorjev v Ljubljanski pokrajini, od ponižanih Slovencev drugod (množične aretacije, preganjanje slovenskega razumnštva in duhovščine, razseljevanje, streljanje talcev, požigi vasi) pa je odvrnila oči in srce.

Razlika v obnašanju vrhov RKC je zgovorna že med dogodki novembra leta 1918, ko je slovenski škof Karlin v Trstu zavrnil mašo v čast vstopajoči italijanski vojski, leta 1941 pa je ljubljanska RKC (škof Rožman) ob enakem dogodku pripravila mašo, kakršne Ljubljana še ni videla. Izgovori domobranske strani na Slovenskem, da so čakali na pravi trenutek za odpor okupatorju, pa jim je nato bilo prezgodaj celo ob Hitlerjevi smrti (30. aprila 1945) ter osvoboditvi Berlina in bližnjega Trsta (1. maja 1945). V Belgiji je celo ena predvojnih nacističnih strank takoj stopila na stran odpora, na Češkem (praška vstaja, maj 1945) pa so se češki kvizlingi vsaj zadnje dni vojne pridružili upornikom in celo zares obrnili svoje orožje proti nemški vojski.

Med prisotnimi na okrogli mizi je bil tudi partizan, ki je v 3. prekomorski brigadi osvobajal Mostar (februar 1945), v bojih zoper združene nemške in kvizlinške enote je padlo tudi 82 njegovih soborcev, v glavnem Slovencev, sam pa je bil ranjen. Sprašuje, s kom bi se zdaj moral spraviti – morda z okupatorji in njihovimi domačimi pomagači? ●

Sklepna misel Jožeta Pirjevca:

»Danes moramo biti vsi tisti, ki mislimo napredno, državotvorni, kot so bili partizani.«

Igor Mravlja

1937), v kateri je obsodil komunizem, katolikom pa je prepovedal vsako sodelovanje s komunisti.

V množici knjig o drugi svetovni vojni izstopa Nemčija s svojimi novimi izdajami in novimi odkritji. Vodilna vloga komunistične partije v drugi svetovni vojni na Slovenskem in v Jugoslaviji izhaja iz njene utrjenosti v dolgoletni ilegali, iz njenih neposrednih izkušenj v španski državljanski vojni ipd., kar je pripomoglo k njeni dobri organiziranosti v težavnih razmerah okupacije.

Termin »državljanska vojna« je nesprejemljiv in neprimeren za razmere, ko se ena stran bojuje zoper nasilnega okupatorja, druga (belogardistična/domobranska) pa je formalno vključena v okupatorjeve vojaške enote (s plačo, orožjem, opremo, vojaškim urjenjem,

mosvojitveno vodstvo tega ni dovolilo in ga je razorožilo, da ni soliral in motil usklajenih akcij.)

Povojni poboji so ena od žgočih točk še dandanašnje ločitve duhov na Slovenskem. Iz knjige Zapisi iz NDH je razvidno, da se je njen avtor, sicer nacistični general in Hitlerjev častnik za zvezo z vojsko NDH – E. G. von Horstenau (1882–1946), spraševal, kje je pamet slovenskih domobrancev, da prisegajo zvestobo nemški vojski, ko pa že vsi vedo, da le-to čaka zanesljiv vojaški poraz. Peter Wilkinson, bodoči šef britanskih obveščevalnih služb, je o slovenskem partizanskem gibanju leta 1944 zapisal, da je najpomembnejši dogodek, kar jih je bilo v Srednji Evropi po Hoferjevi vstaji proti Napoleonu. Po mnenju zgodovinarja Jožeta Pirjevca pa je po-

Ob stoti obletnici bojev za severno mejo

Drzni general s sabljo, peresom in čopičem

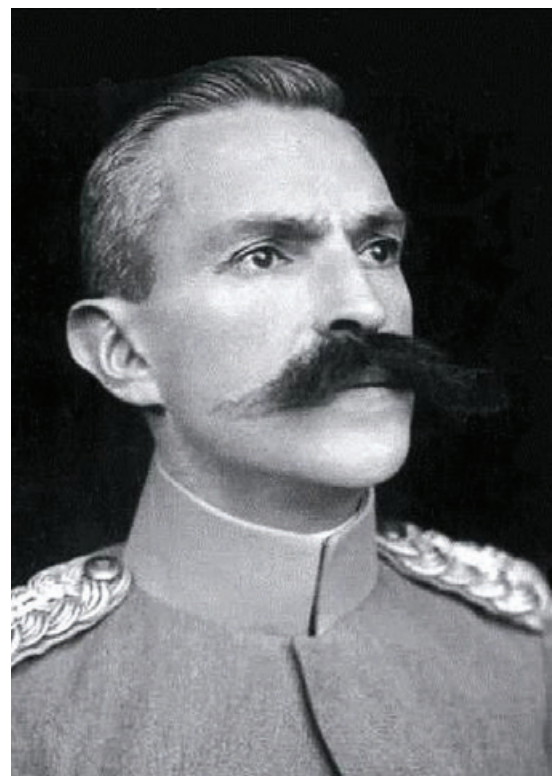
Rudolf Maister je velika in karizmatična zgodovinska osebnost. Njegove podobe, kipi in poezija poosebljajo vojaka, pesnika in vojskovodjo iz ne tako davnih dni slovenske zgodovine. Niti okroglih sto let še ni minilo od njegovih vizionarskih potez, pa je vendarle postal nezamenljiva vrednota slovenske nacionalne samobitnosti in zgodovine.

Vse njegove podobe, predvsem pa odločna in včasih tudi tvegana dejanja predstavljajo njegovo vizionarstvo, odločnost in pogum, kar močno pogrešamo v današnjem času narodne omahljivosti, evropske ponižnosti in politične razklanosti slovenskega naroda. Maister je na Štajerskem znal povezati vse domoljubne rojake za obrambo slovenstva, in to v politično izjemno občutljivih časih, ko je po koncu prve svetovne vojne razpadala črno-žolta monarhija in je usoda Slovencev visela v zraku.

Njegove poteze je večkrat kritiziral Narodni svet v Ljubljani. A tega se ni ustrašil – in tudi zaradi tega je najbrž njegov uporniški duh, prežet z narodno zavestjo, dajal upanje ljudem, tudi med drugo svetovno vojno, ko so bili Slovenci na okupiranem slovenskem Štajerskem podvrženi popolnemu raznarodovanju, entocidu in celo genocidu. Maistrovo uporništvo je takrat v zatrtih ljudeh prebujalo duh upora, in kar je tudi pomembno – na Štajerskem ni podprlo nobene narodne izdaje ali kolaboracije. Mnogo Maistrovih borcev se je pridružilo slovenskim partizanom ali narodnoosvobodilnemu gibanju. Če v prevratnih letih 1918-1919 ne bi bilo njega, predvsem pa njegovih soborcev – prostovoljcev in tudi zvestih podpornikov v Narodnem svetu za Štajersko (Verstovšek, Rosina, Voglar in drugi), se tudi partizani ne bi imeli za kaj boriti in ne bi bilo današnje Slovenije v mejah samostojne države. Zato lahko tem bolj razumemo Maistrovo večno bolečino zaradi izgube Koroške. Če bi Maistra pravočasno poslušali in pravočasno podprli njegove vojaške posege na Koroškem, ne bi bilo izgubljenega plebiscita. Rudolf Maister, vojak, vojsko-

vodja, general in tudi nežen poet, predstavlja enega od treh stebrov slovenskega uporništva 20. stoletja. In to zelo trdnega, na katerem slonita poznejša dva, to sta narodnoosvobodilni boj z odporom proti nacifašizmu 1941–1945 in seveda boj za samostojno Slovenijo 1990–1991. V vojni za Slovenijo je bilo Maistrovo uporništvo eden od navdihov slovenskih braniteljev domovine in mlade države. Zato je vreden dostojnega javnega in zgodovinskega spomina. Najbolj iskreno in neomadeževano je (sicer še vedno ne zadostno) spominjanje nanj med mladimi po šolah. Žal pa se včasih rahlo pozablja na njegove vojake prostovoljce in tesne sodelavce v Narodnem svetu za Štajersko v Mariboru, še posebno na njegovo desno roko, dr. Franja Rosino, ki je pomagal ustvarjati materialne možnosti za izvedbo Maistrovih vojaških potez v prevratnih letih 1918/1919. Maister je svoje vojake in častnike, s katerimi je nedvomno oblikoval prvo slovensko vojsko, spoštoval, ti pa so mu neizmerno zaupali zaradi njegove velike korektnosti in poštenosti. Bil je enak med enakimi, celo jedel je rad iz istega kotla, kot običajni vojaki. Zato so bili na svojega poveljnika močno navezani in so se ga s hvaležnostjo spominjali tudi po njegovi smrti leta 1934. Bil je in ostal njihov general, za katerega so bili pripravljene žrtvovati vse, saj so verjeli v njegovo vojaško znanje in predvsem v nacionalne ideale, ki jih je poosebljal.

Najbrž se lahko in moramo strinjati z nesporno zgodovinsko resnico, da je general Rudolf Maister, čeprav ni bil avtor kakšnega pomembnega narodno-političnega programa za Slovenijo v pisani besedi, s svojimi dejanji, pogumom in vizionarstvom velika zgodovinska osebnost, vtkana v slovensko narodno bit. Njegova dejanja, odločnost in vojaška drznost so odlike velikega človeka, ki se je ne samo izkazal, ampak tudi potrdil kot mož, sposoben za odločilna dejanja po koncu prve svetovne vojne. Postavil je enega od stebrov slovenskega uporništva 20. stoletja. Brez njega in njegovih soborcev ter sodelavcev ne bi

bilo oblikovanja Slovenije kot nove državne tvorbe leta 1991. Takrat z zelo jasnim pogledom – uprtim v prihodnost slovenske države.

In kakšen je ta pogled danes? Zdi se, da je povsem negotov, brez prave vizije, vse preveč zazrt v preteklost in prežet z ostanki nekdanjega »kulturnega boja« s konca 30. let minulega stoletja. Zato imajo najbolj prav mladi, ki so nas tudi ob letošnjem Maistrovem dnevu v marsikaterem okolju opozorili, da »naj stopimo skupaj in si priskočimo na pomoč za rešitev Slovenije«. Maister bi jim pritrnil, saj se z zdajšnjo mlahavostjo, klečeplazenjem pred Evropo, z narodno razklanostjo in omahljivostjo ne bi strinjal. Znova bi potegnil sabljo in iskreni domoljubi bi mu šli naproti. Teh je kljub velikemu nezadovoljstvu nad stanjem v državi še vedno več kot onih, ki mu njegova drzna dejanja zamerijo, saj naj bi bila v škodo zlasti gospodarskim interesom in položaju, kateri bi bil za Slovence v sosednji avstrijski državi menda mnogo boljši. Mar res? ●

dr. Marjan Toš

Spomini 95–letne Marjanca Lakota

Oče ključe zaupal partizanom

6. septembra 2018 sem praznovala 95. rojstni dan. To je bil nekoč za družino velik praznik, zame pa je ostal le spomin na težke, pa tudi lepe dogodke iz časa druge svetovne vojne.

// BESEDILO: Marjanca Gorenšek Lakota

V letu 1942 so v moj rojstni kraj Lipa pri Frankolovem prišli aktivisti NOB in tiho potrkali na kuhinjska vrata, ki so jim bila vedno odprta. Predstavili so se z ilegalnimi imeni in se nato redno oglašali, saj so bili večkrat lačni in žejni.

preužitkar do svoje smrti. Mama Elizabeta je vsak teden spekla v krušni peči po osem hlebov koruznega, za praznike pa tudi pšeničnega kruha in ohlajenega zložila v kleti na polico. Klet nam je služila v glavnem za hranjenje sadne pijače, domačega kisa in dobrot iz posnete mleka. Naša družina je štela dvanajst članov, bila je ena najštevilnejših v tem pogorju. V osnovno šolo smo otroci hodili na Frankolovo. Življenje na kmetiji v tistem obdobju je bilo težko. Zemljo smo obdelovali ročno. Tudi delovne sile ni bilo. Majhen zaslužek je bil pri bližnjem kamnoseku.

Druga svetovna vojna je v marsičem spremenila življenja kmečkega porekla. Nemški okupator je takoj na začetku zahteval mobilizacijo mladih fantov za obvezno služenje vojaškega roka. Najstarejšega brata Jožeta so Nemci poslali na fronto, končal pa je v ruskem ujetništvu. Brat Mirko je moral na delo v tujino, Ivan je padel januarja 1944 na nemški fronti. V tem času se je narodnoosvobodilno gibanje že močno razvilo. Organizirali so se vaški odbori, v katerih je aktivno delovala predvsem obveščevalna dejavnost. Mirko se je po srečnem naključju vrnil iz tujine in odšel v partizane. Stanko se je zadrževal kot kurir v Šmartnem pri Rožni dolini, bil izdan in z zvezanimi rokami odveden v celjski Stari pisker, od tam pa 12. februarja 1945 na obešanje v Stranice pri Frankolovem. To žalostno novico nam je mama nešteto krat pripovedovala, saj je tega dne še želela oddati paket za sina Stanka, pa so ji to preprečili stražarji.

Mojega najmlajšega brata Karla pa so kot miličnika na Prevaljah leta 1946 smrtno zadeli diverzanti, ki so se ob koncu vojne zadrževali na tem območju. Kruta smrt mojih bratov je neizmerno hudo prizadela našo družino, predvsem starše, ki so prekmalu umrli leta 1956. ●

Moj oče Jurček Gorenšek jim je zaupal ključ od kletnih vrat in sobico, v kateri je nekoč živel stari oče Jernej, ki je bil

Ad futurum

*Ves sajast, s težkim svincem odet,
kot da je bil v stroju spočet,
je prišel nekega smogastega jutra
v ta urejeni sodobni svet.*

*Ob rojstvu niti jokal ni,
ker je bilo tako malo ljudi,
a stroji ga ne bi tolažili.*

*Zato se je brž prižl k materi
in pesticidno mleko tople dojke
ves zbežan jel hlastati.*

*Tako je rasel, začel hoditi
in kmalu prve besede mami govoriti:*

*»A, i, avion leti, sonca ni, ni...«
Mati pa je z grozo štela dni,
ki jih ob rakasti tvorbi v glavi
lahko še s sinom preživi.*

*Namesto matere po njeni smrti
otrok natančen avtomat dobi,
ki mu vsak večer, predno zaspi,
na tiho odžebra pravljice tri.*

*V prvi pravljici se sin ove,
da so nekoč po rekah plavale ribice,
da so v trstikah skrivale se račkice,
potem pa so jih zastrupili ljudje
in tisti čas je preč za vse.*

*V drugi pravljici presenečen spozna,
da so bila nekdanj drevesa zelena vsa,
kasneje so neke pomladi še pogrnala
cvet,
a rdečih sadov več niso imela
in so v čadastem hladu počasi ovenela.*

*V tretji pravljici se mu razkrije,
kako preprosto iz človeka robot prikljije:
z žveplastim srcem ves čuden, dolg in
slok
v svetlečo in mrzlo kovino opet,
ter z motnimi očmi ves slep.*

*Ko mrzli avtomat pravljice konča,
prav hitro otroku še tole zdrdrda:
»To ti je racionalni svet,
bodi srečen, da si bil
prav v tej dobi spočet!
Zdaj pa hitro in mirno spi,
dokler te moja ročica ne prebudi!«*

Maca Jogan

**(Naši razgledi, 22. 4. 1977,
št. 8, str. 205.)**

Maša za padle partizane

Dragi prijatelji in tovariši, posebno lepo pozdravljeni vsi partizani, ki ste se bojevali za slovensko zemljo in slovenski jezik, spoštovani vsi navzoči! Znova smo se zbrali v cerkvi sv. Jerneja, da počastimo spomin teh, o katerih pravi Sveto pismo, da se niso bali umreti, kajti njihovo srce se je bilo sposobno darovati do konca.

Ko bomo počastili njihov spomin, bomo zanje molili k dobremu Bogu, da jih sprejme v svoj objem. Tisti, ki verujete nekoliko drugače, boste pri tej sveti daritvi obudili željo, da bi naši dragi rajni dosegli svoj mir. Pa tudi tisti, ki ne verujete, boste obudili dobro voljo, da bodo pokojni še naprej živeli v naših srcih. Naše srce pa še ni božansko, potrebuje Božjega usmiljenja in odpuščenja, zato tudi mi zdaj odpustimo drug drugemu, da se bo Bog sklonil k nam in da bosta naša molitev in daritev postali sveti.

Pred 100 leti so Francozi zahtevali, naj bo premirje ob koncu prve svetovne vojne podpisano na praznik sv. Martina. Zakaj podpis premirja na praznik sv. Martina? Martin je simbol evropskega miru. Vemo, da je bil rimski vojak, da je želel njegov oče iz njega narediti trdnega vojščaka, zato ga je še mladoletnega poslal v rimsko vojsko. Kot sin aristokrata je Martin takoj prejel častniški naziv in je imel določene privilegije – tudi sužnja, ki mu je stregel. Toda njegovi življenjepisci pripovedujejo, da je s tem sužnjem zelo lepo ravnal. Še več, imel ga je za svojega prijatelja in tovariša. Tako je že v 4. stoletju našega časa naznanjal moderno družbo, ko želimo biti vsi ljudje bratje in sestre med seboj.

Za nas sta iz Martinovega življenja pomembna dva dogodka, ki sta zgodovinsko resnična, ker so ju zapisali še za časa njegovega življenja. Tak dogodek je bil leta 335, ko je bila Martinova vojaška enota (konjenica) poslana na mejo rimskega imperija, ki so jo naskakovala germanska plamena. Martin je odklonil, da bi svoj meč okrvavil z nasprotnikovo krvjo, toda želel je dokazati, da tega ne počne iz strahopetnosti, ampak zaradi junaštva. Zato se je javil za živi ščit in res so ga zvezanega poslali proti nasprotnikovemu taboru. Martinova pesem in ljubeča beseda sta zmagali. Germani so poslali odposlance, ki so prosili za mir. Še bolj značilen pa je bil dogodek, ko je Martin v zimskem večeru prijezdil pred galsko mesto Amiens in srečal prezeblega berača, ki je pred mestnimi vrati prosil vbogajme. Martin je z mečem razpolovil svoj oficirski plašč in ogrnil reveža.

Ta resnična pripoved je dala veliko idejo vzajemne delitve dobrin, ki jo uveljavljamo še danes. Martin je bil zelo občutljiv za stisko, znal se je vživeti v drugega, sposoben je bil empatije in bil je solidaren. Znal je deliti, kar je imel. Hkrati pa je tudi ta prezebli revež obdaril sv. Martina. Kako? Tako, da je Martinu podaril radost in veselje, ki ju ne more pričarati nobena vojaška zmaga, v Martinu pa je prebudil tisto najboljšo, kar človeško srce premore.

Te čudovite zgodbe sv. Martina nam govorijo tudi o naših padlih fantih, močeh, dekletih in ženah, ki so se bojevali kot partizani, saj so si tudi oni med seboj delili vse, kar so imeli in so bili: košček kruha, čutarico z vodo, cigareto, obleko, vero v Boga, upanje v boljši jutri ... navsezadnje tudi življenje, saj so se darovali in žrtvovali drug za drugega in tudi za nas vse.

Ko se danes spominjamo njihovega junaštva, ki ga ne smemo nikoli pozabiti, je prav, da povemo, da so partizani postavljali temelje naši demokratični družbi in hkrati nakazali civilizacijo bratstva in prijateljstva. Prav njihovo tovarštvo nam je danes zgled, da nikogar ne odpišemo, ampak drug drugemu stopimo nasproti in si pomagamo. Tudi sv. Martin nam je lahko velik zgled, ne samo zato, ker ga je Svet Evrope razglasil za osebnost Evrope 2016, ampak tudi zato, da bi tudi mi skušali živeti ljubezen in tovarštvo naših padlih partizanov ter bi se pogumno in po svojih najboljših močeh trudili za mir in pravičnost. Videli

smo, da lahko mir zaživi, če ga gradimo na poštenju in resnici, zato moramo o veliki požrtvovalnosti, žrtvah in junaštvu naših partizanov vedno znova spregovoriti. Tukaj smo tudi kot kristjani in dobromisleči ljudje, ki vero spoštujemo, zato bomo danes tudi molili, da bi dobri Bog, ki vidi v srce vsakega človeka, objel naše junake, jim odpustil njihovo človeško nepopolnost in jih bogato obdaril za njihove velike žrtve med vojno. Amen. Dragi prijatelji in tovariši, upamo, da so naši dragi pokojni dosegli svoj cilj. Mi ga še nismo in še vedno romamo in uresničujemo svoje ideale. Naj nam na tem romanju skozi življenje pomagajo naši padli iz večnosti in naj nas skupaj z dobrim Bogom blagoslovljajo.

Razvajajte sebe in svoje najdražje. Za užitek in zdravja polno 2019!

PRAZNIČNO OBDAROVANJE

Izkoristite nakup darilnih bonov za celodnevno kopanje ali edinstvena wellness razvajanja po prazničnih cenah ...

VSTOPNICA ZA CELODNEVNO KOPANJE
"BAZEN SREČNO 2019" za 9,90 € na osebo

EDINSTVENA WELLNESS RAZVAJANJA

⊗ Hišna masaža Vrelec mladosti (120 min).	redna cena 85€	praznična cena 51€
⊗ Lomi lomi masaža (50 min).	redna cena 52€	praznična cena 31,20€
⊗ Wellness masaža telesa in glave (60 min).	redna cena 52€	praznična cena 31,20€
⊗ Masaža Kakavovo doživetje (45 min).	redna cena 50€	praznična cena 30€
⊗ Ayurvedska masaža Abhyangam (45 min).	redna cena 39€	praznična cena 23,40€
⊗ Pantha Rei - drenaža pomlajevanja (70 min).	redna cena 65€	praznična cena 39€
⊗ Maderoterapija obraza (50 min).	redna cena 54€	praznična cena 30,60€

Naročila sprejemamo na info@thermana.si. Nakup bonov je možen preko spletne strani www.thermana.si (po predračunu ali povzetju) ter na kopaljskih, wellness in hotelskih recepcijah.

Darilni kuponi veljajo vse dni v tednu, ne veljajo ob praznikih, koriščenje je mogoče od 17. 1. 2019 do 28. 6. 2019. Nakup kart je možen do srede, 16. 1. 2019. Minimalen nakup je 5 vstopnic oziroma 5 enakih ali različnih wellness storitev. Pri nakupu storitev se ne upoštevajo dodatni popusti. Pri nakupu ni možno pridobiti bonus točk Thermana kluba.

THERMANA Laško

www.thermana.si | info@thermana.si
080 81 19 | 03 423 21 00

Dravlje:

Letošnja spominska žalna komemoracija ob dnevu spomina na mrtve je v organizaciji Četrtno skupnosti Dravlje ter ZB Dolomitski odred in Bratov Babnik potekala ob igranju žalostinke, predstavniki teh organizacij pa so položili vence k spomeniku borcem in talcem, ki so darovali življenje med drugo svetovno vojno.

Slavnostni govornik Aljoša Cetinski je poudaril dolžno spoštovanje spomina na sinove in hčere junaške Ljubljane in na obljubo, da bo spomin nanje

živel iz roda v rod. Prav tako ne smemo dopustiti, da čas omaje obljubo in misel na velikansko žrtev za najplemenitejši cilj. S posebno hvaležnostjo in spoštovanjem je obudil tudi spomin na Marjanco Dobnikar, dolgoletno organizatorko spominskih slovesnosti, ki je tiho odšla letos spomladi. Bila je nežna, a klena borka za trajno ohranjanje vrednot NOB. Posebno tople besede so bile namenjene spominjanju na zavednega Slovenca, borca za slovenski jezik, pesnika in prevajalca Cirila Zlobca, ki je že zelo zgodaj spoznal sovražni odnos do slovenskega jezika, a se mu niti za ceno izključitve iz šole ni odrekel. Prav tako je Aljoša Cetinski poudaril izjemen pomen partizanskega pesništva kot krika po svobodi in ljubezni do matere besede. V nadaljevanju programa je snovalka žalne slovesnosti Nadja Cetinski z recitatorjema Nežo Farič in Nikom Dobnikarjem poustvarila venček spominskih impresij iz vojnih dni in jih povezala z rdečo nitjo borbenosti in ljubezni do zatiranega naroda. V kulturnem programu je sodelovala tudi vokalna skupina Dotik iz Domžal.

Besedilo: Majda Kohne, foto: Ivo Kohne

Dovje - Mojstrana:

Spomnili smo se vseh tistih, ki jih nismo poznali, a so v naši zgodovini pustili neizbrisani pečat. Dogodki krutih vojn so ustvarili ogromno solza, trpljenja in žalosti. Borke in borci si za svoje junaštvo in tragično žrtvovanje zaslužijo trajni spomin in globoko spoštovanje.

V spominskem parku na Dovjem sta grobišče borcev NOV, kjer je pokopanih 20 borcev in bork, med njimi tudi dva Rusa, in spomenik druge svetovne vojne. Oba je leta 1952 postavila občina Jesenice. Spomenik prve svetovne vojne so postavili občani Dovja - Mojstrane leta 1925 v spomin 76 krajanom.

V krvavem boju s sovražnimi silami je bilo med drugo svetovno vojno ubitih 36 bork in borcev. Številni krajanji so bili izgnani od toplega ognjišča

in prepeljani v taborišča po Evropi, 24 vaščanov se ni nikoli vrnilo. Na polgonu v Dragi pri Begunjah so devet mladih fantov ustrelili samo zato, ker so branili svoj dom, svoje meje, svojo domovino. Vsi ti dogodki nam tiho šepetajo zgodbe, 69 zgodb, ki jih je zapisal čas v različnih obdobjih in razmerah.

V deževnem vremenu smo pripravili bogat kulturni program za slovesne trenutke, ki ti sežejo globoko v dušo. Ob tej priložnosti se zahvaljujemo mladincema, učencem osnovne šole, vokalni skupini Triglavski zvonovi in predstavnikom Mednarodnega kluba Ruslo Bled.

Mrtvi naj počivajo v miru, saj imajo pravico do groba in spomina. Zato ne prezirajmo drug drugega, čeprav smo včasih razočarani in ogorčeni. Potrudimo se in ne dovolimo, da bi bili v naši družbi in v našem skupnem življenju odrešeniki tisti, ki nam pridigajo o sovraštvu. Prisluhnimo sočloveku in ohranimo mir v srcu.

Besedilo: Sonja Mirtič, foto: Jože Mirtič

Ljubljana:

13. oktobra 1942 so pri Poljanski gimnaziji odjeknili strelji fašistične soldateske. Padlo je 24 talcev, meščanov okupirane Ljubljane. »Umrli so za svobodo, enakost, bratstvo in jezik. Umrli so za vse nas, ki se danes imenujemo Slovenci in smo Slovenci,« so bile uvodne besede dijakinje Gimnazije Poljane na spominski slovesnosti pri spomeniku 24 talcev v Ljubljani. Mladi Poljanci so pripravili recital pesmi Karla Destovnika - Kajuha, Partizanski

pevski zbor in Orkester Slovenske policije pa sta s svojim nastopom samo še dopolnila misel mladih Ljubljančanov.

Na slovesnosti, ki jo je pripravilo Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Center v sodelovanju s četrtno skupnostjo Center, so se številnim občanom pridružili tudi enota garde Slovenske vojske in številni praporščaki, slavnostni govornik pa je bil član Mestnega odbora ZB Ljubljana in nekdanji župan Ljubljane Tone Kovič. Spomnil se je dogajanja v letih okupacije Ljubljane od izrazov podpore in ponujanja hlapčevskega sodelovanja z okupatorjem do izrednega poguma Ljubljančanov, da se temu uprejo. In prav ta boj želijo danes številni diskvalificirati in preprosto spremeniti zgodovino z nenehnim zlivanjem sovraštva na partizane, aktiviste OF, komuniste ter na vse poštene in zavedne Slovence, ki niso hoteli sodelovati z okupatorjem in so se z vsemi močmi, tudi s kulturnim molkom, uprli okupatorjem. Ob tem je Tone Kovič spomnil na velikega domoljuba in nekdanjega ljubljanskega župana Ivana Hribarja, ki ni mogel prenesti okupacije in je zavil v slovensko zastavo svoje življenje končal v Ljubljani.

Besedilo: Meta Verbič, foto: Nik Rovanič

Radlje ob Dravi:

Združenje borcev za vrednote NOB Radlje ob Dravi je 8. septembra 2018 v veliki dvorani Športne hiše v Radljah ob Dravi pripravilo Popoldan partizanskih pesmi 2018. Namen prireditve je bil ohranjanje partizanskih pesmi kot dela naše kulturne dediščine, ki obsega več kot dvanajst tisoč pesmi. Te so bile napisane in izvajane med drugo svetovno vojno in po njej. Partizanska pesem je pesem, ki sporoča o boju našega naroda bo proti nacizmu in fašizmu.

Prireditve, ki je bila posvečena 70. obletnici ustanovitve Zveze borcev, so se udeležili člani društev iz vse Slovenije. Govornika sta bila tovariša Karli Kotnik in Tit Turnšek, prireditve pa je povezoval tovariš Alan Bukovnik. Med

повabljenimi gosti je bil tudi evropski poslanec Igor Šoltes. V polni dvorani so najprej nastopila dekleta Dekliščeka, pevskega zbora Remšnik, za njimi moški pevski zbor Radlje ob Dravi in nato Marjetka Popovski iz Izole. Svoje videnje partizanskih pesmi so nato predstavili Jahači revolucije iz Radovljice, za njimi pa je nastopil Tržaški pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta.

Vsem nastopajočim gre velika zahvala za čudovito zapete pesmi, ki so marsikomu izvabile solze v oči. Hvala vsem, ki so sodelovali pri pripravi prireditve. Posebna zahvala gre Tržaškemu pevskeemu zboru Pinko Tomažič, saj nas je s pesmijo ponesele v neke druge čase.

Občinski odbor ZB za vrednote NOB Vuzenica

Srednja Dobrava:

25. oktobra 2018 ob 16. uri smo se na pokopališču na Srednji Dobravi pri Kropi spomnili padlih borcev, med njimi predvsem treh članov Žagarjeve družine: narodnega heroja Staneta Žagarja, Staneta mlajšega in narodne herojine Nade Žagar, obenem pa smo se poklonili vsem, ki počivajo ob dobravski cerkvi. Program (recitacije, glasbene točke) so pripravili mentorji in učenci Osnovne šole Stane Žagar iz Lipnice, slavnostni govornik pa je bil znani pravnik, profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani dr. Dragan Petrovec. V sicer pomirjujočem govoru ni mogel mimo omembe razraščajočega se sovraštva, mimo zavržene nagnjenosti nekaterih k izdajstvu sodržavljanov, a ga pogumna dejanja Žagarjeve družine in vrednote, za katere so se brezkompromisno

zavzemali, navdajajo z upanjem in vero, da tudi mi zmoremo kaj podobnega. Dogodka, ki sta ga organizirala KO ZB NOB Dobrava – Kamna Gorica in KS Sr. Dobrava, se je udeležilo veliko ljudi iz okoliških vasi in od drugod, prisoten pa je bil tudi stalni gost, spoštovani dr. Ljubo Bavcon, Žagarjev zet.

Besedilo: Mira Hladnik

Štore:

Vsako leto je pred osnovno šolo v Štorah komemoracija ob dnevu spomina na mrtve, letos je bila spominska slovesnost 26. oktobra. Na spominski plošči, ki krasi pročelje osnovne šole, je petdeset imen padlih partizanov in umrlih v koncentracijskih taboriščih v času druge svetovne vojne. Vsi so bili doma iz bližnje in širše okolice Štor.

Šola je pripravila izjemno lep kulturni program, v katerem so otroci doživeto zapeli nekaj lepih slovenskih pesmi. Kot vsako leto smo se jim

pridružili tudi člani častniške in veteranske organizacije občine Štore ter pripadniki Slovenske vojske iz Vojašnice Franca Rozmana Staneta v Celju. Poklonili smo se tudi pred partizanskimi grobovi na Svetini in pred grobom neznanega vojaka ruske Rdeče armade, ki je pokopan na Javorniku nad Štorami. Redno je vedno prisotna tudi delegacija veleposlaništva Ruske federacije iz Ljubljane. Zahvala gre seveda naši občini in županu Miranu Jurkošku za ureditev grobov in položitev cvetja na vseh grobovih, ki jih je v naši občini kar lepo število.

Besedilo in foto: Srečko Križanec

Ljubljana:

Pred spomenik vstaje slovenskega naroda je ob dnevu spomina na mrtve skupna delegacija Združenja borcev za vrednote NOB Šmartno-Taceni in ZB za vrednote NOB Gameljne - Rašica, ki sta del Zveze združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana Šiška, položila ikebano, letošnjo donacijo MO Ljubljana. V imenu članstva so se člani delegacije poklonili spomenu na upor proti zločinskim okupatorjem ter žrtvam, ki so jih zakrivil ti okupatorji in njihovi zločinski sodelavci in hlapci.

Besedilo in foto: Boštjan Lah

Veliki Cirknik:

V organizaciji krajevnega odbora ZZB NOB Šentjanž na Velikem Cirkniku pri Šentjanžu je bila 20. oktobra spominska slovesnost ob 75. obletnici bojev 12. partizanske udarne brigade. Bila je del 15. divizije narodnoosvobodilne vojske in imenovana tudi Štajerska brigada. Ustanovljena je bila v Mokronogu 24. septembra 1943 iz dela Šlandrove in dela Gubčeve brigade in je štela 1250 moških. Najbolj znana operacija, v kateri je ta brigada delovala, je bila nemška ofenziva 2. štaba SS-tankovskega korpusa na Dolenjskem in Notranjskem, imenovana »operacija Wolkenbruch« (Oblak se je utrgal).

Ob 75. jubileju smo se borcev 12. brigade spomnili s kulturnim programom, ki so ga pripravili učenci Osnovne šole Milana Majcna Šentjanž in član Robkove čete. Prisluhnilni smo tudi recitaciji pesmi Lastovka izpod peresa znane aktivistke NOB Ane Gale. Slavnostni govornik na slovesnosti je bil tovariš Tit Turnšek, predsednik ZZB NOB Slovenije. Približal nam je dogodke pred 75 leti ter se dotaknil današnjih dogodkov ustanavljanja paravojaških skupin. Poudaril je, da je to dejanska nevarnost, ki ogroža Slovenijo. Pomembno je tudi, da ne potvarjamo svoje zgodovine. Po govoru je sledilo polaganje venca pri spomeniku padlim borcem na pokopališču na Velikem Cirkniku.

Besedilo in foto: Iris Majcen Aupiž in Vanda Gorenjc

Vinica:

Konec oktobra napoči čas, ko obudimo spomin na vse, ki smo jih imeli radi in ki jih ni več med nami, saj v teh dneh tradicionalno praznujemo dan

spomina na mrtve. Še posebno to velja za člane ZB za vrednote NOB ter vse tiste, ki sprejemajo in negujejo vrednote, ki so nastale v času boja proti okupatorju in njegovim sodelavcem, ki ne samo svojim pokojnim, temveč tudi vsem, ki so stopili v vrste odporiškega gibanja, vedo, da jih to lahko stane življenja, izkazujejo spoštovanje in zahvalo, da lahko danes živimo v svobodni in suvereni državi.

Kot že pred mnogo leti smo člani KO ZB za vrednote NOB Vinica tudi letos pripravili spominsko slovesnost za v bojih padle, v taboriščih in mučenjih umrle, kot talce ustreljene krajanje Vinice z okolico kot tudi za vse žrtve druge svetovne vojne Sinjega Vrha z okolico.

Da sta spominski slovesnosti izzveneli kar se da slavnostno, so v kulturnem programu zagotovili učenci Osnovne šole Vinica z recitacijami, pevska skupina Polanski odmev ter slavnostni govornik mag. Milan Krajnc, član IO ZB za vrednote NOB Črnomelj na Vinici, na Sinjem Vrhu pa pevski zbor »Dobra volja je najboljša« in učenci Osnovne šole Vinica, predsednik KO ZB za vrednote NOB Vinica Franci Jontes pa je imel spominski nagovor.

Repentabor:

KD Kraški dom in RZ Repentabor sta pred štirimi leti 100. obletnico začetka prve svetovne vojne počastila z izdajo zbornika, v katerem so iz župnijskega arhiva ob pomoči domačega župnika Antona Bedenčiča zbrali podatke

o padlih vojaki iz takratne župnije Repentabor ter fotografije, dopisnice, pisma, dnevniške zapise in dve pesmi. Širši projekt, v katerega so vključili še Osnovno šolo Alojza Gradnika, občini Repentabor in Sežana, so nadgradili z izdajo zgoščenke MPZ Kraški dom (zbor je ob 15-letnici delovanja izdal zgoščenko z vojaškimi pesmimi) in s postavitvijo spominske plošče na Repentaboru. Spominsko ploščo so ob letošnji 100. obletnici konca prve svetovne vojne dopolnili s 33 imeni padlih. Odkrila sta jo repentabski in sežanski župan, Marko Pisani in Davorin Terčon, blagoslovil pa župnik Bedenčič, ki je tudi vodil sveto mašo za padle v tej vojni.

Vsi govorniki so poudarjali prizadevanja, da naj vojne ne bi bilo več, ter željo po skupnem složnem sodelovanju narodov, še zlasti držav ob meji, kot sta Italija in Slovenija, kjer je meja leta 1947 takratno občino in župnijo Repentabor ločila na dve državi. Kulturni program, ki je zaradi dežja potekal kar v cerkvi Marijinega vnebovzeta na Tabru, so oblikovali: Otroški pevski zbor Repentabor, učenci Osnovne šole Alojz Gradnik, Združeni cerkveni pevski zbor Repentabor, Moški pevski zbor RZ Repentabor in Moški pevski zbor Kraški dom.

Besedilo in foto: Olga Knez

Gornja Radgona:

V obmejni Gornji Radgoni je bila ob spomeniku NOB v organizaciji občine Gornja Radgona in Združenja borcev za vrednote NOB Gornja Radgona 30. oktobra tradicionalna komemoracija ob dnevu spomina na mrtve. V programu, ki ga je povezovala Mira Skok Korošec, predsednica Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Gornja Radgona, so nastopili ženski pevski zbor Društva upokojencev Gornja Radgona, ki ga vodi Dragica Černe, recitatorji Osnovne šole Gornja Radgona, učenci zasebne glasbene šole Maestro Gornja Radgona in praporščaki veteranskih organizacij (borčevske, vojne za

Slovenijo 1991 in združenja šoferjev in avtomehanikov). Zbrane je nagovoril Vinko Rous, član radgonskega borčevskega združenja in častni občan občine Gornja Radgona.

Med samo komemoracijo je po Partizanski cesti skozi Gornjo Radgono tudi tokrat kot ob komemoracijah v prejšnjih letih nemoteno potekal promet. Tako je zbrane na komemoraciji, spomenik namreč stoji tik ob Partizanski cesti v Gornji Radgoni, ki je del regionalne ceste Maribor–Murska Sobota, močno motil promet.

Besedilo in foto: Franci Klemenčič

Kapelski Vrh:

Krajevna organizacija ZZB za vrednote NOB Radenci in Območno združenje Zveze veteranov vojne za Slovenijo Gornja Radgona sta 26. oktobra pripravila tri slovesnosti ob dnevu spomina na mrtve v občini Radenci. Tako je potekala slovesnost tudi pri spomeniku padlim v drugi svetovni vojni na Kapelskem Vrhu (na sliki), kjer so kulturni program izvedli učenci Osnovne šole Kapela, s prapori pa so sodelovali člani ZB in veteranov vojne za Slovenijo, člani Policijskega veteranskega društva Sever, Zveze častnikov in Društva šoferjev in avtomehanikov Gornja Radgona. Nagovor pri spomeniku žrtvam v letih 1941–1945 je imel predsednik KO ZB Radenci Darjan Mencigar.

Besedilo in foto: Filip Matko Ficko

Radenci:

Slovesno je bilo tudi pri spomeniku talcem v Radenskem Gaju, ki so jih Nemci pomladi 1945 kot civilne nedolžne žrtve ustrelili zaradi ustrahovanja drugih prebivalcev. Prisotni so bili praporščaki, delegacije veteranskih

organizacij pa so položile cvetje in prižgale sveče. Nagovor ob tej priložnosti je imel Darjan Mencigar. Predsednik Območnega združenja Zveze veteranov vojne za Slovenijo v Gornji Radgoni Nikolaj Brus pa je zbrane nagovoril pri obeležjih osamosvojitveni vojni za Slovenijo leta 1991 v Spominskem parku v Radencih (na sliki). Kulturni program so izvedli učenci Osnovne šole Kajetana Koviča Radenci, s prapori so sodelovali praporščaki veteranskih organizacij.

Besedilo in foto: Filip Matko Ficko

Murska Sobota, Gornja Radgona:

Delegacija KO ZZB za vrednote NOB Radenci s praporščakom se je 29. oktobra udeležila spominske slovesnosti na pokopališču v Murski Soboti, kjer je veleposlanik Ruske federacije v Republiki Sloveniji Doku Zavgajev skupaj s predsednikom Državnega zbora RS Dejanom Židanom počastil spomin na padle pripadnike Rdeče armade v drugi svetovni vojni v Prekmurju in na slovenske pripadnike osvobodilnega gibanja. Dan pozneje pa se je petčlanska delegacija KO ZZB Radenci poklonila spomenu kar pri petih spomenikih:

talcem v Črnskih mejah, kjer so madžarski okupatorji konec marca leta 1945 ustrelili osem talcev, žrtvam fašističnega nasilja v Gornji Radgoni, kjer je bila osrednja občinska slovesnost, na pokopališču v Radencih, kjer so se poklonili spomenu letos umrlega častnega člana in nekdanjega predsednika borčevske organizacije v Radencih Draga Štumpfa, na Murščaku, kjer je na tamkajšnji osnovni šoli spominska plošča, posvečena trem padlim partizanom in dvema talcema, ter pri cerkvi svete Marije Magdalene na Kapelskem Vrhu, kjer je praporščak Alojz Vrzel obnovil tamkajšnji spomenik padlim iz nekdanje kapelske fare v prvi svetovni vojni. Nagovor ob tej priložnosti je imel Filip Matko Ficko.

Besedilo in foto: Filip Matko Ficko

Kožbana, Goriška brda:

Zbrane je v imenu treh briških krajevnih organizacij Zveze borcev in Občine Brda pozdravil briški podžupan Žarko Kodermac, slavnostni govornik pa je bil Marijan Križman, podpredsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije.

»Smo nosilci tradicij in vrednot NOB in dogodkov, ki so zaznamovali našo polpreteklo zgodovino, kot jo je zaznamoval dogodek tu v Kožbani 9. julija 1944. leta. Kožbana je bila prizorišče najbolj množičnega zborovanja v obdobju narodnoosvobodilne vojne v Goriških brdih. Resnično je bilo pomembno zborovanje, saj so se ga udeležili tudi predstavniki treh zavezniških misij pri 9. korpusu narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, angleške, ameriške in misije Sovjetske zveze. V njihovem imenu je na zborovanju spregovoril predstavnik angleške misije Arthur Tucker. Na zborovanju je govoril tudi župnik Edo Ferjančič-Taras, ki je med drugim dejal: 'Ne bojim se svobode, ki prihaja, bojijo naj se je tisti, ki v teh zadnjih trenutkih nočejo spregledati in se držijo daleč od naše veličastne borbe za svobodo našega naroda.' In ni bil edini duhovnik na tem zborovanju. Glavni govornik je bil Jože Srebrnič, predstavnik Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Pokrajinskega odbora OF za Primorsko.«

V nadaljevanju je govornik na kratko povzel obdobje informbiroja in omenil nastanek organizacije Zveze borcev pred sedemdesetimi leti ter spregovoril o Danilu Petrinji - Primožu, junaškem partizanu Istrske brigade, ki je bil pobudnik graditve koprškega pristanišča.

»Desna politika z Janezom Janšo na čelu si na vse kriplje prizadeva, da bi vrednote narodnoosvobodilnega boja izničila in domobrance prikazala kot

borce za Slovenijo. Domobranci so zločinska vojska, ki je zagrešila hude zločine proti svojemu narodu, najhujši pa je bil, ko so prisegli zvestobo Adolfu Hitlerju na njegov rojstni dan v prisotnosti visokih SS-ovskih častnikov. Vztrajali bomo pri zgodovinski resnici in ne nazadnje je bil nedavno naš častni predsednik Janez Stanovnik povabljen v Normandijo, da se skupaj z zavezniki druge svetovne vojne pokloni padlim ob izkrcavanju in osvobajanju tistega dela Evrope. In kaj še nekaterim ni jasno?»

Svoje spomine na dogodek v Kožbani leta 1944 je obudila Darinka Sirk, ki je takrat recitala pesem Mladini, za to priložnost jo je napisala njena mama Dora Obljubek. Kulturni program so oblikovali: učenki Osnovne šole Alojza Gradnika Marja in Zala ter Marjetka Popovski in Karlo Zuljan, ki sta spremljala petje pesmi Vstala Primorska, s katero se je program končal. Kmalu po zaključku se je razbesnelo neurje s točo. Podobno je bilo tudi leta 1944.

Tekst in foto: Milena Beguš

Avtoritarni režimi

Kot je znano, je Evropski parlament sprejel deklaracijo o totalitarnih režimih (nacizem, fašizem, komunizem) v pričakovanju, da bodo članice EU, ki tega vprašanja še niso uredile v svoji zakonodaji, sprejele to deklaracijo. Marijan Križman, podpredsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije, se že nekaj časa trudi, da bi v državnem zboru sprejel zakon o prepovedi čaščenja nacizma in fašizma, a nastaja težava, kako opredeliti komunizem, ki smo ga poznali v Jugoslaviji.

Ob tem vprašanju se kar po vrsti pojavijo dileme, a najprej, kaj je komunizem! Komunizem je svetovni nazor o družbeni ureditvi, ki naj odpravi zasebno lastnino, družbene razrede in s tem tudi izkoriščanje človeka. Kot smoter si postavlja brezrazredno družbo, v kateri bi bil svoboden razvoj posameznika pogoj svobode vseh, in sicer v skupnosti, v kateri bi se dobrine delile po načelu »vsakomur po njegovih potrebah«.

Komunizem se je orientiral po marksistični teoriji družb, njihovega razvoja s predpostavko o graditvi druge, višje stopnje socializma. Prvine komunizma najdemo že pri Platonu in v plebejskih gibanjih starega in srednjega veka.

Sinonim jugoslovanskega komunizma je Komunistična partija Jugoslavije (KPJ), revolucionarna organizacija, ustanovljena aprila 1919 na kongresu v Beogradu kot Socialistična delavska stranka komunistov Jugoslavije. Ime Komunistična partija Jugoslavije (KPJ) je bilo sprejeto na 2. kongresu junija 1920 v Vukovarju, v Zvezo komunistov Jugoslavije (ZKJ) pa se je preimenovala na 6. kongresu novembra leta 1952. KPJ je bila pod vplivom oktobrske revolucije v Rusiji. Jugoslovanska buržoazija se je zbala moči KPJ, zlasti pa tudi njenega programa, ki je imel za končni cilj diktaturo proletariata, in je zato decembra 1920 sprejela Obznano, s katero je prepovedala delovanje KPJ, avgusta 1921 pa je z Zakonom o zaščiti države KPJ postavila zunaj zakona in KPJ je bila prisiljena delovati ilegalno.

Prihod Josipa Broza Tita

Začetek konsolidacije KPJ pa tudi gibanja zoper nastajajoči fašizem in nacizem ter iskanje možnosti za snovanje tako imenovane Ljudske fronte povezuje s prihodom Josipa Broza Tita v vodstvo KPJ. Desnica mu očita, da je bil absolutist. Zgodila sta se aprilski zlom stare Jugoslavije in tik pred drugo svetovno vojno beg kralja in buržoazije, ko so jugoslovanske narode prepustili na-

cističnim in fašističnim okupatorjem in pozneje tudi njihovim pomagačem!

Spomnimo se samo demonstracij 27. marca 1941, ki jih je spodbudila KPJ proti pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu Rima, Berlina in Tokia. Hitler je 6. aprila 1941 jezen poslal bojna letala nad Beograd in okupatorji so si v nekaj dneh razdelili Jugoslavijo.

Izredna homogenost KPJ pod vodstvom Tita je omogočila, da smo v takratni Jugoslaviji uspešno prebrodili informbirojevsko krizo in se nismo, kot na primer Madžarska, Češkoslovaška in druge vzhodne države, znašli v objemu Stalinove Rusije. Kaj je torej bilo narobe s komunizmom, ki ga tako vneto graja desnica? Morda besede Tita »tovarne delavcem«? Morda socialistični samoupravni sistem in družbena lastnina? Še en odgovor, da jugoslovanskega komunizma nikakor ne moremo prištevati k totalitarnim režimom. Priznati je treba, da so bili povojni poboji, nič pa o tem, zakaj so Angleži prebeglim ustašem, četnikom, domobrancem in drugim, ki so se v času NOB udinjali Hitlerju in Mussoliniju, leta 1945 obljubili, da jih bodo poslali v Italijo? Ne. Ugotovili so, da bo lahko ta skupina »bojnikov« odlična opozicija naraščajočemu komunizmu v Jugoslaviji. Desnica zdaj govori, da so bili pobiti nedolžni ljudje.

Rastko Plohl iz Maribora pravi: »Obujanje spominov da. Tudi o tem, ali je bil sistem komunističen ali socialističen – pluralen. Je res obstajalo enoumje? Da, enoumje komunistov. Tudi to, da so komunisti prevzeli oblast po drugi svetovni vojni in s Titom na čelu vodili državo vse do njenega razpada 1990, ko nas je potem zaobjel kapitalizem in delavce odrinil od soodločanja!

KPJ so sestavljale različne politične skupine: komunisti, slovenski krščanski socialisti in drugi. Vodila nas je (in nas še vodi) partizanska rdeča zvezda kot simbol boja proti neenakopravnosti, kapitalu in odtujenosti delavskega razreda od upravljanja podjetij. Kot simbol svobode.

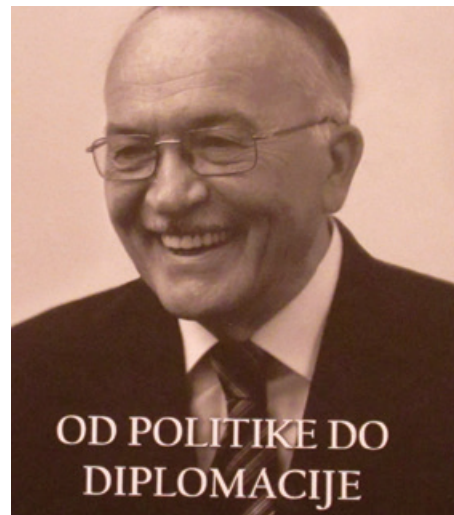
Franc Krajnc, podpredsednik ZB za vrednote NOB Občine Piran

Protest zoper javni razpis tednika *Demokracija* in Založbe *Nova obzorja*

Najostreje obsojamo razpis za pravljice, objavljen na spletni strani tednika *Demokracija*, saj nedopustno zlorablja

otroško literaturo za rasistično propagando. Verjamemo, da si vsi otroci za služijo človečne, odprte in strpne pravljice, ki spodbujajo empatijo, ne pa netijo sovraštvo. Le tako jim lahko omogočimo, da bodo ponotranjili osnovne človeške vrednote, ki edine omogočajo varen jutri za vse.

Društvo slovenskih pisateljev ter 142 organizacij in javnih zavodov

Pri založbi Modrijan je izšla avtobiografija Zvoneta Dragana *Od politike do diplomacije*. Spremno besedo sta napisala dr. Milan Brglez in Roman Kirn, naslovnica pa je delo Tita Nešovića. Knjiga ima 304 strani, redna cena pa je 29 evrov.

Koledar 2019

Koledar maršala Tita za leto 2019, barvni 6-listni, je na prodaj našim članom po ceni 5 evrov plus poštnina oziroma po dogovoru. Naročila sprejema Mojmir Lipovšek, 041-769 200.

Izjava za javnost

Spominske enote NOV in PO Slovenije

Ponosni smo, da imamo med seboj ljudi, ki v spominskih enotah simbolizirajo partizane in s tem ohranjajo njihov lik in vrednote, s katerimi so v štiriletnem boju

slovenskemu narodu izbojevali svobodo. Predsedstvo je na redni seji dne 8. oktobra 2018 sprejelo »Navodilo o delovanju spominskih enot NOV in PO Slovenije« ter tako določilo njihovo mesto in vlogo v Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Spominske enote se udeležujejo proslav in dogodkov iz časa NOB Slovenije ter proslav najbolj znanih dogodkov iz NOB nekdanje SFR Jugoslavije. Prav tako so prisotne na žalnih slovesnostih ob spominu na padle borce NOB in umrle člane organizacije borcev za vrednote NOB. Pripadnice in pripadniki spominskih enot lahko nosijo trajno onesposobljeno orožje ali replike, ki simbolizirajo lik partizana iz NOB, v skladu z veljavnimi predpisi Republike Slovenije. Po koncu prireditve se orožje v skladu z zakonodajo pospravi v za to primerne prostore, da se z njim ne vznemirja obiskovalcev. Pripadniki spominskih enot so oblečeni v uniforme slovenskih partizanov med NOB. Zaradi usklajenega delovanja in medsebojnega informiranja bo vsaka spominska enota imenovala po enega predstavnika v Odbor spominskih enot, ki deluje pri Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Ne nazadnje so spominske enote dobile svojo mesto v statutu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in tako postale naš sestavni del vrednot in spomina polpretekle zgodovine.

Ljubljana, 15. oktobra 2018

Marijan Križman

podpredsednik ZZB NOB Slovenije

Za pet evrov 12 številčk časopisa

Svobodna beseda za vse člane

Svobodna beseda je glasilo ZZB NOB Slovenije in je edini medij, ki ga ima na voljo naša organizacija. Trenutno izhaja na 44 straneh v obliki revije. Naročniki se na revijo naročajo prostovoljno in niso vezani na članarino Zveze borcev. Ker število naročnikov pada, ni mogoče nižati naročnine, kvečjemu jo je treba zvišati. Zato je nujno treba spremeniti sistem izdajanja glasila Svobodna beseda tako, da se bo povečalo število prejemnikov glasila. S tem zadostimo najpomembnejšemu efektu, to je obveščeni članstva. Zveza borcev se danes ponaša z več kot 40.000 člani in prav vsi morajo biti informirani o dogajanju v naši organizaciji in tudi širše.

Predsedstvo ZZB NOB Slovenije je na seji 7. marca 2017 sprejelo sedem ukrepov za povečanje števila naročni-

poravnalo 35.315 članov, drugi pa so bili opravičeni plačila. Od tega števila smo na podlagi trenutno dostopnih podatkov v elektronski evidenci članstva Zveze borcev odšteli še 5000 oseb, za katere ocenjujemo, da živijo v istem gospodinjstvu. Tako smo za osnovo izračuna obveznega prispevka za glasilo Svobodna beseda vzeli 30.000 članov.

Pri tem smo upoštevali naslednja izhodišča:

1. Vsak član Zveze naj bi od članarine prispeval 5 evrov kot letno naročnino za vsakomesečno prejemanje (12 izvodov na leto) glasila Svobodna beseda. To bi pomenilo, da bi mesečni izvod glasila Svobodna beseda stal 0,42 evra.
2. Sistem je naravnán tako, da prejmejo glasilo brez plačila obveznega prispevka tudi tisti člani Zveze borcev, ki so opravičeni plačila članarine oz. poravnajo samo evidenčni evro. Po podatkih iz dne 31. 12. 2017 je bilo takšnih oseb 5246.

kov Svobodne besede. Ti ukrepi niso prinesli večjega povečanja naročnikov, so pa vsaj delno zaustavili padanje njihovega števila.

Trenutno revijo Svobodna beseda naroča nekaj več kot 3000 naročnikov, naročnina za 12 številčk pa znaša 36 evrov letno. Predlog projekta Svobodna beseda za vse člane predvideva, da bi časopis Svobodna beseda prejemalo približno 40 tisoč bralcev. Za izhodišče izračuna smo vzeli podatke o članstvu v Zvezi borcev na dan 31. decembra 2017. Na ta dan je imela Zveza borcev 40.561 članov, od katerih je članarino

3. Prav tako bi člani, ki bivajo v istem gospodinjstvu na istem naslovu, plačali samo en izvod in prejeli tudi samo en izvod glasila. Ocenjujemo, da je takšnih okoli 5000 članov.

4. Izračun je finančno vzdržen v primeru, da se oblika glasila Svobodna beseda spremeni iz revije v časopis. Vsebinska bi ostala približno ista, kar pomeni nižje stroške tiska, odpreme in poštnine, hkrati pa so na ta sistem obvezno in samodejno naročeni vsi člani Zveze borcev.

Aljaž Verhovnik,

generalni sekretar ZZB NOB Slovenije

Ivana Pavlica

V maju smo se na viškem pokopališču poslovili od Ivane Pavlica, dolgoletne članice Zveze Združenj borcev za vrednote Narodnoosvobodilnega boja Ljubljana Vič - Rudnik, krajevne organizacije Vrhovci - Brdo - Kozarje.

Pred 92 leti, leta 1926, se je rodila v delavski družini Ciuha v Ljubljani. Pri njenih šestnajstih letih so fašisti in nacisti okupirali Slovenijo. Starši so stanovali na Brdu. Bili so zavedni Slovenci in so takoj začutili potrebo po uporabi proti okupatorju. Povezali so se z OF in postali aktivni člani.

Tudi Ivana se je kmalu vključila v uporniško delovanje in bila sprejeta v članstvo OF. Postala je ena od kurirk med vodstvom organizacije OF v Ljubljani in organizacijo ZB na Viču, Brdu in Vrhovcih. Čez mejni blok na Viču je v manjšem vozičku pogosto prevažala med kmečkimi potrebščinami skrito pošto, hrano, sanitetni in propagandni material ter druge potrebščine za partizane. Starše je neki domačin izdal Italijanom. Ti so jih takoj zaprli. Ivane takrat ni bilo doma in je odtlej ilegalno živela pri sorodnikih. O svojem aktivističnem delovanju med NOB nam je Ivana večkrat pripovedovala. Prav s ponosom je opisovala, kako je bil ta kmečki voziček, največkrat naložen s suhim senom, pravo skrivališče za prevoz materiala mimo italijanskih straž.

Po vojni se je udeleževala številnih delovnih akcij in pri tem spoznala primorskega aktivista, partizana Albina, in se z njim poročila. Na Brdu pri Ljubljani sta sezidala hišo in si ustvarila srečno družino.

Od ZB je prejela visoko odlikovanje za svoje medvojno delovanje. Dokler so ji dopuščale moči, je rada pomagala drugim. Bila je dejavna članica RK.

Člani ZB smo jo obiskovali, spoštovali in imeli radi. Ohranili jo bomo v lepem spominu.

KO ZB Vrhovci - Brdo - Kozarje

Angela Ogrinc

V prvih dneh avgusta smo se na ljubljanskih Novih Žalah poslovili od mame Angele Ogrinc, zadnje iz nekdanje železničarske družine v Laniščah pri Škofljici. Rodila se je 23. marca leta 1915 kot peti otrok staršem Francu in Heleni Grat.

Po šestem razredu ženske realne gimnazije na liceju se je vpisala na tedanjo trgovsko akademijo v Ljubljani in se po prvem letniku zaposlila na občini Šmarje. Tam je spoznala našega očeta Janeza Ogrinca, livarskega mojstra, ki je bil tedaj zaposlen v Železarni Jesenice, hkrati pa je bil tudi član županskega sveta v Šmarju. Oče je le ob koncu tedna prihajal domov, takrat pa je pomagal bratu Francetu Ogrincu, ki je imel v Ljubljani livarsko delavnico. Tam so izdelovali prve motorne gasilne brizgalne v Sloveniji.

Druga svetovna vojna je prekinila načrte mlade družine. Oče se je moral zaradi zasledovanja gestapa z Jesenic umakniti v Ljubljano, na italijansko zasedbeno območje, tu pa so ga 26. decembra 1942 aretirali Italijani in internirali najprej v taborišče Gonars, od tam pa naprej v Visco. Hkrati so okupatorji aretirali in poslali v taborišče Gonars tudi sestro Francko, brata Jože in Lado pa sta se pridružila prvemu partizanom. Drugi člani družine, to so bili poleg mame

le še njeni starši, so sodelovali z Osvobodilno fronto in po svojih močeh pomagali partizanom, ki so se zadrževali na sedanjem območju Občine Škofljica. Po kapitulaciji Italije in vrnitvi iz taborišča se je oče vključil v Levstikovo brigado, vendar je v novembru istega leta padel v nemški krimski ofenzivi. Prav tako pa je tudi brat Jože kot borec Cankarjeve brigade že v oktobru leta 1943 padel v Šmartnem nad Litijo.

Po septembru 1943 so bile groznejše domobrancev in črne roke vse večje. Sestro Francko so po vrnitvi iz Gonarsa izgnali na prisilno delo v Dresden, mamo pa so skupaj s štirinajstimi sovaščankami 6. novembra internirali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Potovanje v posebej preurejenih vagonih za zapornike ali v živinskih vagonih je trajalo kar šest tednov, saj so do končnega cilja prispelle preko osmih zaporov. V nečloveških razmerah v taborišču so si z veliko iznajdljivosti, predvsem pa ob trdni volji po preživetju med seboj pomagale, tako da so vse dočakale osvoboditev. Domov se je Angela skupaj s sestrično Tončko Grat vrnila 4. avgusta 1945.

Doma sva jo pričakala dva predšolska otroka, ob naju pa spoznanje, da moža oziroma očeta ni več. Zato se je že naslednji mesec, čeprav slabega zdravja, vendar edina hranilka družine, vključila v delo na KLO Škofljica, po dveh mesecih pa se je zaposlila na Direkciji železnic v Ljubljani, kjer je delala vse do upokojitve. Poleg službenih obveznosti je bila tudi družbeno aktivna do poznih osemdesetih let.

Janez in Alenka Ogrinc

Marija Srpčič

Marija Srpčič (Istenič) se je rodila 22. decembra 1925 v Cerknici, od leta 1954 pa je živela v Jesenicah na Dolenjskem. V taborišču Auschwitz so ji v podlaket leve roke vtisnili številko 82373. Preživela je medicinske poskuse zloglasnega dr. Mengeleja in njegovih zdravnikov, preživela je pot smrti od Auschwitza do Ravensbrücka. Aktivistka NOB je bila že od 14. septembra 1941, ko je zavedna družina doživela napad na svojo hišo na Bezuljaku. Bila je obveščevalka Notranjskega odreda. Ko so jo zajeli, so hoteli štab iz Starega trga premestiti v drugo vas, vendar je Stane Semič - Daki, prvi slovenski narodni heroj, odločil: »Ne, punca je naše gore list, punca je zanesljiva in ne bo nikomur ničesar izdala.«

Leta 1944 so jo izdali belogardisti, Nemci pa so jo odpeljali na zaslišanje v Postojno in zatem v Trst. Po mesecu dni zasliševanja so jo odpeljali v Auschwitz. Določena je bila za cestno delavko. Zatem je pristala v posebnem oddelku v taborišču, kjer so izvajali najrazličnejše preizkuse. Ko se je konec novembra 1944 začela približevati fronta, je bila skupaj z drugimi taboriščnicami decembra evakuirana v taborišče Ravensbrück, kjer je tudi dočakala svobodo.

Posledice trpljenja v taborišču so ji prinesle ozeblino na nogah, zaradi posledic poskusov v taborišču je imela nenehno visok tlak in preživela je rizično nosečnost. Rodila je sina Dušana. Moževo domotožje je družinico pripeljalo na jugovzhod Slovenije. Zaposlena je bila v jeseniškem Metalgradu kot direktorica. Mož ji je pred mnogimi leti umrl. Zadnja leta življenja je preživljala v družbi sina in njegove žene, vnukinj Jerneje in Tamare ter pravnukinje Amande. Del nje pa bo vedno v stekleni vitrini muzeja v Auschwitzu, kjer sta shranjeni dve njeni kiti.

Sistem obrambe z bunkerji v Benečiji

Nekdanja železna zavesa turistična priložnost

Na začetku oktobra je Inštitut za slovensko kulturo v Špetru v Benečiji pripravil zanimivo spoznavanje železne zavesе, ki je delila evropsko celino na Vzhod in Zahod in je bila dolga 12.500 kilometrov. Vanjo je bila kot edina v Italiji vključena tudi dežela Furlanija - Julijska krajina, še posebno pokrajina ob nekdanji slovensko-italijanski meji. Dostop do objektov je bil prepovedan in območje je postalo zatočišče najrazličnejšim živalskim vrstam, pa tudi rastlinstvo je ostalo nedotaknjeno.

Organizatorji so pripravili razstavo, simpozij in tudi pohod po bunkerjih in ostalinah od Stare Gore do Prešnja, kjer je bil najbolj utrjen sistem obrambe z bunkerji v Benečiji. Železna zavesa, ki je politični izraz za simbolično, ideološko in delno fizično mej, je delila Evropo v času hladne vojne in je poleg ideološke pregrade predstavljala tudi gospodarsko, jezikovno in kulturno oviro. Sam izraz je uvedel Wiston Churchill 5. marca 1946, ko je z njo opisal ločnico, ki je potekala od Baltika do Trsta. Jugoslavija je bila onstran železne zavesе dejansko le do leta 1948, ko je izbruhnil spor s Sovjetsko zvezo. Po tem obdobju se je začela bolj približevati Zahodu. Da bi odpravili napetosti med Jugosla-

Objekti železne zavesе v Benečiji so bili vrsto let zapuščeni in so začeli propadati.

vijo in Italijo glede tržaškega vprašanja, je bil leta 1954 sklenjen Londonski memorandum, ukinjeno Svobodno tržaško ozemlje, cona A je bila priključena Italiji in cona B Jugoslaviji. Na osnovi tega je bil čez leto dni sprejet Videmski sporazum, ki je obmejnemu prebivalstvu omogočil prehajanje meje

na 54 mejnih prehodih. V prvih letih štirikrat na mesec, pozneje brez omejitvev, tako je postala meja med Italijo in Jugoslavijo »najbolj odprta meja« v Evropi. V letu 1964 so bili za vstop v Italijo ukinjeni tudi vizumi v potnih listih. Še bolj je meja med Italijo in Slovenijo postala odprta z osamosvojitvijo leta 1991, ko so mejo zapustili granicarji JLA in je nadzor na meji prevzela slovenska policija. Po tem času so karavle in vojašnice na obeh straneh meje počasi zapuščali vojaki. Ko je bila Slovenija sprejeta še v NATO, pa je bilo odveč vse, kar je bilo zgrajeno v času železne zavesе ob meji.

Ko smo se v sedemdesetih letih odpravljali po nakupih v Italijo, smo videli utrdbe in bunkerje, vendar smo morali hitro peljati mimo. Vojska je bila namreč na preži v okolici utrdb.

Danes so ti objekti zapuščeni in že propadajo. Veliko bunkerjev je že v zasebni lasti in jih lastniki urejajo za svoje potrebe. Ostaline pa so tudi velik turistični potencial za dodobra izseljeno Beneško Slovenijo. ●

Nekdanji bunkerji in rovi železne zavesе bodo odslej namenjeni predvsem turistom.

Besedilo in foto: Vojko Hobič

Milan Gorjanc

član predsedstva ZZB NOB Slovenije, ob 70. obletnici smrti pilota Josipa Križaja na spominski slovesnosti v Portorožu 15. oktobra 2018:

»Minilo je 70 let od tragične letalske nesreče, v kateri je izgubil življenje eden najsposobnejših pilotov tedanjega časa – v času pred drugo svetovno vojno, v njej in po njej. Pod snežniškimi vršaci je v razbitinah svojega letala umrl Josip Križaj, pilot slovenskega rodu, srčen in hraber pilot primorskih, kraških korenin. Najverjetneje ni pilota, ki bi bil vrhunski letalec kar v štirih vojskah. Že to pove, da mu je bilo letenje v krvi, da je živel samo za letenje. V redkokaterem poklicu je ljubezen, strast do dejavnosti poklica tako močna, kot je to pri pilotih.

Jože Križaj (Josip so mu najverjetneje pripisali kar v Beogradu) se je rodil v Koprivi na Krasu 13. marca 1911. Šolal se je v Ljubljani, vendar je moral šolanje prekiniti in se vrniti domov. Najprej je delal v trgovini na Opčinah, nato pa pri stricu v Ajdovščini. Letenje z letali ga je posebno privlačilo in prijavil se je v pilotsko šolo italijanske vojske, ki jo je uspešno končal marca leta 1930. Zaradi njegovih pilotskih sposobnosti so ga uvrstili v eskadriljo takrat že znanega italijanskega pilota Itala Balbe, ki je pozneje postal maršal in je veljal za Mussolinijevega naslednika. Mladi Jože se je na letalskih mitingih dokazal kot zelo zanesljiv spremljevalec. To je še posebej pokazal na velikih manevrih kot neposredni spremljevalec poveljnika šole. Odlikovan je bil z dvema medaljama. Kljub temu ga niso sprejeli med poklicne pilote – bil je Slovenec. Fašizem se je krepil in Jože je to občutil tudi na svoji koži. Iz dneva v dan je v njem rastla želja po prebegu v Jugoslavijo, kar je storil med rednimi vojaškimi vajami za pilote rezervne sestave, ko je 25. junija 1932 poletel z letališča pri Vidmu proti Ljubljani, kjer je varno pristal. Toda jugoslovanske oblasti mu niso zaupale. Zaprli so ga, več mesecev zasliševali in nato napotili na prisilno bivanje v Loznici v Srbiji in Bijeljini v BiH. Ti dve leti sta bili najtežji v njegovem življenju. Bil je reven, brez kakršnihkoli prihodkov. Po dveh letih je odšel k sestri v Ljubljano. Takrat so ga sprejeli v jugoslovansko letalstvo kot pilota izvidnika s činom narednika.«

Aljaž Verhovnik

generalni sekretar ZZB NOB Slovenije, na slovesnosti ob odkritju obnovljenega spomenika NOB v spomin padlim članom Sokola v Celju 24. oktobra 2018:

»Danes smo pričeli lepemu in spoštovanju vrednemu dogodku, saj se spominjamo dvanajstih mladeničev, tedanjih članov telovadnega društva Sokol, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem boju. To so bili ljudje, ki so gradili slovensko domovino. Ljudje, ki niso omahovali, ko so slišali klic domovine, temveč so z vso vnetostjo storili največ, kar so lahko za svojo domovino, svoj narod. Upri so se zverinski sili okupatorja s ciljem priorititi si svobodo.

Svoboda je danes za nas vse preveč samozemljiva. Vendar vedno ni bilo tako. V času druge svetovne vojne na Slovenskem je bil naš narod obsojen na smrt. Razlog je bila naša rasa, ki jo je okupator obsodil na iztrebljanje, saj je menil, da smo manjvredna rasa. Tako imenovani raznarodovalni ukrepi so hudo prizadeli naš narod. Številnim otrokom je okupator odvzel starše, jim uničil otroštvo. Številni fantje so morali v partizane, drugi so bili prisilno mobilizirani v nemško vojsko.

Ob vse pogostejšem sprenevedanju o zgodovinski utemeljitvi slovenske države moramo v Zvezi borcev vedno znova ponavljati vsem dobro poznana zgodovinska dejstva. Leta 1941 so sile osi napadle Kraljevino Jugoslavijo. Država je hitro kapitulirala, okupatorji pa so si zasedeno ozemlje razdelili na cone. Odgovor na to se je zgodil 27. aprila 1941, ko je bila v Ljubljani ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Organizacija naprednih sil se je kot pluralistična uprla eni najmočnejših velesil tedanjega sveta. Ni delovala zgolj kot vojska, ampak kot sistem države v državi. Njeno osnovno vodilo so bile temeljne točke OF – z osrednjim namenom osvoboditi slovenski narod izpod krempljev okupatorjev.

Zveza borcev se vse od osamosvojitve Slovenije dalje ukvarja z zgodovinsko neutemeljenimi in žaljivimi napadi na organizacijo in njene člane ter tudi na vrednote, ki jih zastopamo v širši družbi. Da je stanje z javnim vrednotenjem narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji še bolj žalostno, smo v Zvezi borcev zadnje čase pričeli vse bolj agresivnim skrunitvam spomenikov in znamenj iz obdobja NOB, celo širjenju sovražnega govora.«

Tone Kovič

član mestnega odbora ZB Ljubljana in nekdanji župan Ljubljane, na spominski slovesnosti pri spomeniku 24 talcev v Ljubljani 11. oktobra 2018:

»Zbrali smo se, da počastimo spomin na 13. oktober 1942, ko je italijanski okupator s pomočjo domačih izdajalcev na tem mestu iz maščevanja zverinsko postrelil 24 talcev, slovenskih domoljubov. Spominjamo se jih vsako leto in spominjali se jih bomo tudi v prihodnje. Po tem dogodku Četrtna skupnost Ljubljana Center praznuje svoj praznik, zato čestitam tudi vsem krajanom.

Italijanski okupator se je maščeval zaradi eksekucije narodnega izdajalca dr. Marka Natlačna, ki je s kamarilo strankarskih kolegov in predstavnikov slovenskega klera pohitel pozdravit italijanske okupatorje in jim ponudil sodelovanje. To je storil kljub dejstvu, da so primorski Slovenci takrat že imeli krvave izkušnje s fašizmom. Slovensko odporiško gibanje pod vodstvom OF je to eksekucijo odobrilo, tudi zato, ker je zakonodaja nekdanje Kraljevine Jugoslavije opredelila sodelovanje s sovražnim okupatorjem kot veleizdajo, ki se kaznuje.

V Ljubljani je nekaj časa deloval Radio OF Kričič in aktivisti OF so izobesili slovensko zastavo na vrhu zvonika frančiškanske cerkve, ki je fašisti nekaj časa niso mogli sneti. Zelo pomembna sta bila tudi organiziran kulturni molk, ki so ga zavedni kulturniki zvesto spoštovali, ter protestni shodi mater in žena v Ljubljani za izpustitev zapornikov. Ljubljana je v letih okupacije pokazala veliko junaštva, žrtvovanja, solidarnosti in moči, zato je Boris Kidrič, prvi predsednik slovenske vlade, izjavil: »Glava osvobodilnega boja je v Kočevskem rogu – njegovo srce pa v Ljubljani.« Zato Ljubljana upravičeno nosi naziv mesto heroj.

NOB hočejo diskvalificirati v boljševistično revolucijo. Svoje sovraštvo zlivajo na partizane, aktiviste OF, komuniste ter na poštene in zavedne Slovence, ki niso hoteli sodelovati z okupatorjem, namesto da bi pogledali vase, priznali svoje zločine in se opravičili. Vsa naša uradna oblast pa to tiho spremlja, kot da se nič ne dogaja. Vsem tem nastopom pa javno pomagata slovenska televizija in del javnih medijev.«

Vanja Košpenda

ravnateljica Osnovne šole Istrskega odreda Gračišče, na proslavi 6. oktobra 2018 ob 75. obletnici ustanovitve Istrskega odreda v vasi Gračišče:

»V posebno veselje mi je, da je v našem kraju znova spominska prireditel, posvečena NOB. Leta 1965 ste odkrili spomenik žrtvam NOB v Gračišču, pred 37 leti je naša šola dobila

ime Istrskega odreda. Jože Furlan je odkril spominsko obeležje v takratnem združnem domu v Gračišču, v Popetrah pa spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma. Leta 2014 smo skupaj odkrili spominsko ploščo, ki stoji prav na tej stavbi, v kateri danes praznujemo, na Kulturnem domu Gračišče.

Ena izmed največjih nesreč v zgodovini slovenskega naroda je bila nacistično-fašistična okupacija spomladi leta 1941. Druga svetovna vojna je slovenskemu prebivalstvu povzročila fizično in psihično nasilje, s katerim mu je bilo odvzeto vsakršno človeško dostojanstvo, ogrožena sta bila osebna varnost in življenje ljudi. Odločitev za upor proti okupaciji je bila največja odločitev v dotedanji zgodovini Slovencev in je zahtevala odločen prelom s preteklostjo. Slovenski narod se je zavedal, da če želi preživeti, ne sme prepuščati svoje usode odločitvam drugih. Vsesplošni oboroženi odpor je bil soočen s kruto vojaško okupacijo, delitvijo ozemlja in nasiljem nad civilnim prebivalstvom. Vendar je bil odpor zmagovit in še danes vemo, da se je slovenski narod med drugo svetovno vojno bojeval za pravično stvar.

Čeprav smo majhna šola in precej oddaljena od mestnega jedra, si prizadevamo, da omogočamo učencem sodelovanje v bogati paleti kulturnih dejavnosti. Resda bi si včasih želeli mnogo tistega, kar je v mestih, a mi smo prav na tem območju našli veliko svojega. Prizadevamo si, da bi v sodelovanju z lokalno skupnostjo in različnimi društvi, med drugim tudi z Združenjem borcev, ustvarjanje temeljilo na ohranjanju kulturne dediščine, istrskih običajev in narečja, ki bogati naše okolje.«

Vsi govori so v celoti objavljeni na spletni strani www.svobodanabeseda.si

Dr. Igor Šoltes

evropski poslanec, vnuk Pepce in Edvarda Kardelja, na slovesnosti ob 70-letnici ZZB Moste - Polje v Zalogu 25. oktobra 2018:

»Moj odnos do dediščine partizanstva in narodnoosvobodilnega boja je poseben in močno zaznamovan s tem, da sem prve zgodbe o časih, ki se ne smejo več ponoviti, slišal

od dedka in babice. Zame je bila moja babica moja velika zaveznica, moj dedek pa moj junak – kot vsak dedek vsakemu vnuku. Pomembno se mi je zdelo vse, kar mi je pripovedoval. To pa še zdaleč niso bile samo njegove partizanske izkušnje. Govoril mi je o vsem, kar dedki pač pravijo svojim naslednikom: o drugačnem otroštvu, skromnih časih, jemanju lekcij iz življenja, družini, prijateljih. Bil je vedre narave, zato niti šal ni manjkalo. Spomnim se, kako me je učil in naučil spoštovanja meja. Ko sem jih prestopal, ni moraliziral, ampak mi je preprosto nastavljal ogledalo. Ne vedno, a počasi sem vendarle razumel, kaj mi želi povedati. Ko gledam nazaj, prav njemu dolgujem dvoje pomembnih spoznanj: da mora biti človek človeku vedno človek in da imam srce z razlogom na levi.

Otroški čas je zamenjal neki drugi čas, čas odraščanja in širjenja pogleda na svet, pa tudi nase. Druženja z dedki in babicami so zamenjala tista z vrstniki, a ostale so vezi in ostali so spomini. In temu je sledil spet drug čas, ki se je ujema z zgodovinskimi spremembami zemljevida nekdanje Jugoslavije in z nastankom naše lastne, samostojne državnosti. Dedek in babica ga na žalost nista dočakala.

Nista dočakala Zdravljice na večer, ko smo razglasili samostojnost. In ne vznemirjenosti, ki je preplavila domovino ob misli, da se je stoletni sen številnih rodov naših prednikov nazadnje udejanjil.

Sovražni govor je bil še do nedavnega v Sloveniji izjema. Širša javnost ga je zavračala kot nesprejemljivo in ekscesno govorico – in ga znala kritično preglasiti. Danes ga je žal vse prepogosto slišati v javnem prostoru: širi se s političnih govorniških odrov, razkazuje se na javnih dogodkih, zasledimo ga celo v javnih medijih.«

Tit Turnšek

predsednik ZZB NOB Slovenije, na spominski slovesnosti na Pangršici 29. septembra 2018:

»Nedolgo tega je Ivan Janž izrazil tole misel: »Najprej moramo počistiti s preteklostjo, da naredimo prostor za bodočnost.« Naj dodam: kar naprej se ukvarjajo s ponarejanjem preteklosti, ker se z bodočnostjo niso sposobni. Narod, ki ne spoštuje svoje preteklosti, tudi nima prihodnosti.

Ne želimo se ukvarjati samo s preteklostjo, na katero smo ponosni, bolj nas morata skrbeti sedanjost, prihodnost. Nenehno se moramo spraševati, kaj so vrednote, ki so bile že dolgo v našem narodu in so se dokončno izoblikovale od NOB-ja do danes.

Nove oblike fašizma se širijo od baltskih držav, Ukrajine do obal Sredozemlja. Klerofašizem znova vstaja tudi pri nas in postaja vsak dan agresivnejši.

Ob postroju Janševe Manevske strukture v Kočevski Reki je pokojni dr. France Bučar ugotavljal: »Spodnaša se avtoriteta države, avtoriteta sodišča, ustanavlja se strankarska vojska. Žalibog, ampak natančno tako se je začelo v nacistični Nemčiji.«

Širijo strah, zato da bi Slovenci poiskali svojega »firerja«. Strah in revščina sta dobro pognojena njiva, na kateri se razrašča fašizem.

Zadnjih deset let vse pogosteje srečujemo organizirane fašistoidne skupine, ki postajajo vse nasilnejše. Rušijo in razbijajo se spomeniki (Baza 20, Jelenov žleb). Skorajda vsak teden poškoduje kakšen spomenik. Sovražni govor že prehaja v nasilje.

Mussolini si je omislil »črnosrajčnike«, Hitler je imel svojo SA (Sturm Arme) in Majer si je omislil VSO oziroma Nacionalno gardo. Ta je uniformirana, oborožena organizacija, ki vadi na vojaških streliščih. To je dejansko strankarska milica. To pomeni resno grožnjo naši družbi.

Že nekaj časa opozarjamo politike, predsednika države – nobeden nič. Seveda vam bodo rekli, da je vse v skladu z zakoni. Takrat ko so se pisali zakoni, takega razvoja seveda ni nihče predvidel. Zdaj je čas, da se politiki zavedo svoje odgovornosti in ustrezno ukrepajo, preden bo prepozno. Tudi Hitler je popolnoma zakonito prišel na oblast in potem hitro spremenil zakone.«

Program prireditev v decembru 2018

Škofije, Koper

Proslava v spomin na ustanovitev prvega odbora OF v slovenski Istri bo **v soboto, 1. decembra 2018**. Pohod: Škofije-Plavje. Organizator: ZB NOB Koper, KO ZB Škofije

Nova Gorica

Slovesnost ob 73. obletnici smrti partizana Kalana in tovarišev bo **v soboto, 1. decembra 2018**, v Novi Gorici. Organizator: ZB NOB Nova Gorica

Idrija - Cerklje

Tradicionalni pohod na Javornik v spomin na 47 padlih borcev Gradnikove brigade bo **v nedeljo, 16. decembra 2018, ob 11. uri**. Organizator: ZB NOB Idrija - Cerklje, PD Črni Vrh, SB Gradnikove brigade

Gorenja Trebuša, Tolmin

Pohod v spomin na ustanovitev 9. korpusa bo **v soboto 22. decembra 2018, ob 11. uri**. Organizator: ZB NOB Tolmin

Rodne pri Orehku, Cerklje

Prireditev v spomin na prve padle partizane bo **v soboto, 22. decembra 2018, ob 11. uri** na Rodnah pri Orehku. Organizator: ZB NOB Idrija - Cerklje

Kostavska planina, Kamnik

Vsakoletna spominska slovesnost pri spomeniku šestnajstih padlih borcev bo **v nedeljo, 23. decembra 2018, ob 10. uri**. Organizator: ZB NOB Kamnik, KO ZB Zgornji Tuhinj

Tisje, Litija

Prireditev ob 76. obletnici bitke na Tisju bo **v nedeljo, 23. decembra 2018, ob 11. uri** pri spomeniku padlih borcev II. grupe odredov. Organizator: ZB NOB Litija

Vače in Mala sela, Litija

Spominska prireditev ob obletnici požiga domačij in domačinov pozimi 1944-45 bo **v sredo, 26. decembra 2018, ob 11. uri**. Organizator: ZB NOB Litija

Zgornji Tuhinj

Prireditev ob obletnici spomina na padle partizane in kapetana ameriške misije v NOB Charlesa Fischerja bo **v četrtek, 27. decembra 2018, ob 11. uri**. Organizator: Občina Kamnik, ZB NOB Kamnik, KO ZB Zgornji Tuhinj

Goreljek na Pokljuki

Združenje ZB za vrednote NOB Radovljica in Odbor Prešernove brigade organizirata **v soboto, 8. decembra 2018, ob 11. uri** spominsko slovesnost ob 75. obletnici boja III. bataljona Prešernove brigade. Slovesnost bo na mestu boja - pri spomeniku na Goreljku v bližini hotela na Pokljuki. Slavnosti govornik bo dr. Franc Križanič, podpredsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica

Poljanska vstaja

Krajevna organizacija ZB NOB Poljane in Organizacijski komite za prireditve po stezah partizanske Jelovice vabita na srečanje ob 77. obletnici poljanske vstaje pri Brdarju na kmečkem turizmu Pri Ljubici v Vinharjah. Srečanje bo **v soboto, 15. decembra 2018, ob 12. uri**. Nastopili bodo Lovski pevski zbor Medvode, učenci osnovne šole in slavnostni govornik. Prijazno vabljeni!

95 let Ivana Benedikta Matička

// PIŠE: Biserka Perovšek

Je nosilec partizanske spomenice 1941 in eden izmed štirih še živelih prvoborcev iz ZZB NOB Moste - Polje. Rodil se je v Ljubljani in se v Vevčah izučil za kolarja. Že kot vajenec je doživljal izkoriščanje, socialno nepravilnost in izključenost, zato so mu bile blizu ideje delavstva. Še pred drugo svetovno vojno se je na skrivaj vključil v delavsko organizacijo Vzajemnost, ki je delovala v Slapah. Ob italijanski okupaciji je s pomočjo aktivistov OF še kot sedemnajstletnik dobil zvezo s partizani in 12. oktobra 1941 vstopil v Molniško četo. Ta se je nato skupaj s Stiško in Mokronoško četo združila v 2. štajerski bataljon, s katerim je Matiček doživel svoj ognjeni krst že 24. decembra 1941, ko se je na Tisju nad Litijo omenjeni bataljon pod vodstvom Franca Rozmana - Staneta, Dušana Kvedra - Tomaža in Petra Stanteta - Skale spopadel z Nemci. Matiček je edini še živeli udeleženec tega spopada.

S Francem Rozmanom - Stanetom sta bila zelo dobra prijatelja. Kot mitraljezec druge grupe odredov, ki je nastala iz 2. štajerskega bataljona, je bil prvič ranjen v bitki z Nemci na Jančah, ki je potekala od 19. do 21. maja 1942. Ranjen je bil v oko in kolk. Skrivaj se je zdravil v Zadvoru pri Justinu Trtnik, ki je bila pozneje ustreljena na Urhu. Partizanom se je spet pridružil na Pugledu. Septembra leta 1942 je bil prisoten pri ustanovitvi Gubčeve brigade na Trebelnem. Nato je bil dodeljen Zapadno - dolenskem odredu in bil 11. julija 1943 v boju z Italijani še enkrat hudo ranjen v nogo. Zdravil se je v partizanski bolnišnici v Kočevskem rogu, leta 1944 pa so ga z angleškim zavezniškim letalom iz Starega trga pri Ložu odpeljali na zdravljenje v Bari v Italiji. Konec leta 1944 je bil prepeljan v Beograd, in ko je okreval, so ga vključili v KNOJ. Poleg partizanske spomenice 1941 je prejemnik številnih drugih priznanj, med drugim reda zaslug za ljudstvo s srebrnimi žarki, reda partizanske zvezde s srebrnim vencem in reda za hrabrost. Član ZB je vse od ustanovitve združenja. Je član KO ZB za vrednote NOB Vevče - Zgornji Kašelj.

95 let Antona Zupančiča

// PIŠE: Biserka Perovšek

Je prav tako član KO ZB Vevče - Zgornji Kašelj, letnik 1923. Rodil se je v Volavljah pri Ljubljani. Januarja leta 1943 je bil tako kot veliko slovenskih fantov v vzhodnega obrobja okoli Ljubljane, ki je že spadalo v nemško okupacijsko cono,

mobiliziran v nemško vojsko. Najprej je tri mesece delal v Avstriji skupaj s pisateljem Tonetom Svetino, ki je že koval načrte, kako bodo dopust izkoristili za pot v partizane. A namesto na dopust so jih spomladi leta 1943 poslali v zbirni center nemške vojske v današnjem Wrocławu na Poljskem, od tam pa v Francijo. Najprej so jih urili ob Atlantiku v kraju Les Sables. Pozneje je delal v kuhinji in skrbel za prehrano, ko je napredoval, pa je bil premeščen k protiletalskim silam. Najhuje zanj je bilo opravljati naloge v protiletalski obrambi kraja Nantes, saj so bili zavezniški napadi vse hujši. Povezal se je s francoskimi civilisti, ki so mu kot Jugoslovancu hitro zaupali, in še pred invazijo zaveznikov v Normandiji leta 1944 je pobegnil k francoskim partizanom. Po invaziji, ko se je njegova enota pridružila francoskim silam, ki so prodirale iz Marseilla, so ga dodelili v tankovsko brigado, tam je postal voznik ameriškega tanka znamke Sherman. Bojeval se je na alzaški fronti ter nato prodril z zavezniškimi silami skoraj do Münchna, kjer so se srečali z Rusi. Po končanju bojev je želel domov, zato se je obrnil na jugoslovansko vojno misijo v Parizu, ki jo je vodil general Jaka Avšič. Ta mu je dodelil nalogo, da je med nemškimi vojaki, ki so jih v Franciji zajeli zavezniki, skupaj z nekim Beograjčanom, ki je znal francoško, iskal Slovence, Hrvate in Srbe, ki so se želeli vrniti v domovino. Sam se je v Slovenijo vrnil šele avgusta 1945. Domača hiša v Volavljah je bila požgana, dva brata sta padla v partizanih. Za sodelovanje v francoskem odporiškem gibanju je dobil dve francoski odlikovanji, v domovini pa red zaslug za ljudstvo s srebrno zvezdo in red zaslug za ljudstvo s srebrnimi žarki. Član ZB je od ustanovitve združenja. Več kot 40 let je vestno opravljal naloge praporščaka.

95 let
**Marije
Zupančič**

// PIŠE: **Biserka Perovšek**

Je doma s Prežganja, bodočega moža Antona je spoznala že pred vojno v osnovni šoli. Njihova domača hiša je bila blizu nemške postojanke na Prežganju, zato je bila Mariji dodeljena naloga zbiranja podatkov o postojanki in posadki v njej, te informacije pa je pošiljala naprej. Zbirala je tudi hrano za partizane na območju Prežganja in Janč. Njen brat je bil kmalu po začetku vojne mobiliziran v nemško vojsko, a je po prvem dopustu odšel k partizanom, Marija pa mu je pri tem pomagala. Ko je bil brat pozneje v partizanih ranjen, mu je na Dolgo Brdo skrivaj nosila hrano. Ker so Nemci sčasoma ugotovili, da je brat v partizanih, so se doma ves čas bali maščevanja. Nemci so res prišli 6. januarja 1945, jim pobrali ves pridelek in živino, domače pa so skupaj s sosedi postavili v vrsto za ustrelitev. Marija je v obupu skočila iz vrste in pognala po bregu navzdol skriti sod s pšenico. Na srečo se najhujše ni zgodilo, menda tudi zato ne, ker so bili sosedge v dobrih odnosih z Nemci in bi požig lahko ogrozil tudi njihovo domačijo. Odgnali so jih v postojanko na Prežganju, naslednji dan pa so jih izpustili. Oče je moral na prisilno delo v Litijo, a so vsi živi dočakali svobodo. Marija je članica KO ZB za vrednote NOB Vevče - Zgornji Kašelj.

100 let
Antonije Janežič

// PIŠE: **Helena Miša Kulovec**

Res je, konec avgusta je Antonija Janežič, Tončka, kot jo kličejo znanci, praznovala svoj rojstni dan. Skupaj s predstavniki društev in občine smo njen rojstni dan praznovali v Oštariji, kamor je gospod župan Jože Muhič njo in njeno družino povabil na kosilo. Ker je Tončka že od vsega začetka članica Zveze borcev, ji je za njenih sto let prišla voščiti tudi Tilka Bogovič, predsednica Zveze borcev za vrednote NOB Novo mesto in članica predsedstva ZZB NOB Slovenije. Ko sem jo videla stopiti iz avta vso drobno, majhno, z njeno nepogrešljivo ruto na glavi, mi je spomin zaplaval za več kot 15 let v preteklost. Takrat sva se prvič srečali. Segli sva si v roke in ne samo njene besede, tudi njene oči so govorile, da je vesela vnovičnega srečanja. S svojo hudomušnostjo je prostor kmalu napolnila z energijo in spoznala sem, da se v teh dolgih letih najinega poznanstva ni prav nič spremenila. Še vedno je Tončka skromna in tiha, a če je treba, odločno povzdigne glas in pove svoje mnenje.

Nekaj dni pozneje sem jo obiskala in vprašala, ali lahko verjame, da je dočakala sto let. »Seveda verjamem,« mi je dejala, »saj sem še pri moči, sem še pokonci in poznam ljudi okoli sebe. Mi je pa oče rekel, da bom dolgo živela, sto let pa ne bom dočakala.« Zaradi te očetove popotnice je Tončka nekaj dni pred rojstnim dnevom postala zaskrbljena in nervozna. Najbolj pa se je to poznalo na njej zadnji dan pred rojstnim dnevom. Rodila se je na Gorenjem Gradišču v Gorenčevi družini. V šolo je hodila v Dolenjske Toplice. Učil jo je poleg drugih tudi Dragotin Gregorc, ki je bil njen krstni boter. Od njega je vsako leto za božič dobila škatlo piškotov, ki so prej krasili božično drevo. V življenju, ki je za njo, je bilo vsega, od žalosti, skrbi, tudi jeze, do veselja in sreče. Najhuje je bilo takrat, ko je izvedela, da so ji ustrelili moža. Njen mož je bil eden izmed šestnajstih talcev, ki so jih 16. avgusta 1942 Italijani ustrelili v Vavti vasi. »Takrat si niti črne rute nisem upala nositi, ker bi me Italijani takoj zapisali kot komunistko. Po treh letih zakona sem ostala sama z desetmesečno hčerko in taščo. Gara la sem, kot sem vedela in znala, saj sem morala preživeti hčer, taščo in sebe. Na pomoč sta mi priskočili nečakinji, ki sta popazili na mojo malo hčer.«

Nekoliko lepši so bili Tončkini dnevi, ko se je srečevala s sestrami v Suhorju, pomagala sestri šivilji pri šivanju in sešila vse, kar je bilo treba zašiti »na roke«. Lepe so bile tudi Tončkine nedelje, ko je zjutraj odšla k jutranji maši, popol-

dne pa si je le v nedeljo privoščila počitek na postelji. Dolge zimske dneve in večere je preživela z iglami v rokah in pletla jopice in puloverje, saj je le tako lahko poplačala ljudem, ki so ji pri večjih delih pomagali na kmetiji.

Časi so se spremenili in k hiši je prišel priden in delaven zet. S Tončkino hčerjo sta si sezidala novo hišo, v kateri zdaj živi Tončka s hčerjo in vnukovo družino. Največje veselje je doživela ob rojstvu pravnuka, in kot sama pravi, »ga ne dam za nobene 'dnarje'«. Tončkin dan je kljub sto letom pester. Zjutraj vstane, se sama obleče, pospravi posteljo in si postreže z zajtrkom. Tončka popazi tudi na pravnuka. Takrat se igrata in pojeta, posebno tisto o lisički. Spremlja oddaje na televiziji, bere in ne boste verjeli, rešuje tudi križanke.

Ob odhodu mi naroča: »Povej županu, da mi je bilo lepo, lepo, ko sva se tako po domače pogovarjala. Hvaležna sem mu za vso čast in pozornost, ki mi jo je izkazal, res sem mu hvaležna in iskrena hvala. Pa tudi mojim Podhoščanom se zahvaljujem, saj so mi postavili smrečico z napisom 100 let, s seboj prinesli vina in peciva ter še dolgo v noč peli ob harmoniki pesmi, ki jih imam rada.«

90 let
**Eme
Lapanje**

// PIŠETA: **Ljubica Lapanje in Aldo Carli**

Klena in vedno dobro razpoložena Primorka Ema Lapanje je v krogu najdražjih praznovala 90 let. Rodila se je 26. septembra 1928 v Idrijskih Krnicah, zaselku Stržnica. Oče Janez in mati Marija sta imela osem otrok, izmed katerih je bila Ema najmlajša. Oče je kot zidar delal od pomladi do jeseni, pozimi pa kot mizar in čevljar. Mati Marija je skrbela za kmetijo in gospodinjstvo.

Leta 1934 je Ema dopolnila šest let in je morala iti v šolo, ki je bila seveda italijanska. Pot do šole je bila dolga, pouk pa je potekal v jeziku, ki ga ni razumela. Ema velikokrat pripoveduje o vprašanju učiteljice: »Kaj pomeni črka O?« njen odgovor pa je bil: »Kolo.« Ali pa vprašanje: »Kaj pomeni črka I?« »Palica,« je odgovorila. V šoli so jih opozarjali tudi na sumljive ljudi ter jih učili, naj take ljudi prijavijo oblastem. Zavedni otroci oziroma njihovi starši pa niso nikoli izdajali, saj so v vseh hišah sodelovali s partizani in OF.

V obdobju med italijansko vladavino do razpada fašizma so potekale akcije za organiziranje odpora proti fašizmu. Začetki so bili usmerjeni v zbiranje sanitetnega materiala, kar se je nadaljevalo do konca druge svetovne vojne. V raznih akcijah je s partizani sodelovala vsa Emina družina, med njimi tudi ona sama, saj je še kot zelo mlada postala aktivistka. Skupaj s sosedama Berto in Kristino Černilogar je zbirala material za aktiviste, ki so ga oddajale Janezu Magajni, da ga je skrnil v bunkerju pod hribom.

Marca leta 1943 je Ema postala kurirka, organiziral jo je Jaka Štucin. Njeno kurirsko ime je bilo Milena, kar jo je velikokrat rešilo najhujšega, med drugim tudi, ko je okupator v seniku našel pismo, naslovljeno na Mileno. Veliko sreče

je imela, saj jo je ime kljub okupatorjevemu zasliševanju rešilo najhujšega. Okupator namreč ni prizanašal nikomur, saj je bilo v gozdovih veliko partizanov. Kot mlada kurirka je Ema obiskovala tudi tajna predavanja, velikokrat na Vojskem. Leta 1943 je bila predlagana in sprejeta v SKOJ, med vsemi sodelujočimi je bila najmlajša.

Po koncu druge svetovne vojne in zmagi nad nacifašizmom se je Ema odločila za učenje za šiviljo v Idriji. Leta 1948 se je poročila z Janezom Lapanje, ki je med prvimi v Idrijskih Krnicah leta 1943 odšel v partizane in je bil v partizanskih vrstah mitraljezec, pozneje pa tudi orožar. Najprej je Ema z možem živela v Idriji, leta 1955 pa sta se preselila v Šempas. Uredila sta dom in vzgajala tri otroke: Mirka, Ljubico in Sonjo. Tudi v novem okolju je Ema delovala v raznih društvih – v Zvezi borcev, katere članica je od leta 1956, Zvezi upokojencev in Rdečem križu.

Starost preživlja s svojim otroki, vnuki in pravnuki. Zjutraj rada prebere Primorske novice, vsak mesec pa tudi reviji Svobodna beseda in Vzajemna.

65-letnica skupnega življenja
Jožice in Lojzeta Krapeža

// PIŠE: **Brigita Slejko**

Kaj pomenijo ljubezen, spoštovanje in naklonjenost drug drugemu skozi vsa leta zakonskega življenja, lahko pripovedujeta Jožica in Lojze Krapež z Otlice nad Ajdovščino. Ponosna sta, saj sta praznovala 65-letnico svoje skupne življenjske poti, ki sta jo začela 31. oktobra 1953. leta.

Leto 1952 je bilo pomembno, saj so Jožici po takratnem dekretu šolskega ministrstva določili prvo službeno mesto učiteljice na Otlici, kamor je po končanem učiteljsku prišla z rodnega Štajerskega.

Ob aktivnem prosvetnem delu v kraju sta se z Lojzetom spoznala na vajah, ko so pripravljali gledališke uprizoritve. Leta 1953 sta se poročila in ustvarila družino. Kot gozdar je Lojze dobil delo v Črnem Vrhu, kamor se je družina preselila 1959. leta, Jožica pa je učila na tamkajšnji šoli. Sinu Alfonzu se je pridružila še hči Brigita.

65-letnica Jožice in Lojzeta je bila izjemen praznik za vse sorodstvo in poseben življenjski jubilej. Čeprav sta se preizkušala tudi ob težavah, ki so jima stopale nasproti, se je nabralo veliko lepih spominov. Vsi jima želimo še mnogo svetlih trenutkov in spominov, ki naj ju še dolgo spremljajo.

Premiera avtorskega dokumentarnega filma

Video Viva Velenje Titov trg

Studio Mozaik, Mestna občina Velenje in Festival Velenje so 3. septembra pripravili filmsko potovanje s časovnim strojem z naslovom Video Viva Velenje Titov trg. Gre za dokumentarni film avtorja Toma Čonkaša. Obiskovalce je na odprtju na ploščadi pred Domom kulture Velenje teleportiral iz sedanjosti v preteklost. Počasi so se udeleženci vračali v sedanjost in pogledali tudi v prihodnost. V 60 minutah so videli resnično življenje časa in prostora Titovega trga Velenja, stičišča številnih skupnih zgodb Velenjčanov.

Osrednji velenjski trg, Titov trg, se je s številnimi dogajanja zapisal v skupne in osebne spomine Velenjčank in Velenjčanov in vseh, ki so bili kakor koli povezani z njim. Filmska pripoved je oživljeno potovanje v preteklost z

zdajšnjih pozicij. V različnih časovnih obdobjih postajamo priče najrazličnejšim dogajanjem na tem trgu, kot so: odprtje mestnega središča leta 1959, prihod Tita in drugih pomembnih politikov, rudarske parade, 1. Pikin festival, ekološki protestni shod, različne glasbene prireditve, osamosvojitve Slovenije, praznovanje 40-letnice Velenja, selitev knjig v novo knjižnico, dogodki v času, ko je bilo Velenje evropska prestolnica kulture 2012, državna proslava ob 25. obletnici razglasitve samostojne Slovenije, protestni shodi, sejmi, plesi, otroške igre. Ob filmski vrnitvi v sedanjost bomo vedeli tudi nekaj več o sebi.

»Ta dokumentarni film je vidno-slišni zapis. Je naše soočenje z neokrnjeno, objektivno resnico časa in prostora Velenja. Zato podnaslov Videti življenje Velenja. S tem filmom dajem v svojem

izraznem filmskem jeziku na ogled nas same, da se soočimo z lastnim spreminjanjem, in kot vidim in občutim jaz, tudi s spreminjanjem odnosa do resnice. Videti pomeni verjeti. Titov trg je stalnica središčnega velenjskega prostora – vse drugo je sprememba.« ●

Tomo Čonkaš

Žanr: avtorski dokumentarni film

Dolžina: 60 minut

Režija, scenarij in montaža:

Tomo Čonkaš

Sodelujejo:

Bojana Planina, Milan Marič

Producent: Studio Mozaik

Sofinancer: Mestna občina Velenje

Soorganizator premiere predstavitve: Festival Velenje

100. obletnica konca prve svetovne vojne

Občasna razstava Franjo Malgaj

VMuzeju novejšje zgodovine Celje so 6. novembra odprli novo občasno razstavo Franjo Malgaj, s katero zaznamujejo spomin na stoto obletnico konca prve svetovne vojne, nastanek Države SHS in bojov za severno mejo, sporoča Egon Horvat. Datum odprtja razstave ni naključen, saj je prav na ta dan leta 1918 oblast v Celju prešla v slovenske roke, na mestni hiši, danes stavbi muzeja, pa so prvič v zgodovini zaplapolale slovenske zastave.

Ob tej prelomnici je največja pozornost razstave, kot nakazuje že njen naslov, namenjena zgodovinski vlogi šentjurskega rojaka Franja Malgaja, ki je istega dne s skupino prostovoljcev odšel na Koroško, s svojim pogumom in odločnostjo pa je pripomogel k temu, da je Mežiška dolina ostala slovenska, ter pri tem izgubil življenje. V poklon padlemu junaku in njegovim soborcem je izšel tudi strip avtorjev Marijana Pušavca in Gašperja Krajncja, s katerim želimo spomin na pomembne dogodke in

Stane Pečar in Milena Sitar (Foto: Janez Alič)

osebnosti slovenske zgodovine približati tudi mlajšim generacijam. Razstavnici in založniški projekt so omogočili Ministrstvo za kulturo, Mestna občina Celje, Občina Šentjur, Domoljubno društvo

Franja Malgaja Šentjur in Zavarovalnica Triglav. Razstava bo na ogled do februarja 2019, strip pa je po ceni 8 evrov mogoče kupiti v trgovini muzeja in drugih knjigarnah. ●

				SVOBODNA BESEDA	NAŠA ZAHODNA SOSEDA	MUČITELJ NA NATEŽALNICI; TUDI NATEGOVALEC	IBEREC	MITNINA, CARINA (ZASTAR.)	KRAJ, KJER ŽIVIJO IRČANI	AMERIŠKI IGRALEC (DANNY; IZ CRK: LOELIA)	STONE ŠKARJA	ROJSTNA HIŠA	OZKA ODPRTINA
				POBUDNIK ZAČETNIK									
				GESLO 2									
				UMETNIKOVA DELAVNICA							EDVARD ŽITNIK ZADAR V ANTIKI (IZ: ERIDA)		
				PROSTI TEK PRI AVTU ZNAK ZA NIKELJ				IZBRANA DRUŽBA					
SVOBODNA BESEDA	EGOCENTRIČEN CLOVEK	PATRIOTKA	REKA V BIH IN HRVAŠKI, PRITOK SAVE	GESLO 3	ARALSKO JEZERO	NABIREK, VRSTA		VEČJEMU KROGELNEMU ODSEKU PODOBNO OBLIKOVAN KRUH	LANENO PREDIVO				REKA V ŠVICI IN FRANCIJI, RHONE
						CARL SAGAN			LIRIČNI PESNIK				
POUČEVALNJE								NAPRAVLJAVEC HLODOV ANTON VRATUŠA					
GESLO 1						PRA-LJUDJE PO HAECKLU					ODMEV, ODJEK GLAVNI, NAJVEČJI DEL		
NARKOZA, OMAMLJENOST						POLETNO OBUVALO	VERA ALBREHT	ZIMZEMENSKA POPEVKA					
								UGANKAR					
CHARLES OWEN			PLAVAJOCA PRIPRAVA OSILJENA PALICA						BILKA			ŠMUEL AGNON DELAVEC V ČREVARNI	
NAŠ GRAFIK GABRIJEL JUSTIN						GRŠKI BOG PASTIRJEV NAJEMNIK ZEMLJE		DVOROČNA SEKIRA	IGRALEC, KI SERVIRA				SVOBODNA BESEDA
								ZNAK ZA RENUJ					
PTICA ALK							PREBIVALEC IRSKE KAVKASKO NASELJE (IZ: ULA)			VADIM ROGER		MOZOLJAVOST	NESTROKOVNJAK, NEPOZNAVALEC
										OSKAR LANGE			
TOK, ETUI						VRSTA POLOSILA MNOŽINI. OSEBNI ZAIMEK			AMERIŠKI IGRALEC (RYAN) CITROE-NOV AVTO				
RADO BORDON			KADEČA SE ZVEPL. KISLINA OLIVER MLAKAR					PTICA, KI VALI ZORAN OBRADOVIČ					
BOJ PROTI IKONAM, IKONOBORSTVO										NAŠ UMETNIK IN IMITATOR POLJANEC			
VZIDANA PEČ Z ODPRTIM KURIŠCEM							PRIPADNIK ANGLEŠKE KONSERVATIVNE STRANKE						
										AZIJSKO RIŽEVO ŽGANJE			

Rešitve križanke pošljite do 15. decembra 2018

Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

**SVOBODNA
BESEDA**

Izžrebanim reševalci križanke iz
36. številke revije *Svobodna beseda*

1. Drago Mahorko, Jamova ulica 9, 2310 Slovenska Bistrica
2. Stanko Dolenc, Ul. Bratov Učakar 22, 1000 Ljubljana
3. Božidar Lovišček, Anhovo 78, 5210 Deskle

Rešitve križanke:

OPRAVILCE, DREVEŠČEK, KASATA, RS, APURE, ANI, VZOR, RAMIS, SLAŠČIČARSKA OBRT, KAVIAR, NŠ, RN, RAE, LH, KRANJIČANI, ANN, OKROG, REAL, JC, PODLOGA, KK, AREA, TEČ, AVDIOGRAM, UNNA, NIL, HIERARH, VOJNIK, ENOST, NAV, OSEKA, STIL, OPEKA, ZT, AN, MOČ, RACER.

Geslo: PRAPORŠČAKI VETERANI

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana, s pripisom
»nagrada križanka«, do 15. decembra 2018.

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Geslo 37. številke SB: _____